

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI**

**19. VE 20. YÜZYILDA KONYA'DA YAŞAMIŞ
GAYRİMÜSLİMLERİN SOSYAL VE KÜLTÜREL
HAYATLARI VE MEZARLIKLARI**

REFİKA AKBABA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. AHMET ARAS**

KONYA-2025

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Refika AKBABA		
	Numarası	22810201997		
	Ana Bilim/Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	19. ve 20. yüzyılda Konya'da Yaşamış Gayrimüslimlerin Sosyal ve Kültürel Hayatları ve Mezarlıkları			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Refika AKBABA

İmzası

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Refika AKBABA		
	Numarası	22810201997		
	Ana Bilim/Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Ahmet ARAS		
Tezin Adı	19. ve 20. Yüzyılda Konya'da Yaşamış Gayrimüslimlerin Sosyal ve Kültürel Hayatları ve Mezarlıkları			

Hititlere, Lidyalılara, Romalıları, Selçuklulara ve Osmanlı Devleti'ne ev sahipliği yapan Konya farklı kültür ve dinlerin izlerini taşımaktadır. Gayrimüslimler de tarihi süreç içerisinde farklı zamanlarda Konya'da ikamet etmişlerdir.

Birinci yüzyılın ortalarında Pavlus (MS. 47-53)'un Konya'yı ziyaret etmesi, burada bir süre kalması ve bu sürecin Kutsal Kitap'ta da yer alması elbette ki Hristiyanlar açısından Konya'nın önemini artırmaktadır.

Konya Osmanlı Devleti zamanında da gayrimüslimlere ev sahipliği yapmıştır. Diğer şehirlerin aksine Müslümanlar ve gayrimüslimler farklı mahalleler yerine aynı mahallelerde iç içe büyük bir hoşgörü içerisinde yaşamışlardır. Konya merkezde genellikle Sahipata Mahallesi, Konevi Mahallesi ve Sille Mahallesi'nde yaşamışlardır. Yerleşik buldukları mahallelerde hayvancılık ve tarımdan ziyade ticaret ve esnafılık yapan bu insanlar, demircilik, dericilik, halıcılık, şarap üretimi, marangozluk, kalaycılık, yağcılık, doktorluk, avukatlık gibi çok çeşitli meslek dallarıyla ilgilenmişlerdir. 19. ve 20. yüzyılın başlarında açtıkları ve eğitim verdikleri eğitim kurumlarının başında Cenanyan Mektebi ile Sahakyan Mektebi gelmektedir. Kilistra ve Sille'de mağara kiliselerinin örnekleri görülürken Aya Eleni Kilisesi ile Süt Kilisesi'nin müze olarak varlığını koruduğu görülmektedir. Bugün hala ibadete açık olan tek kilise Aziz Pavlus Kilisesi'dir.

Öldükten sonra bir hayatın varlığına inanma, ölüm karşısındaki tutum ve davranışları belirlerken defin ve mezarlık ile ilgili uygulamaları da beraberinde getirmektedir. Yahudilik ve Hristiyanlıkta ölümün asıl sebebi ilk insanın bağımsız ve özgür olmak düşüncesi ile işlemiş olduğu günahıdır. Uygulamalarda farklılık olsa da gayrimüslimlerde de ölüyü yıkama ve kefenleme göze çarpmaktadır.

Bir yerde yaşamın olduğunu gösteren en önemli kanıtlardan bir tanesi de mezarlıklardır. Sille’de yaşayan Rumlar burada bulunan mezarlıklara Müslümanlar ile karışık bir şekilde gömülmüşlerdir. Musalla Mezarlığı’nın içerisinde küçük bir gayrimüslim mezarlığı bulunmaktadır ki burada 16 tane mezar tespit edilmiştir. Ereğli’de bulunan gayrimüslim mezarlığında ise 50 kadar Ermeni mezarı tespit edilmiştir. Encümen kararı ile Sille ve Musalla mezarlıklarının gayrimüslimler için defne kapatılması ile Bosna Mezarlığı içerisinde yeni bir alan oluşturulmuştur. Burada ise 8 adet mezar bulunmaktadır.

Çalışmamızda tarih boyunca pek çok millete ve dine ev sahipliği yapan Konya’da yaşamış olan gayrimüslim unsurların yoğun olarak yaşadıkları yerler, eğitim, ibadet ve meslek gibi kültürel ve sosyal hayatlarına dair bilgilerin yanı sıra ölüm karşısındaki tutum ve davranışları ve mezarlıklarının nerelerde olduğu ile ilgili bilgiler paylaşılmıştır. Mezarlıklarla ilgili yapılmış olan araştırmalar ve gözlemler yalnızca bilimsel birer çalışma olmayıp aynı zamanda hızla yok olan tarihin ve bunun göstergesi olan eserlerin de kurtarılması anlamına gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Gayrimüslim, Yahudi, Hristiyan, Ermeni, Rum, Mezar, Mezarlık, Konya, Sille.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Refika AKBABA		
	Student Number	22810201997		
	Department	Department of Philosophy and Religious Studies/ Department of History of Religions		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Doç. Dr. Ahmet ARAS		
Title of the Thesis/ Dissertation	The Social and Cultural Lives and Cemeteries of Non-Muslims Who Lived in Konya in the 19th and 20th Centuries			

Konya, throughout its long history, has hosted numerous civilizations—including the Hittites, Lydians, Romans, Seljuks, and the Ottoman Empire—and consequently bears the cultural and religious imprints of these diverse communities. Non-Muslim groups also resided in Konya at various periods.

The visit of the Apostle Paul to Konya in the mid-first century (47–53 AD), his temporary stay in the city, and the reference to this episode in the Bible contribute significantly to Konya's importance for the Christian tradition.

During the Ottoman period, Konya continued to be home to non-Muslim populations. Unlike many other cities where residential segregation prevailed, Muslims and non-Muslims in Konya lived side by side within the same neighborhoods, maintaining a social environment characterized by notable tolerance. In the urban center, non-Muslims predominantly inhabited the Sahipata, Konevi, and Sille neighborhoods. Their economic life centered on trade and craftsmanship rather than agriculture or animal husbandry. They practiced a wide array of professions, including blacksmithing, leatherworking, carpet weaving, wine production, carpentry, tinsmithing, oil production, medicine, and law. Among the educational

institutions they established and administered in the early 19th and 20th centuries were the Cenanyan School and the Sahakyan School. Examples of cave churches can be observed in Kilistra and Sille, while the Hagia Eleni Church and the Süt Church survive today as museums. The only church still open for worship is the Church of St. Paul.

Belief in an afterlife plays a decisive role in shaping attitudes and behaviors toward death and gives rise to various ritual practices related to burial and cemeteries. According to Judaism and Christianity, the fundamental cause of death is the primordial sin committed by the first human being in pursuit of autonomy and freedom. Although specific practices differ, washing and shrouding the deceased are also characteristic elements among non-Muslims.

Cemeteries constitute one of the most tangible indicators of the presence of a community within a given settlement. Greeks residing in Sille were buried in local cemeteries intermingled with Muslim inhabitants. Within the Musalla Cemetery, a small non-Muslim section containing sixteen graves has been identified. Approximately fifty Armenian graves have been documented in the non-Muslim cemetery in Ereğli. Following a municipal council decision that closed the Sille and Musalla cemeteries to non-Muslim burials, a new burial area was established within the Bosnian Cemetery, where eight graves are presently located.

This study presents an overview of the cultural and social lives of the non-Muslim communities who lived in Konya—a city that has historically accommodated numerous nations and faiths—including their residential distribution, educational institutions, professional activities, and religious practices. It also examines their death-related customs and the locations of their cemeteries. Research and field observations concerning these cemeteries are not merely scientific endeavors but also efforts to preserve a rapidly disappearing historical heritage and the material culture associated with it.

Keywords: History of Religions, Non-Muslim, Jewish, Christian, Armenian, Greek, Grave, Cemetery, Konya, Sille.

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası	II
ÖZET	III
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER	VII
ÖNSÖZ	IX
KISALTMALAR	X

GİRİŞ	11
1.ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ	11
2.ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	11
3.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	12
4.ARAŞTIRMA KONUSUYLA İLGİLİ KURAMSAL ÇERÇEVE VE KONUUYLA İLGİLİ BELLİ BAŞLI ARAŞTIRMALAR.....	12

BİRİNCİ BÖLÜM

GAYRİMÜSLİMLER AÇISINDAN KONYA’NIN ÖNEMİ, YAŞADIKLARI MAHALLELER İLE SOSYAL KÜLTÜREL VE İNANÇ DURUMLARI

1.1.GAYRİMÜSLİMLER AÇISINDAN KONYA’NIN ÖNEMİ.....	14
1.1.1. YENİ AHİT’TE KONYA VE ÇEVRESİ	16
1.1.1.1.KONYA	16
1.1.1.2.LİSTRA	17
1.1.1.3.DERBE	18
1.1.2. BOTS(A GÜNEYDERE).....	19
1.2. KONYA MERKEZDE GAYRİMÜSLİMLERİN YOĞUN OLARAK YAŞADIKLARI MAHALLELER	19
1.2.1. SAHİPATA MAHALLESİ	25
1.2.1.1. ABDÜLAZİZ MAHALLESİ	25
1.2.1.2. ŞÜKRAN MAHALLESİ.....	26
1.2.2. KONEVİ MAHALLESİ.....	29
1.2.2.1. MAMURİYE MAHALLESİ	29
1.2.2.2. KONEVİ MAHALLESİ	30
1.2.3. SİLLE	33
1.3. GAYRİMÜSLİMLERİN SOSYAL, KÜLTÜREL VE İNANÇ DURUMLARI	36
1.3.1. MESLEK VE ZANAAT	36
1.3.2. GİYİM-KUŞAM	45
1.3.3. İBADETHANELER.....	46
1.3.3.1. KİLİSTRA KİLİSELERİ.....	46
1.3.3.2. SİLLE KİLİSELERİ.....	48
1.3.3.3. KONYA MERKEZDE BULUNAN KİLİSELER	53
1.3.4. EĞİTİM	55

İKİNCİ BÖLÜM GAYRİMÜSLİMLERDE ÖLÜM, DEFİN VE YAS SÜRECİ FAALİYETLERİ

2.1.KUTSAL KİTAP'TA ÖLÜM.....	63
2.2. MEZAR VE MEZARLIK KAVRAMI.....	64
2.3. HRİSTİYANLIKTA ÖLÜM	67
2.3.1.ÖLÜ GÖMME RİTÜELLERİ	68
2.3.2.YAS SÜRECİ.....	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM KONYA'DA BULUNAN GAYRİMÜSLİMLERE AİT MEZAR VE MEZARLIKLAR

3.1. KİLİSTRA.....	73
3.1.1. MEZARLARIN TARİHİ	73
3.1.2. MEZARLAR	75
3.2. SİLLE MEZARLARI.....	77
3.2.1. MEZARLARIN TARİHİ	77
3.2.2. MEZARLAR	78
3.3.MUSALLA MEZARLIĞI	81
3.3.1.YAHUDİ MEZARLARI	81
3.3.1.1.MEZARLARIN TARİHİ.....	81
3.3.1.2.MEZARLAR	81
3.3.2.HRİSTİYAN MEZARLARI	83
3.3.2.1.MEZARLARIN TARİHİ.....	83
3.3.2.2.MEZARLAR	83
3.4.BOSNA HERSEK MEZARLIĞI.....	91
3.4.1.MEZARLARIN TARİHİ	91
3.4.2.MEZARLAR	91
3.5.EREĞLİ MEZARLIĞI.....	94
3.5.1.MEZARLARIN TARİHİ	94
3.5.2.MEZARLAR	94
SONUÇ	102
KAYNAKÇA.....	105

ÖNSÖZ

Konya yüzyıllar boyu farklı milletlere ve dinlere ev sahipliği yapmış bir şehirdir. Hititlerden Lidyalılara, Romalılarından Selçuklulara ve Osmanlı Devleti'nden günümüze kadar pek çok kişi bu topraklar üzerinde yaşamını sürdürmüştür.

Bugüne kadar yapılan arkeolojik kazılar, yapılan araştırmalar ve saha çalışmaları ile gayrimüslimlerin yaşadıkları yerler ile yaşamın sonu olan ölüm hadisesi neticesinde defnedildikleri yerlerin çoğu elbette tespit edilmiştir. Bizim amacımız Konya sınırları içerisinde bu tespiti yapılan yerlerin yanında yeni eklenen bilgilerin ve araştırma alanlarının da sentezlenerek toplu bir çalışma olarak ele gelmesidir. Çünkü modern hayat ve beraberinde getirdiği yeniliklere sahip olmak isteyen insanoğlu maalesef ki tarihin yok olma ihtimali karşısında duyarsız kalmaktadır.

Elimizde bulunan bu çalışma hazırlanırken yerli kaynaklardan yararlanıldığı gibi bazı yabancı yazar ve eserlerden de faydalanılmıştır. Bu alanlarda yazılmış tez ve makaleler incelenmiştir. Araştırmamız 3 bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Birinci bölümde gayrimüslimler açısından Konya'nın neden önemli olduğu, yoğun olarak yaşadıkları mahalleler ile sosyal kültürel yaşamları, eğitim ve inanç durumları hakkında bilgi verilmektedir. İkinci bölümde ölüm karşısındaki tutumları ile defin faaliyetleri hakkında kısa açıklamalarda bulunulmuştur. Yapılan araştırmalar sonucu Konya'da yaşamış Yahudilerle ilgili kaynaklara ulaşamadığından Yahudilikte var olan defin faaliyetleri ve yas süreci konularına değinilmemiştir. Üçüncü ve son bölümde ise gayrimüslim mezarları ve mezarlıklarının yerleri hakkında toplanan bilgiler ışığında saha çalışması yapılarak tezimiz tamamlanmıştır.

Daha önce farklı tarihlerde yapılan araştırmalara ek bir belge olan bu çalışma, Konya'da yaşamış gayrimüslimler hakkında hem bilgilerimizi zenginleştirmekte hem de toplu bir çalışma olarak sunulmaktadır.

Bu süreçte zamanını ve emeğini esirgemeyen, sabrıyla her türlü yardımda bulunan danışmanım Sayın Doç. Dr. Ahmet ARAS Hocama teşekkürü bir borç bilirim. Çalışma sürecim boyunca maddi ve manevi yardımda bulunan kardeşim Sümeyye Narin'e, imla ve yazım konusunda desteğini esirgemeyen arkadaşım Fatma Harmancı'ya, aileme, eşime, çocuklarıma ve arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

KISALTMALAR

Akt.: Aktaran
C.: Cilt
Çev.: Çeviren
DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Dr.: Doktora
Ed.: Editör
Elç.: Elçilerin İşleri
Haz.: Hazırlayan
KBB: Konya Büyükşehir Belediyesi
KTO: Konya Ticaret Odası
Mez.: Mezmurlar
MÖ: Milattan Önce
MS: Milattan Sonra
Rom.: Romalılara Mektup
s.: Sayfa
S.: Sayı
Say.: Sayılar
SDÜ: Süleyman Demirel Üniversitesi
SKTDK.: Sille'yi Kalkındırma ve Tanıştırma Derneği Kültür
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
Ti: Timoteus
TİMAV: Türkiye İmam Hatipliler Vakfı
TKP: Türkiye Kültür Portalı
Va.: Vahiy
vb.: Ve benzeri
Vd. Ve diğerleri
Y.: Yayın
y.y.: yüzyıl
Yar.: Yaratılış
Yu.: Yuhanna

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ

Dinler insanoğlunun yaratıldığı günden bugüne hep var olmuştur. İkamet ettiğimiz toprakların bir parçası olan Konya'nın tarihi MÖ 9000'li yıllara dayanmaktadır. Bu süreç içerisinde Konya topraklarında yaşamış olan insanların bu şehrin sınırları içerisinde nerede ikamet ettiği ve vefatları ile nereye gömüldükleri bir merak konusudur. Çalışmamız bu merakı gidermek üzerine ele alınmış olup çalışmamızın literatüre yeni bir kaynak kazandırması amaçlanmıştır.

Konya bölgesinde daha önceden gayrimüslimlerin yaşamış olduğuna dair en önemli kanıtlardan biri de mezarlıklardır. Bugün de sayıları az da olsa yeni definlerin yapıldığı görülmektedir. Zaman içerisinde oluşan doğal ve kasıtlı tahribatlar sebebiyle bu kanıtlar yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Biz çalışmamız ile bu tahribatlardan etkilenen mezarları kayıt altına almayı hedeflemiş bulunmaktayız.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bugüne kadar Konya'da yaşamış gayrimüslimler üzerine yapılan araştırmaları, hazırlanan tezleri incelediğimiz zaman bu çalışmaların genelinin mezarlar ile mezar taşları üzerine yoğunlaşmış olduğu görülmüştür. 19. ve 20. yüzyılda Konya'da ikamet eden gayrimüslimlerin yaşadıkları mahalleler, sosyo-kültürel durumları ve mevcut mezarları ile ilgili çeşitli çalışmalar var olmakla birlikte toplu bir çalışmanın olmaması bir eksiklik olarak görülmüştür. Bu sebeple Konya'da bulunan gayrimüslim mezarlıklarının yerlerini tespit etmek, yaşadıkları mahalle ve semtleri belirlemek, geçimlerini sağladıkları iş dallarını öğrenmek, eğitim kurumları ve ibadethanelerini belirleyip tek bir eserde toplamak amacıyla elimizde bulunan çalışma hazırlanmıştır. Bir diğer amacımız ise Konya'da yer alan gayrimüslim mezarlarının tespitinin yapılması ve belgelenmesidir. Zaman içerisinde meydana gelen bilinçli ya da bilinçsiz tahribatlar tarihin izlerini silmektedir. Yüzyıllar boyunca farklı dinlere ev sahipliği yapmış Konya'nın gayrimüslimleri de ağırladığının

göstergesi durumunda olan mezarların yerlerinin tespit edilmesi ve kayıt altına alınması hem din hem tarih açısından oldukça önemlidir.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Dinler Tarihi alanında yapılan çalışmalarda kullanılan metotlardan en yaygın olanı deskriptif metodudur. Biz de çalışmamızın genelinde konuları anlatım ve aktarımını sağlayan deskriptif metodun yanı sıra karşılaştırmalı metodu da kullandık.

Çalışmaya Konya ile ilgili yazılan kitap ve makaleler ile hazırlanan tezler araştırılarak başlanmıştır. Yapılan çalışmalarda Konya’da yaşamış Rumlar, Ermeniler ve Yahudilerin yaşadıkları mahalleler, ibadet mekânları vb. konuların ele alınmıştır. Literatür taraması yapılmış ve ilgili veriler toplanmıştır. Bu konuda gerek ülkemizde yazılan makalelerden gerekse yabancı yazarların ele almış oldukları makalelerden yararlanılmıştır. Literatür taramasının neticesinde ikinci aşamaya geçilerek “Konya Büyükşehir Belediyesi Mezarlıklar Genel Müdürlüğü” ile iletişime geçilmiş, ilgili mezarlık yerleri öğrenilip gerekli izinler alınarak arazi araştırmasına geçilmiştir. Yapılan araştırmalar ve görüşmeler neticesinde yerleri tespit edilen kiliseler ve mezarlıklar incelenmiştir. Ardından bu veriler fotoğraflanarak arşivlenmiştir.

4. ARAŞTIRMA KONUSUYLA İLGİLİ KURAMSAL ÇERÇEVE VE KONU İLE İLGİLİ BELLİ BAŞLI ARAŞTIRMALAR

Mezarlıklar, insanların bir bölgede yaşamış olduklarına dair önemli kanıtlar sunar. Bu kanıtları korumak ise oluşan tahribatlardan dolayı oldukça zordur. Bunları kayıt altına almak, kanıtların korunması yolunda atılabilecek önemli bir adımdır.

Konya bölgesi ile ilgili pek çok çalışma yapılmış burada yaşayan gayrimüslimlerle ilgili olarak şeriyye sicillerinde yer alan kayıtlar bu çalışmalar ile gün yüzüne çıkarılmıştır. Özellikle sosyokültürel ve turizm yönü ile ilgili çalışmalar vardır. Bu çalışmada tüm bunlara ek olarak özellikle yakın tarihte gayrimüslim mezarlıklarının nerelerde olduğu, buralara kimlerin gömüldüğü ile ilgili inceleme ve

araştırmalarda bulunulmuştur. Ayrıca gayrimüslimlerin Konya’da bulunan mezarlıklarının bir kısmını incelenip kayıt altına alınmıştır.

İ. Hakkı KONYALI tarafından kaleme alınan **“Konya Tarihi”**, İ. Mete MİMİROĞLU tarafından yazılan **“Kilistra”**, Mehmet AYDIN tarafından hazırlanan **“Hristiyan Kaynaklara göre Hristiyanlık”**, Hasan ÖZÖNDER tarafından kaleme alınan **“Sille”** isimli kitaplar ile **Kutsal Kitap, Konya Ansiklopedisi, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Yurt Ansiklopedisi** çalışmanın ilk bölümünde kullanılan başucu kaynaklarındandır. Nermin ÖZTÜRK’e ait **“Yeni Ahit’te Konya ve Çevresi”**, Ahmet ARAS’a ait **“Konya Salnameleri Işığında Gayrimüslimlere ait İbadet ve Eğitim Kurumları”** isimli makaleler ile Barış SARIKÖSE tarafından doktora tezi olarak yazılmış **“Osmanlı Döneminde Sille”**, Ali ÖZGÖKMEN tarafından yüksek lisans tezi olarak yazılmış **“Konya Şeriyeye Sicilleri Işığında Müslim-Gayrimüslim Münasebetleri (1700-1800)**, Mustafa Güre tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanan **“Dinlerde Geçiş Dönemleriyle İlgili inanç ve Uygulamalar”** , İdris DİNÇ tarafından yüksek lisans tezi olarak yazılmış **“Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Tarihi Sille Köyünün Sosyal ve Psikolojik Taşıma Kapasitesinin Analizi”**, Emrah YILMAZ tarafından yüksek lisans tezi olarak yazılmış **“II. Abdülhamit Döneminde Konya ve Kentin Yapısal Değişimi”** isimli çalışmalar çalışmamıza katkı sağlamıştır. Yine aynı şekilde yerli ve yabancı yazarlar tarafından yazılmış olan makale, tez, dergi ve kitaplar da çalışmamıza kaynak oluşturmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

GAYRİMÜSLİMLER AÇISINDAN KONYA’NIN ÖNEMİ, YAŞADIKLARI MAHALLELER İLE SOSYAL KÜLTÜREL VE İNANÇ DURUMLARI

1.1. GAYRİMÜSLİMLER AÇISINDAN KONYA’NIN ÖNEMİ

Konya, arkeolojik bulgulara göre tarihi MÖ 9000’li yıllara kadar giden bir şehirdir. Neolitik Dönem en önemli kanıtlarından olan Çatalhöyük Konya sınırları içerisinde yer almaktadır. Çatalhöyük yerleşik hayata geçişin en önemli kanıtlarından biridir. Burada bulunan tapınak ve heykeller, gelişmiş bir din anlayışının olduğunu göstermektedir. Planlı bir yapıya sahip olması köy yaşamından ziyade şehir yaşamının sürdürüldüğünü göstermektedir.¹ Konya Erken Hitit Dönemlerinde de önemini hep korumuştur.²

Resim 1.1.1: Çatalhöyük³

(MS 47-53) Hristiyanlığı yaymak için seyahat ederken Konya’ya uğramış olması Konya’nın erken tarihlerde Hristiyanlıkla tanışmasını sağlamıştır.⁴ Bu ziyaretlerde Konya’da bir süre kalmış ve halkın Hristiyanlaşmasına katkı

¹ Necmi Uyanık & Fatih Mehmet Berk. "Mekân, Şehir ve Medeniyet Bağlamında Çatalhöyük". *Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. S. 16, (2016), s.7-11.

² İlker Mete Mimiroğlu. *Konya'nın Bizans Dönemi Dini Mimarisi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), s.16.

³ Türkiye Kültür Portalı, "Çatalhöyük Neolitik Kenti", <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/catalhoyukneolitikkenti> (Erişim:20.10.2025).

⁴ Çiğdem Temple. *Konya/İkonion ve Çevresinde Bulunan Bizans Dönemi Taş Eserleri* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), s.44.

sağlamıştır.⁵ Pavlus'un MS 47 de Konya ziyaretinde verdiği vaazlarda 17 yaşlarındaki Thekla isimli kızın dinlediklerinden etkilenip Hristiyan olması ile bilinen "Aya Thekla" efsanesi de yaşadığımız bu topraklardadır.

Resim 1.1.2: Azize Tekla'nın bir resmi

Konya, Roma Çağı'nda ise İkonía bölgesinin en gözde şehirlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶ İmparator Konstantin'in 313 yılı Milano Fermanı ile Hristiyanlığı tanınmasına kadar baskı gören Hristiyanlar saklanarak inançlarını yaşamak zorunda kalmışlardır. Bu ferman sonrasında Hristiyanlar ibadetlerini gizli bir şekilde değil kendi ibadethanelerinde yapma imkânına kavuşmuşlardır. Yine bu bildiri sayesinde zulüm zamanında ellerinden alınan ibadethaneleri ve buralara ait eşyaları da kendilerine iade edilmiştir.⁷ MS 395'te Roma İmparatoru Theodisius'un topraklarını erkek çocukları arasında bölüştürmesi ile Konya'nın Bizans İmparatorluğu içinde yer aldığı görülmektedir.⁸ Konya, Roma İmparatorluğunu altın

⁵ *Kutsal Kitap*. (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2011, Elç. 13:50-52; 14:1-22.

⁶ Ayhan Alp, *Konya Arkeoloji Müzesindeki Roma Çağı Mezar Stelleri*. (Ankara: Feyzi Halıcı Güven Matbaası, 1984), s.45.

⁷ Mehmet Aydın, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*. (Ankara: TDV Yayınları, 1995), s.22-25.

⁸ Aynur Durukan, "Selçuklular Öncesinde Konya" *Gez Dünyayı Gör Konya'yu*. Hazırlayan: Ahsen Erdoğan (İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001), s.11.

çağını yaşatan Trajan döneminde ise, Rumlar ve Yahudilerin bulunduğu bir kent olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹

Konya, Alaaddin Tepesi adıyla bilinen mekânda kurulmuş kutsal bir şehirdir. Konya ismi “İkonía” kelimesinden gelir. İkon Hristiyanlıkta “kutsal sayılan resim ve heykeller” demektir. “ikonía” ise “kutsal sayılan resim ve heykellerin yurdu” anlamına gelmektedir. Bu da bize Konya’nın dönem içerisinde kutsal dini merkezlerden bir tanesi olduğunu göstermektedir. Tarihi ipek yolu üzerinde olması ve sakinlerinin hoşgörüsü Konya’ya olan göçlerin artmasını sağlamış bunun bir sonucu olarak da tarih boyunca göç konusunda talep edilen bir şehir olmuştur. Gayrimüslimlerin Konya genelinde pek çok mahallede yaşamış oldukları görülmektedir.¹⁰ Örneğin, Tarihi Augustus Oteli’nin ilk sahibi mübadele ile şehri terk etmek zorunda kalan Rum zenginlerinden Augustus’tur. Mamuriye ve İstasyon Mahalleleri Rumların yoğunlukta oldukları mahallelerdendir.¹¹ Sille ise Hristiyanlar tarafından kutsal hac yolu olan Roma-Kudüs güzergâhında yer alan bir yerleşim olması sebebiyle önem arz etmektedir.

1.1.1. YENİ AHİT’TE KONYA VE ÇEVRESİ

1.1.1.1. KONYA

Hristiyanların kutsal kitabında geçen İconia (İkonía) isimli şehir bizzat Konya’nın kendisidir. Hristiyanlar için büyük önem taşıyan Aziz Pavlus’un misyonerlik faaliyetleri sırasında birkaç kez buraya uğradığı görülmektedir. Elçilerin İşleri’nde Pavlus ve Barnaba’nın Konya’ya gelişi şöyle geçmektedir:

“Ne var ki Yahudiler, Tanrı’ya tapan saygın kadınlarla kentin ileri gelen erkeklerini kışkırttılar, Pavlus’la Barnaba’ya karşı bir baskı hareketi başlatıp onları bölge sınırlarının dışına attılar. Bunun üzerine Pavlus’la Barnaba, onlara bir uyarı

⁹ Osman Nuri Dülgerler, *Konya’nın Dünü Bugünü Yarını*. (Ankara: Feyzi Halıcı Güven Matbaası, 1984), s.10.

¹⁰ Kürşat Kurtulgan- Efe Aydın, "Konya İli Abdülaziz Mahallesi’ndeki Rum Emval-I Metrukesi (1924)". *Korkut Ata Türk Araştırmaları Dergisi*, S.15, (2024), s.1027.

¹¹ Kürşat Kurtulgan, “Konya Konevi Mahaltesinde Rum Varlıkları (1924)". *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.46 (2024), s.443-444.

olsun diye ayaklarının tozunu silkerek Konya'ya gittiler. Öğrenciler ise sevinç ve Kutsal Ruh'la doluydu".¹²

“Aynı şekilde Konya'da da Yahudiler’ in havrasına giren Pavlus'la Barnaba öyle etkili konuştular ki, hem Yahudiler’ den hem de Grekler’den çok kişi iman etti”¹³

Resullerin İşleri'nin 13:50 ile 14:8 arasını okuduğumuz zaman, Konya'ya geldikten sonra sinagogda bir konuşma yaptıklarını Yahudi ve Helenlerden oluşan dinleyicilerin büyük bir kısmının kendilerine inandığını ancak inanmayan Yahudilerin insanların zihinlerini bulandırmaya yönelik çalışmalarda başarılı olmaları üzerine, tuzaklar kurulduğunu öğrenen Pavlus ve Barnaba'nın şehri terk ederek Listra'ya gittiklerini görmekteyiz.

1.1.1.2. LİSTRA

Listra, Konya'nın 30 km. güneyinde bulunan Hatunsaray Mahallesi'ne ve çevresine o dönemde verilen addır. Sınırları bir olan Gökyurt köyünde Kapadokya çevresindeki Hristiyan yapılarına benzeyen ve oyularak yapılmış mağara kiliseleri, mağara evleri, şaraphaneler ve bizim de asıl konumuz olan kaya mezarları yer almaktadır.¹⁴

Bu beldenin adı İncil'de 6 yerde geçmektedir. Bunlar şu şekildedir:¹⁵

- 1- “Bunu öğrenen Pavlus'la Barnaba, Likaonya'nın Listra ve Derbe kentlerine ve çevre bölgeye kaçarak oralarda da Müjde'yi yaydılar.”
- 2- “Listra'da, ayakları tutmayan bir adam vardı. Doğuştan kötürümdü, hiç yürüyemiyordu.”
- 3- “Pavlus'la Barnaba daha sonra Listra, Konya ve Antakya'ya dönerek öğrencileri ruhça pekiştirdiler, imana bağlı kalmaları için onlara cesaret verdiler.”
- 4- “Pavlus, Derbe ve Listra'ya da uğradı. Listra'da Timoteos adında bir İsa öğrencisi vardı. Annesi imanlı bir Yahudi, babası ise Grek'ti.”

¹² *Kutsal Kitap*: (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2011), Elç. 13:50-52.

¹³ *Kutsal Kitap*: (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2011), Elç. 14:1.

¹⁴ Nermin Öztürk. "Yeni Ahit'te Konya ve Çevresi". *Marife Dergisi*, Y.10, S.2, (2010), s.163-164.

¹⁵ *Kutsal Kitap*: (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2011), Elç. 14:6, 7, 8, 21, 22; 16:1, 2.

- 5- "Listra ve Konya'daki kardeşler ondan övgüyle söz ediyorlardı."
- 6- "Sense benim öğretimi davranışımı, amacımı, imanımı, sabrımı, sevgimi, dayanma gücümü, çektiğim zulüm ve acıları, örneğin Antakya'da, Konya'da ve Listra'da başıma gelenleri yakından izledin. Ne zulümlere katlandım. Ama Rab beni hepsinden kurtardı."¹⁶

Bölgede MS 3. yüzyıldan sonra Hristiyanlığın hızla yayıldığı, Roma ve erken Hristiyanlık dönemlerine ait büyük bir mirası içinde sakladığı görülmektedir.¹⁷ Dönemi içerisinde Listra en yüksek vergilerin verildiği, yoğun bir Hristiyan nüfusuna sahip, kiliselerin yer aldığı, şarap yapım yerlerinin bulunduğu bir merkez haline gelmiştir.¹⁸ Ayrıca Listra'da az da olsa Yahudi varlığı görülmektedir.¹⁹ Zira Pavlus ve Barnaba'nın buraya geldiklerinde Yahudilerin var olduğu, bir kısmının Pavlus'a itaat ettiği bilinmektedir. Elçilerin İşleri 16:1 de; "Pavlus, Derbe ve Listra'ya da uğradı. Listra'da Timoteos adında bir İsa öğrencisi vardı. Annesi imanlı bir Yahudi, babası ise Grek'ti." ifadesi de burada Yahudilerin varlığına işaret etmektedir.

1.1.1.3. DERBE

Derbe, 1989 yılına kadar Konya ili sınırları içerisinde olan daha sonra Karaman'a bağlanan bir yerdir. Burası Karaman'ın Ekinözü köyü yakınlarında yer almakta ve Kerti Höyük ismiyle anılmaktadır.²⁰

Konya ve Yalvaç'ta yaşayan bazı Museviler Listra halkının Aziz Pavlus'un öğretilerine olan ilgisinden rahatsız olmuş ve Listra'ya gönderdikleri ajanlar ile Aziz Pavlus ve Barnaba'yı taşlatmışlardır. Bunun üzerine Aziz Pavlus ve Barnaba Derbe'ye gelmişler ve burada Hristiyanlığı yaymaya devam etmişlerdir.²¹ Derbe'nin

¹⁶ *Kutsal Kitap*: (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2011), 2Ti. 3:10-11.

¹⁷ Mehmet Mutlu & Tolga Bozkurt. "Konya-Hatunsaray (Listra) ve Çevresindeki Su Yapıları". *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S.63, (2023), s.688.

¹⁸ Nergis Ataç & M. Sacit Pekak. "Konya'da Yeni Tespit Edilen Kilise ve Şapeller: Konya İlyas Baba Tekke Köyü Kiliseleri". *Orta çağ Araştırmaları Dergisi*, Y.4, S.1 (2021), s.2.

¹⁹ Nermin Öztürk. "Yeni Ahit'te Konya ve Çevresi". *Marife Dergisi* Y.10, S.2, (2010), s.167.

²⁰ Mehmet Kurt. "Karaman'da Eski Çağlara Ait Kültürel Unsurlar ve Turizm Açısından Önemi" *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.21, (2009), s.183.

²¹ Kamile Gürdal. *Konya İlinin İnanç Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi ve Konya'daki Turist Rehberlerinin İnanç Turizmine Bakış Açılı* (Aksaray: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), s.150.

Yeni Ahit'te Elçilerin İşleri bölümünde 3 defa ismi geçmektedir.²² Bunlar şu şekildedir:

- 1- ... Bunu öğrenen Pavlus'la Barnaba, Likaonya'nın Listra ve Derbe kentlerine ve çevre bölgeye kaçarak oralarda da Müjde'yi yaydılar.
- 2- ... Ama öğrenciler çevresinde toplanınca Pavlus ayağa kalkıp kente döndü. Ertesi gün Barnaba'yla birlikte Derbe'ye gitti.
- 3- ... Pavlus, Derbe ve Listra'ya da uğradı. Listra'da Timoteos adında bir İsa öğrencisi vardı. Annesi imanlı bir Yahudi, babası ise Grek'ti.

1.1.2. BOTSAL (GÜNEYDERE)

Botsal Mahallesi²³ de güneyinde ve kuzeyinde bulunan yamaçlarda erken Hristiyanlık dönemine ait tarihi izleri taşımaktadır. Burada kayalara yapılan şapeller, azizlere ait olduğu düşünülen mezarlar ve keşiş odaları yer almaktadır. Mahallede yer alan Gâvur Gölü'nün bitimine doğru Roma dönemi kaya mezarı bulunmaktadır. Bu alan, Hristiyanlık döneminde ise bu keşiş odaları olarak da kullanılmıştır. Araştırmalar bölgenin Roma ve Bizans dönemlerinde fazlaca yerleşim aldığını göstermektedir.²⁴

1.2. KONYA MERKEZDE GAYRİMÜSLİMLERİN YOĞUN OLARAK YAŞADIKLARI MAHALLELER

Selçuklular dönemindeki gayrimüslim halkın büyük kısmını Rumlar oluşturmaktadır. Saray hizmetlilerinin, memur ve cariyelerinin geneli Rumlardan oluşmaktadır. Rumlar saray işlerinde aktif olarak rol almışlardır. Örneğin, Alaaddin Keykubad bir düğün için Malatya'ya giderken yolda hastalanmış ve beraberinde

²² *Kutsal Kitap*: (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2011), Elç. 14:6, 7, 20; 16:1.

²³ Botsal, bugün Konya İli, Meram İlçesi sınırları içerisinde yer alan ve merkeze 45 km uzaklıkta bulunan Gökyurt'a komşu olan bir mahalledir. <https://yapidergisi.com/bozkirda-yeseren-koy/> (Erişim: 20.10.2025).

²⁴ Hasan Bahar. "Botsal (Güneydere) Erken Tarihi". *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5.7, (2021), s.103-104.

bulunan Müslüman ve gayrimüslim hekimler tedavisi için uğraşmıştır. Sultanı tedavi eden Vasıl isimli Hristiyan hekim o günden sonra sultanın yanında hizmet etmiştir.²⁵

12. yüzyıl da Konya’da Alaaddin Bölgesi’nde Rumların oturduğu alan 6-7 hektar civarındadır. Bu alanda bulunabilecek nüfusun en fazla 1.500 kişi olduğu düşünülmektedir. Rumların bu bölgeden ayrılması 19. yüzyılın ikinci yarısında olmuştur.²⁶ Müslümanlar ve gayrimüslimler her daim birlik içerisinde yaşamışlardır. Bununla ilgili olarak Michel Balivet: “13. yüzyılda Konya Türklerin, Hristiyanların (Rumlar, Ermeniler) ve Yahudilerin yan yana yaşadıkları kozmopolit bir şehirdi.²⁷ demiştir.

1. Alaaddin Keykubat²⁸ Küçük Ermenistan Seferi’nden²⁹ dönerken yanında bir grup insan getirmiş ve şehre yerleştirmiştir. Bu insanların Türkçe konuştuğu ve kendilerine özgü bir kiliselerinin de olduğu bilinmektedir.³⁰ Anadolu Selçuklu Dönemi’nde Konya da ikamet eden gayrimüslimler 3’e ayrılmaktadır:

Frenkler: Anadolu Selçuklu Devleti’nde yaşayan Frenkler orduda görev almalarının yanı sıra Sultan’ın “Serhenk/Çavuşlar”ı arasında da bulunmuşlardır. Sultanların muhafız birliklerinde yer almaları, yükselmelerini sağlamıştır.

Ermeniler: Çoğunlukla sur dışındaki evlerde ikamet etmiş olmakla birlikte bir kısmı da şehirde yer alan Ermeni hanlarda kalmışlardır. Bunlardan Sahip Ata’nın 10 odalı Ermen-Han’ı şehrin içinde, Cacaloğlu’nun Ermen-Han’ının ise Larende Kapısı dışında olduğu görülmektedir.

Rumlar: Konya’nın merkezinde de köylerinde de Bizans Dönemi’nden beri Rumlar yerleşik bir şekilde bulunmuşlardır. Rum kadınların hizmetçilik yaptığı, erkeklerin ise uşaklık ve askerlik yaptığı kaynaklarda zikredilmektedir.

²⁵ Ahmet Recep Tekcan. *Anadolu Selçuklu Devleti Merkezi Şehirlerinden Konya ve Kayseri’de Şehir Hayatı* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012), s.91.

²⁶ Tuncer Baykara. *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*. (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1998), s.105.

²⁷ Michel Balivet. *Konya Dönen Dervişler Şehri*. çev. Mehmet Aydın (Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2011), s.24.

²⁸ 1.Alaaddin Keykubat 1220-1237 yılları arasında sultanlık yapmıştır. <https://tdb.alanya.edu.tr/kurumsal/alaaddin-keykubat-kimdir/> (Erişim: 20.10.2025).

²⁹ Küçük Ermenistan, Kilikya Ermeni Krallığı’dır. 1198-1375 yılları arasında Çukurova Bölgesi’nde bulunan bir devlettir. https://tr.wikipedia.org/wiki/Kilikya_Ermeni_Krall%C4%B1%C4%9F%C4%B1 (Erişim: 20.10.2025).

³⁰ Ahmet Şeref Ceran. "Anadolu Selçuklularında Hristiyan Türkler". *ATA Dergisi* (1997), s.315-322.

Bu dönemlerde şehirde az da olsa bulunan Yahudi topluluğu şarap üretimi, meyhanecilik gibi işlerle uğraşmışlardır. Kenar mahallelerde oturdukları ifade edilen Yahudilerin sayıları hakkında bir netlik bulunmamaktadır.³¹

Anadolu Selçuklu Devleti'nde de Osmanlı Devleti'nde de gayrimüslimler sosyal yaşamdan soyutlanmamışlardır. 1071 yılında Türklerin Anadolu'ya girişinde kısa bir süre sonra alınan Konya'nın 1076 yılında başkent olmasının ardından Alaaddin Tepesi'nde bulunan 2 kiliseden bir tanesini Hristiyanların özgürce ibadet edebilmeleri için bırakmış Eflatun Kilisesi ise mescide çevrilmiştir. 1921 yılına kadar ayakta kalmayı başaran yapı rasathane ve saat kulesi olarak da kullanılmıştır.³²

Resim 1.2.1: Saat Kulesi olarak kullanılan Eflatun Kilisesi³³

Alaaddin Tepesi'nde bulunan ve Rumlara ait olan Eflatun Kilisesi Konya'nın fethi sonrası önce mescide çevrilmiş daha sonra ise saat kulesi olarak kullanılmıştır. 1921 yılında ise yıkılmıştır.

Sosyal yaşamdan soyutlanmamalarının bir örneği olarak dış ülkelerle ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. Başka ülkelerden güçlü gayrimüslim tüccarlar gelmeye başlamış ve ticari ilişkiler ilerlemiştir. Öyle ki Konya'da Venediklilere ait bir

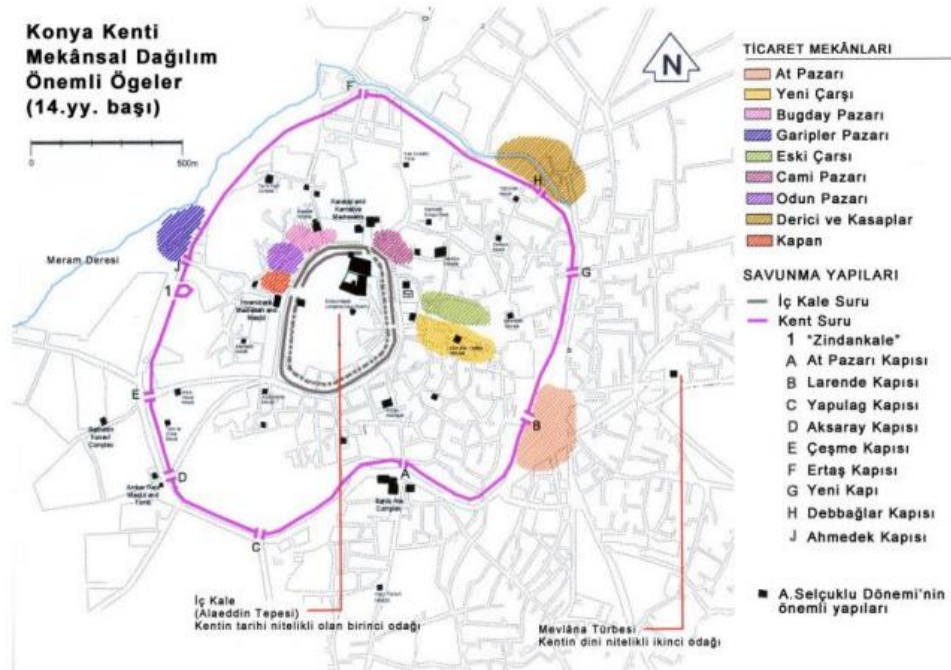
³¹ Muammer Gül, Attila Bayram, Oğuzhan Hakkoymaz. *Selçukludan Günümüze Konya'nın Sosyo-Politik Yapısı*. (Konya: Konya İl Emniyet Müdürlüğü AR-GE Yayınları, 2003), s.240-241.

³² Muammer Gül, Attila Bayram, Oğuzhan Hakkoymaz. *Selçukludan Günümüze Konya'nın Sosyo-Politik Yapısı*. (Konya: Konya İl Emniyet Müdürlüğü AR-GE Yayınları, 2003), s.243.

³³ Ali Boran. "Eflatun Mescidi", <https://www.konyapedia.com/makale/1184/eflatun-mescidi> (Erişim: 20.10.2025).

konsoloshane kurulduğu da kaynaklarda geçmektedir.³⁴ Bu da ticaret hayatında da etkin olduklarını bize göstermektedir.

Konya'da 16. yüzyıldan sonra nüfusun artışı söz konusudur. Bu nüfusun büyük çoğunluğunun İçkale ile Sille'de olduğu görülmektedir.³⁵

Resim 1.2.2: 14. yy. da Konya Kentinin Mekânsal Dağılımını Gösteren Harita³⁶

16. yüzyılda gayrimüslimler Osmanlı şehirlerinde genellikle ayrı mahallelerde ikamet etmişlerdir, ancak Konya'da genellikle Müslümanlarla aynı mahallelerde yaşamışlardır. Tahrir defterlerinden elde edilen bilgilere göre 1500 yılında 70, 1518-1530 yıllarında 80, 1539'da 207, 1584 yılında 160 tane Hristiyan evi bulunmaktadır.³⁷

³⁴ Nazlı Altunsoy, "Selçuklu Konyası'nda Gayrimüslimler". *Konya Kitabı XIX*, ed.Caner Arabacı vd. (Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları,2023), C.3, s.456.

³⁵ Ferhat Bildik. *1837-1840 Tarihlerinde Konya'nın Sosyal Ve Ekonomik Durumu (83 Numaralı Konya Şer'iyeye Siciline Göre)* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), s.28-30.

³⁶ Bayram Tuncer , Leyla Şafak. "Tarihi Coğrafya Açısından 16. Yüzyıl'da Konya Şehri Ve Şehirselle Fonksiyonları". *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi Y.3,S.3*, (2022), s.321.

³⁷ Doğan Yörük, "11. Yüzyılda Konya Şehrindeki Ticari Faaliyetleri Etkileyen Unsurlar", *Konya Kitabı XVI*, ed.Caner Arabacı vd. (Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları, 2018), C.1, s.239.

17. yüzyıl ile ilgili yapılan araştırmalarda cizye defterlerinde 1.250 kişi, Mevlâna Vakfı'na ait defterde 770 kişi, Alaaddin Vakfına ait defterde 25 kişilik cizye grubu olduğu böylelikle 2.045 kişi civarında gayrimüslim nüfusunun bulunduğu bilgisi defterlerde yer almaktadır. Bu nüfus şehir nüfusunun %15-16'sına isabet etmektedir.³⁸ Gayrimüslimler tek mahallede değil farklı mahallelerde ikamet etmişlerdir. Bu mahalleler; İmaret, Lemal Garip, Denkeş, Çirkap, Kale-i erb, İbn-i Salih, İhtiyaruddin, Abdülaziz, Şemsüddin, Çifte merdiven, Akıncı, Sinan ve Şeref Şirin'dir.³⁹ 17. yüzyılda Rumların Gazialemşah, Ermenilerin ise Çiftemerdiven Mahallesi'nde daha yoğun ikamet ettikleri görülmektedir.⁴⁰

Konya'da 18.yüzyıl da müslim ve gayrimüslim nüfus hakkında bilgi veren bir araştırmada, , gayrimüslimlerin hemen hemen her mahallede Müslümanlarla birlikte karışık bir şekilde yaşadıkları görülmektedir. Yaklaşık 63 mahallede, 500 evde ikamet eden gayrimüslimlerin yapılan hesaplamalara göre 2.500 kadar nüfusa sahip oldukları görülmektedir.⁴¹ Yine 18. yüzyıl Şer'iyye Sicillerine göre; İçkale Mahallesi'nde 101 ev, İmaret Mahallesi'nde 40 ev, Çiftemerdiven Mahallesi'nde 37 ev, Ayineder Mahallesi 30 ev, Eflatun Mahallesi'nde 28 ev, Akkan Mahallesi'nde 23 ev, Beyhekim Mahallesi'nde 21 ev bulunmaktadır. İçerisinde bulunan ev sayıları 20'nin altında olan mahalleler ise şunlardır: Abdülaziz, Aksinne, Akıncı, Akşemsettin, Ali Gav, Biremani, Çırakı Mescit, Gale Celp, Göktaş, Hoca Hasan, İhtiyaretin, Kazasker, Kürkçü, Sahip Ata, Sefhavan, Sille, Şeyh Osman Rumi, Şükran, Yediler, Zevle.⁴² 1831 Osmanlı Nüfus Sayımına göre; Konya köylerinde 1.678, Beyşehir köylerinde 52, Akşehir Köylerinde 1.000 olmak üzere 2.730 tane erkek Rum Ortodoks olduğu görülmektedir.⁴³

³⁸ Hüseyin Muşmal, "1640-1650 Yılları Arasında Konya'da Sosyal Ve Ekonomik Hayata Dair Bazı Tespitler". *Selçuk Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Dergisi* S.20, (2006), s.206-209.

³⁹ Hacer Erdoğan. *17. Yüzyılda Konya'da Yaşayan Gayrimüslimlerin Sosyal Ve Dini Yaşayış Durumları (1650-1700)* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1992), s.18.

⁴⁰ M. Sait Türkhan. *Osmanlı Döneminde Konya, Tarih Ve Kültür Başkenti Konya*. (Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2003), s.70.

⁴¹ Emrah Yılmaz. *2. Abdülhamit Döneminde Konya Ve Kentin Yapısal Değişimi* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), s.18.

⁴² Ali Özgökmen. *Konya Şer'iyye Sicilleri Işığında Müslim-Gayrimüslimünasebetleri (1700-1800)* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996), s.15-16.

⁴³ Muammer Gül, Attila Bayram, Oğuzhan Hakkoymaz. *Selçukludan Günümüze Konya'nın Sosyo-Politik Yapısı*. (Konya: Konya İl Emniyet Müdürlüğü AR-GE Yayınları, 2003), s.240-241.

1853 yılı verilerine göre Sille’de 600 Rum 600 Türk evi olduğu, Konya merkezde ise 4.500 evden 300’e yakınının gayrimüslim halka ait olduğu kaydedilmektedir.⁴⁴

19. yüzyılda 1856 Islahat Fermanı ile Osmanlı Devleti gayrimüslimlere birtakım ayrıcalıklar tanımıştır. Böylelikle Konya’da bulunan Rum Ortodokslar, Rum Ortodoks Patrikliğinin atadığı bir metropolite bağlı iken, Ermeni Gregoryenler ise Ankara’daki başpiskoposa bağlı hareket etmişlerdir. Bunun yanında az sayıdaki Katolikler’in dini hizmetleri Yunan asıllı bir katolik rahip tarafından idare edilirken Yahudilerin dine dair ihtiyaçları üç haham tarafından giderilmiştir.⁴⁵

Cuinet’e göre 1890 yılının ilk çeyreğinde Konya Sancağı’ndaki dinsel ve etnik dağılımda, Rum Ortodoksların 7.000, Ermeni Gregoryenlerin 6.900, Yahudilerin 70, Katolik Kıptilerin 380, Protestanların 50 olmak üzere toplamda 14.400 kişi olduğu görülmektedir.⁴⁶

1899 yılı Konya Salnamesine göre, Konya’da bulunan gayrimüslim erkek nüfusunun 1.024’ü Rum Ortodoks, 1.822’si Ermeni Gregoryen ve 37’si Katolik olmak üzere 1.983 kişi olduğu görülmektedir. Ermenilerin yoğun olduğu Akşehir’de ise 1.582’si kadın, 1552’si erkek olmak üzere toplamda 3.124 Ermeni bulunmaktadır.⁴⁷

Zeynep Uysal’ın araştırmasına göre, 1900 Konya Vilayet Salnamesi’ne bakıldığı zaman Rum Ortodoks erkek nüfusu 2.311 iken Ermeni Gregoryen erkek nüfusu 2.074’dür. Rum Ortodoksların en kalabalık olduğu yer Konya merkez (1.607) olurken Ermeni Gregoryenler’in en kalabalık olduğu yer Akşehir (1.178) olmuştur. 1912 senesi Rum Patrikhanesi istatistiğine göre Konya vilayetinde bulunan Rumların sayısı 87.021’dir.⁴⁸

Konya’da önceden beri var olan Rumlar hariç gayrimüslimlerin Konya’yı tercih etmesi Konya’nın başkent oluşuna bağlıdır. Tarih kayıtları incelendiği zaman

⁴⁴ Besim Darkot. "Konya" *İslam Ansiklopedisi*. (İstanbul, Milli Eğitim Basımevi,1977.), C.6, s.850.

⁴⁵ "Konya". *Yurt Ansiklopedisi*. (İstanbul:Anadolu Yayıncılık, 1983), C.7, s.5132.

⁴⁶ Vital, Cuinet. *La Turquie d'Asie*. (Paris, Leroux,1892), Akt. "Konya". *Yurt Ansiklopedisi*. (İstanbul:Anadolu Yayıncılık, 1983), C.7, s.5131.

⁴⁷ Ali Özgökmen. *Konya Şerhiye Sicilleri Işığında Müslim-Gayrimüslimünasebetleri (1700-1800)* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü / Dinler Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, 1996), s.10.

⁴⁸ Zeynep Uysal. *Şerhiye Sicilleri Işığında Konya’da Gayrimüslimler (1650-1800)* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), s.176.

Tanzimat Fermanı ile gayrimüslimlere tanınan hakların artması neticesinde nüfuslarında da artış olduğu görülmektedir. Ancak mübadeleyle birlikte Konya'daki gayrimüslimlerin büyük bir kısmı ayrılmak zorunda kalmışlardır.⁴⁹

1.2.1. SAHİPATA MAHALLESİ

Araştırmamızda geçen mahalle isimleri ve sınırları süreç içerisinde değişiklik göstermiştir. Zira 2009 yılında yapılan bir düzenleme ile 108 olan mahalle sayısı 87'ye, 2018 yılında yapılan bir diğer düzenleme ile de 87 olan mahalle sayısı 69'a inmiştir. 2018 yılında Meram Belediyesi Meclisi'nin aldığı karar ile mahalleler yeniden düzenlenmiştir. Buna göre, Şükran Mahallesi ile Abdülaziz Mahallesi birleştirilmiş ve Sahipata Mahallesi olmuştur.

1.2.1.1. ABDÜLAZİZ MAHALLESİ

Konya ilinin kalbi olan Alaaddin Tepesi'ne yakın olan mahalle Meram Belediyesi sınırlarındadır. Konya'nın dış surlarının içinde bulunmakla birlikte surların güneybatısındadır. Mahalle ismini sınırları içerisinde yer alan Abdülaziz Mescidi'nden ve mescidi yaptıran Anadolu Selçuklu Dönemi'nde yaşamış olan Abdülaziz Sultan'dan almıştır.⁵⁰ Yavuz Dönemi kayıtlarında ismi geçen 79, Kanuni Dönemi kayıtlarında yer alan 89 mahalleden bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı Döneminde Abdulaziz ve Cedidiye Mahalleleri iki ayrı mahalle iken Cumhuriyet Dönemi sonrasında yapılan yeni planlamalar ile bu iki mahalle Abdulaziz Mahallesi olarak birleştirilmiştir. Rumlardan kalan yerler incelendiği zaman Abdülaziz Mahallesi'nden ziyade önceleri ayrı bir mahalle olan Cedidiye Mahallesi'nde daha fazla yer aldıkları görülmektedir. Bu mahallelerde yaşayan Rum azınlıklar ekonomik açıdan Avrupalı devletlerin desteğini aldıkları için oldukça zengin durumdadırlar. Bu da pek çok menkul ve gayrimenkul edinmelerini sağlamıştır. Bu mahallede inşa edilen Rum evleri yan yana birbirini tamamlar bir

⁴⁹ "Konya". *Yurt Ansiklopedisi*. (İstanbul:Anadolu Yayıncılık, 1983), C.7, s.5132.

⁵⁰ Mehmet Ali Uz. *Tarihi Konya Mahalleleri (Abdülaziz)*. (Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015), s.14.

şekilde yapılmıştır. Kayıtlara göre Abdülaziz Mahallesi'nde 13, Cedidiye Mahallesi'nde 75 olmak üzere toplamda 88 ev bulunmaktadır. Abdülaziz Mahallesi'ndeki bu evler Tramvay Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Bu evler incelendiği zaman oda sayılarının fazla olduğu, mutfak, sofa, hela ve izbelerinin⁵¹ bulunduğu, ahırların ise avlunun uzağında olduğu görülmektedir.⁵²

1584 yılındaki kayıtlara göre Cedidiye Mahallesi Mahalle-i Cedid adı ile ilk defa zikredilmektedir.⁵³ Bu mahalledeki evlerin 44 tanesi 1 katlı,30 tanesi 2 katlı, 1 tanesi ise 3 katlı olmak üzere 75 ev bulunmaktadır. Bu mahalle bağcılıkla uğraşanların ve bağların yoğun olduğu bir mahalle olmasına rağmen evlerin içerisinde ve avlusunda şirahaneler bulunmamaktadır.⁵⁴

1881 yılı kayıtlarına göre Konya'da yer alan 7.755 evden 275 tanesi gayrimüslimlere aittir. 1924 yılına ait kayıtlara göre ise 378 tane Rum, 886 tane Ermeni olmak üzere toplamda 1.264 tane gayrimüslim evinin olduğu görülmektedir.⁵⁵

1.2.1.2. ŞÜKRAN MAHALLESİ

Mahallenin ismi Şükran Mescidi'nden gelmektedir. 2009 yılında sınırları genişleyen Şükran Mahallesi doğuda İstanbul Caddesi, batıda Gazialemşah Mahallesi, kuzeyde Alaaddin Caddesi ve güneyde Hacı Fettah Mahallesi ile çevrilidir.⁵⁶

⁵¹Sofa: hol ya da halk ağzında geniş balkon.

Hela: tuvalet.

İzbe: evlerin altında bulunan yer, bodrum.

⁵² Kürşat Kurtulgan, Efe Aydın. "Konya İli Abdülaziz Mahallesi'ndeki Rum Emval-I Metrukesi (1924)". *Korkut Ata Türk Araştırmaları Dergisi* S.15 (2024), s.1030-1032.

⁵³Hüseyin Muşmal. "17. Yüzyılın Ortalarında Konya Mahalleleri". *Yeni İpek Yolu Dergisi*, ed. Yusuf Küçükdağ, C.4 (2001), s.73.

⁵⁴ Kürşat Kurtulgan, Efe Aydın. "Konya İli Abdülaziz Mahallesi'ndeki Rum Emval-I Metrukesi (1924)". *Korkut Ata Türk Araştırmaları Dergisi* S.15 (2024), s.1032.

⁵⁵ Kürşat Kurtulgan, Efe Aydın. "Konya İli Abdülaziz Mahallesi'ndeki Rum Emval-I Metrukesi (1924)". *Korkut Ata Türk Araştırmaları Dergisi* S.15 (2024), s.1035.

⁵⁶ Mehmet Ali Uz. *Konya Mahalleleri Tarihi "12 Şükran"*. (Konya Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2016), s.10-11.

Resim 1.2.3: Şükran Mahallesi Sınırlarını Gösteren Belge⁵⁷

Bugünkü Şükran Mahallesi'nin sınırları içerisinde kayıtlarda geçen İhtiyareddin, Kürkçüoğlu, Kalecelp ve Mücellit Mahalleleri de bulunmaktadır.

1924 yılı ile ilgili yapılan bir araştırmada, İhtiyareddin Mahallesinde 64 tane sağlam 9 tane yıkılmış Rum evi geçmektedir. Buralarda yer alan evlerde şirahanelere rastlanmaktadır. Şükran Mahallesi içerisinde yer alan 7 adet şirahaneli evden 5 tanesi İhtiyareddin Mahallesi içerisinde yer almaktadır.⁵⁸ Konya bağlarının veriminin yüksek olması ve 1731 yılında rakı ve şarap üretimine izin verilmesi bunun önemli sebeplerinden biri olarak görülebilir.⁵⁹

Kürkçüoğlu Mahallesi, Resim 1.2.4.' te görüldüğü üzere, Kürkçüler ve İpçiler Çarşısı'nın bulunduğu alanda yer almaktadır. İplikçi Camii bu mahallededir. Mahalle Alaaddin Caddesi'ne komşudur. Dolayısı ile gözde mahallelerden bir tanesidir. Yine eğitim faaliyetlerinin ve okulların olduğu bir yerdir.⁶⁰ Konya'da faaliyet gösteren 16 medresenin 6 tanesi bu mahallededir.⁶¹ Kürkçüoğlu Mahallesi'nde gayrimüslimlere ait 33 ev tespit edilmiştir. Ekonomik açıdan zengin olan mahallede aralarında içki dükkânı, kunduracı, bakkal ve fırınında bulunduğu 10 adet dükkân görülmektedir.⁶²

⁵⁷ Kürşat Kurtulgan. "Meram İlçesi Şükran Mahallesindeki Rum Emval-I Metrukesi (Konya 1924)". *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi* C.12,S.38 (2024), s.242.

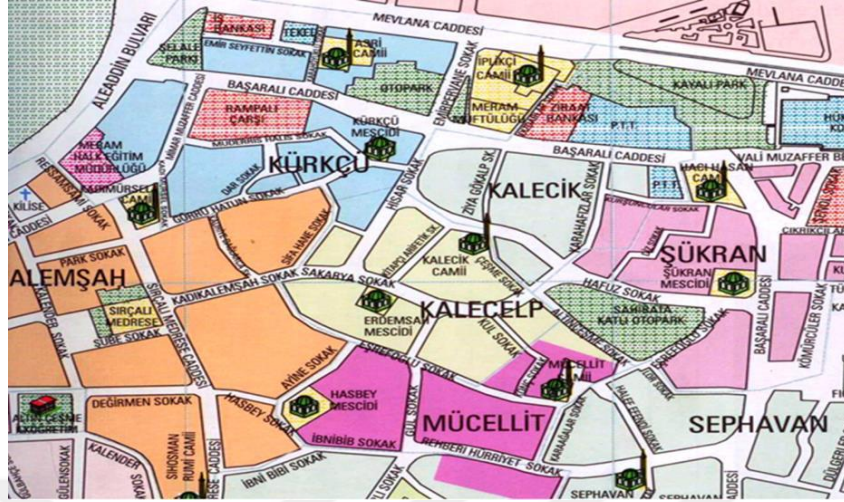
⁵⁸ Kürşat Kurtulgan, "Meram İlçesi Şükran Mahallesindeki Rum Emval-I Metrukesi (Konya 1924)". *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi* C.12,S.38 (2024), s.241-246.

⁵⁹ Gülnihal Bozkurt. *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1996), s.17-18.

⁶⁰ Birgül Dünder. *19. Yüzyılda Konya Mevlâna Caddesi'nin Fiziksel Yapısı Ve Kullanımı* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), s.13.

⁶¹ İbrahim Hakkı Konyalı. *Konya Tarihi*. (Konya: Koski Yayınları, 2007), s.536, 574-576.

⁶² Kürşat Kurtulgan. "Meram İlçesi Şükran Mahallesindeki Rum Emval-I Metrukesi (Konya 1924)". *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi* C.12,S.38 (2024), s.246-247.

Resim 1.2.4: Mahalleleri gösterir harita ⁶³

Kalecelp Mahallesi'nde ise 21 ev ve 1 dükkân bulunmaktadır. Burası ticari hayatın çokta olmadığı bir mahalledir. ⁶⁴

Mücellit Mahallesi 1924 yılında, Konya'nın sur içi mahallelerinden olup gayrimüslim varlığına rastlanmaktadır. Mahallenin tarihi Yavuz Sultan Selim'e kadar gitmektedir. Konya Şeriyeye sicil kayıtlarına göre mahallenin diğer bir adı da Altınçeşme Mahallesi'dir. Şerafettin Camii ve çevresinde yer alan han, hamam, kahve ve eski mahkeme binasını içine almaktadır. ⁶⁵ Rumlara ait ev sayısı oldukça az olan bu mahallede tespiti yapılan 12 ev bulunmaktadır. Sadece 1 tane dükkâna rastlanan mahalle ekonomik olarak fazla tercih edilmemiştir. ⁶⁶

⁶³ Mehmet Ali Uz. "Kalecelp Mahallesi", <https://www.konyapedia.com/makale/1643/kalecelp-mahallesi> (Erişim 20.10.2025).

⁶⁴ Kürşat Kurtulgan. "Meram İlçesi Şükran Mahallesindeki Rum Emval-I Metrukesi (Konya 1924)". *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi* C.12,S.38 (2024), s.249-250.

⁶⁵ Mehmet Ali Uz. "Mücellit (Altınçeşme) Mahallesi", <https://www.konyapedia.com/makale/3184/mucellit-altinceşme-mahallesi> (Erişim:20.10.2025).

⁶⁶ Kürşat Kurtulgan. "Meram İlçesi Şükran Mahallesindeki Rum Emval-I Metrukesi (Konya 1924)". *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi* C.12,S.38 (2024), s.250-251.

1.2.2. KONEVİ MAHALLESİ

2018 yılında Meram Belediyesi Meclisi'nin aldığı karar ile mahalleler yeniden düzenlenmiştir. Buna göre, Şeyh Sadrettin Konevi Mahallesi ile Mamuriye Mahallesi sınırları birleştirilmiş ve ismi Konevi Mahallesi olmuştur.

Konya'da Rumların ikamet ettiği mahallelerden birisi de Konevi Mahallesi'dir. Bu mahallenin tarihi eskilere dayanmakta olup ticaretin ve ticaretle uğraşanların yoğun olduğu mahallelerden biridir. Büyük öneme sahip İstasyon Caddesi bu mahallede bulunmaktadır.

Mahallenin mimari özelliklerine bakıldığı zaman kentin en güzel evlerine gayrimüslimlerin sahip oldukları görülmektedir. Evleri avlulu ve cumba yerine balkonludur.⁶⁷

1895 yılında trenin Konya'ya gelmesi ile şehre uzak bir mevki de yapılan tren garı Konevi Mahallesi'nin çehresini değiştirmiştir. Mevlana'dan buraya kadar olan yerde hızla ev ve iş yeri yapımına başlanmıştır. Trenin gelişi ve garın merkeze uzak olması kağıncılık ve atlı tramvay sektörünü de canlandırmıştır. Bu sektörde de gayrimüslimlerin önde oldukları görülmektedir.⁶⁸ Trenin gelişi ile yine istasyon yakınına bir otel açılmıştır. Bu otelin sahibi ise gayrimüslim Mültezim Soulei'dir. Bu da bize yeni bir iş sahası olan otel işletmeciliğinin de gayrimüslimlerin kontrolünde olduğunu göstermektedir.⁶⁹

1.2.2.1. MAMURİYE MAHALLESİ

Mamuriye Mahallesi'nde genellikle çok da zengin olmayan gayrimüslimler kalmıştır. Birkaç tüccar dışında (Ekmekçi Çolak Yordan ve eşi Kadimko, Attar Dimitri, Yumurtacı Nikola gibi) ne ile uğraştıklarına dair bilgi olmayan bazı gayrimüslimler burada ikamet etmiştir. Bu mahallede oturanların evlerinin bir katlı

⁶⁷ Ahmet Çelik, "Konya'da Marunilik Ve Marunilerin Göçü". *Geçmişten Günümüze Göçler, Konya Kitabı XVII*, ed. Alaattin Aköz vd. C.2. (Konya : Ticaret Odası Yayınları, 2019), s.101.

⁶⁸ Emrah Yılmaz, "Konya Atlı Tramvayı Ve Kent İçi Ulaşım Etkisi (1906-1914)". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi S.55*,(2022), s.2.

⁶⁹ Hüseyin Muşmal vd., "Osmanlı'nın Son Dönemlerinde Bazı Alman Seyyahlara Göre Konya". *Seyahatnamelerde Konya*. Hazırlayan. Ahmet Çaycı. (Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2016), s.22.

ve eski tip evler olması maddi açıdan çok da iyi olmadıklarını göstermektedir. Bu mahallede ikamet eden Rumların aynı yörenin halkı olduğu görülmektedir.⁷⁰

1.2.2.2. KONEVİ MAHALLESİ

1920'li yıllara ait kayıtlara bakıldığı zaman, İstasyon Caddesi'ni içine alan Konevi Mahallesi'nde tüccarlar ve esnaf ikamet etmiştir. Papaz oğlu Sarraf Dimitri, Lazeri oğlu Hacı Yoannis gibi tanınmış isimler burada oturmuşlardır. Burada oturan gayrimüslimler incelendiği zaman sarraflık, attarlık, hekimlik, aşçılık, sıvacılık gibi mesleklerle uğraştıkları görülmektedir. Rumlara ait 17 ev bulunmakta ve bu evlerin daha modern ve bitişik bir yapıda olduğu dikkat çekmektedir. İstasyon Caddesi'nde gayrimüslimlere ait 3 dükkân, 1 kahvehane ve 1 tane de fırın bulunmaktadır. Ayrıca bu cadde üzerinde yer alan 5 otel ile 1 han yine gayrimüslimlerce işletilmiştir. Bu dönemde yapılmış oteller şunlardır:⁷¹

Resim 1.2.5: İstasyon Caddesi'nde yer alan oteller⁷²

1. Augustus Oteli (Selçuk Palas)

1895 yılında yapılan otelin ilk sahibi Rumların ileri gelen zenginlerinden Augustus'dur. Augustus şehri terk etmek zorunda kalınca bir dönem askeriye

⁷⁰ Kürşat Kurtulgan, "Konya Konevi Mahallesinde Rum Varlıkları (1924)". *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* S.46 (2024), s.440.

⁷¹ Kürşat Kurtulgan, "Konya Konevi Mahallesinde Rum Varlıkları (1924)". *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* S.46 (2024),s.438-442.

⁷² Tefik Ataberk, "Konya Gar Ve Çevresindeki Oteller", *Pinterest* (Yükleme Tarihi: 18 Haziran 2024, 09:46). <https://jp.pinterest.com/pin/448389706669103995/>, (Erişim:20.10.2025).

hizmetinde kullanılmış, daha sonra İstasyon Palas ismi ile tekrar kullanılmış ve 80’li yıllarda âtil bir vaziyet almıştır. Daha sonra restorasyonu yapılarak tekrar kullanıma başlanmıştır.⁷³

Resim 1.2.6: Augustus Oteli restorasyon öncesi (sol)⁷⁴ ve sonrası (sağ)⁷⁵

2. Bağdat Oteli

1912 yılında yapılmıştır. Şehir merkezine uzak kabul edilen otel zaman içerisinde karargâh, İstasyon müdürlüğü, kolej vb. şekillerde kullanılmıştır. 1980 yılı itibariyle TCDD kurumu misafirhanesi olarak kullanılmaktadır.

Resim 1.2.7: Bağdat Oteli öncesi (sol)⁷⁶ ve bugünkü görünümü

⁷³ Nazlı Gamze Özel. “Selçuk Palas (Augustus Otel)” Ed. N. Kozak. Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/selcuk-palas-augustus-otel> (Erişim tarihi: 20.10.2025)

⁷⁴ Haşim Karpuz. "Augustus Oteli", <https://www.konyapedia.com/makale/257/augustus-oteli> (Erişim:20.10.2025).

⁷⁵ Kültür Envanteri (Ke). "Augustus Oteli", <https://kulturenvanteri.com/yer/augustus-oteli/#17.1/37.867321/32.477379>, (Erişim: 20.10.2025).

3. Vatan Oteli

Resim 1.2.8: Vatan Oteli (Hotel Patri) ⁷⁷

4. Osmanlı Oteli

Resim 1.2.9: Osmanlı Oteli ⁷⁸

⁷⁶ Merhaba Gazetesi (Merhaba Gzt.). "Konya'daki Bağdat Oteli Romanlara Konu Oldu: 129 Yıl Önce İnşa Edilmiş", <https://www.merhabahaber.com/konyadaki-bagdat-oteli-romanlara-konu-oldu-129-yil-once-insa-edilmis-1881185h.htm>, (Erişim:20.10.2025).

⁷⁷ Hüseyin Üzülmöz. *Geçmişten Günümüze Konya Fotoğraf Albümü*, (Konya Ticaret Odası Yayınları, 2018), s.66.

⁷⁸ Tefik Ataberk, "Konya Otel Osmanlı", *Pinterest* <https://jp.pinterest.com/pin/419398402695211/>, (Erişim: 20.10.2025).

1. Dünya Savaşı ve 1923 yılında gerçekleşen mübadele ile göçler yaşanmış ve bu binalar harap duruma düşmüştür. Devlet yetkililerince askeri ve idari olarak kullanılmak ve göç ile gelenlere verilmek suretiyle atılıktan kurtarılmaya çalışılmıştır.

Bu otellerden Augustos Oteli ile Bağdat Oteli hariç hiçbir otel bulunmamaktadır.

1.2.3. SİLLE

Konya merkezin 8 km kuzeybatısında yer alan Sille’de Selçuklular ve Osmanlı Dönemi’nde Müslümanlar ile gayrimüslimler bir arada yaşamıştır. Ancak Lozan Antlaşması sonrasında bu anlaşmaya ek olarak yapılan sözleşmeye göre Rumlar mübadele ile Yunanistan’a gönderilmiştir. Batı Trakya’daki Türkler ise Anadolu’ya getirilerek yerleştirilmiştir.⁷⁹

Sille ismi Hititlerden gelmektedir. “Si (su)” ve “Ella (Allah)” kelimelerinden oluşmakla birlikte halk Hristiyanlaşmış Türklerdir.⁸⁰ Sille, Roma döneminde başkent olan Kostantiniyye ile Kudüs şehri arasında bulunması yani “Kutsal Hac Yolu” üzerinde yer alması sebebiyle sık uğranılan bir yer olmuş bu da yerleşimin hızlanmasını sağlamıştır. Erken Hristiyanlık dönemlerinde ise Kapodakya Bölgesindeki gibi Roma zulmünden kaçanların, ezilenlerin, ibadetini rahatça yapamayanların ve saklananların sığındığı bir yer olmuştur.⁸¹

Her başkentte olduğu gibi Konya şehri de Selçukluların başkenti olduğu dönem de en görkemli zamanlarını yaşamıştır.⁸² Konya’nın fethedilmesi (tahmini olarak 1071-1075 yılları arasını kapsar) ve Müslümanların buraya yerleştirilmesi ile Alaaddin Bölgesi’nde bulunan 1.500 kadar gayrimüslim 1073 yılında Sille ve

⁷⁹ Barış Sarıköse. *Sille: Bin Yıllık Birliktelik, Tarihçesi Ve Sosyal-Ekonomik Yapısı*. (Konya: Çizgi Kitabevi, 2009), s.16.

⁸⁰ Osman Eravşar, "Sille Tarihi Su Yapıları" *I. Ulusal Sille Sempozyumu*, haz. Ahmet Çaycı-Mehmet Ali Kapan, (Konya :Selçuklu Belediyesi Yayınları, 2014), s.57-58.

⁸¹ İdris Dinç, *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Tarihi Sille Köyünün Sosyal Ve Psikolojik Taşıma Kapasitesinin Analizi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), s.52.

⁸² Gülşen Dişli - Mehmet Özyurt, "Tarihi Sille Kenti Unesco Dünya Miras Adaylığı Önerisi". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Y.25, S.1, (2021), s.174.

civarındaki köylere gönderilmişlerdir.⁸³ Bu yüzden Selçuklu Dönemi'nde Sille'deki nüfusunun yarısından fazlasını gayrimüslimler oluşturmaktadırlar. Sille de bulunan gayrimüslimler Sultan Alaaddin Camii'nin damının kürünmesi, tamiri ve odun ihtiyaçlarının karşılanması gibi işlerde çalışmışlar ve bu vesileyle vergiden muaf tutulmuşlardır.⁸⁴ Burada yaşayan Rumların Türkçe konuştuğu, çoğunun Rumcaı sonradan öğrendiği bilinmektedir.⁸⁵

Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim halkın, çoğunlukla şehrin dış mahallelerinde yaşadıkları görülmektedir.⁸⁶ Konya'da da hem şehir merkezinde hem de merkezden 8 km uzakta bulunan Sille'de yoğun olarak ikamet etmeleri buna bir örnektir.

Tahrir kayıtlarına bakıldığı zaman;

2. Beyazıt⁸⁷ döneminde Sille'de 72 tane gayrimüslim evi olup nüfusun %93,5 gayrimüslimdir. Kanuni Sultan Süleyman⁸⁸ döneminde 93 gayrimüslim evi olup nüfusun %94'ünün gayrimüslimler olduğu görülmektedir.

3. Murad⁸⁹ döneminde ise nüfusun %86'sı gayrimüslimdir.⁹⁰ 17. yüzyıla gelindiğinde ise Sille nüfusunun %78'inin Hristiyan olduğu görülmektedir.⁹¹ 19. yüzyılda *Su Dirhemi* kazası olarak bilinen Sille 15.000 nüfusa sahip, Türkler ile Rumların birlik içerisinde huzurla yaşadığı küçük bir Osmanlı köyü iken mübadele ile Rumların zorunlu göçü sonrası Türklerin de ayrılmaya başlaması ile harabeye dönme başlamıştır.⁹² 1898 Konya Salnamesi'ne göre toplam nüfusun 3.146'sı Rum

⁸³ Barış Sarıköse. *Sille: Bin Yıllık Birlikliklik, Tarihçesi Ve Sosyal-Ekonomik Yapısı*. (Konya: Çizgi Kitabevi, 2009), s.54.

⁸⁴ Hasan Bahar. "İlkçağ ve Bizans Döneminde Sille" *Konya Ansiklopedisi*, ed. Muhammet Ali Orak, (Konya:Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2015), C.8, s.89.

⁸⁵ Hasan Basri Sayı. *Medeniyet Başkenti Sille*. (Konya: Sille'yi Kalkındırma ve Tanıştırma Derneği Kültür Yayınları, 2017), s.11.

⁸⁶ Esmâ Çakır. *Evliya Çelebi Ve Yabancı Seyyahların Gözünden 17. yy.da Anadolu'da Hristiyanlık* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), s.72.

⁸⁷ 2.Beyazıt 1481-1512 yılları arasında yaklaşık olarak 31 yıl tahtta kalmıştır. Şerafettin Turan, "Bayezid II" <https://islamansiklopedisi.org.tr/bayezid-ii>, (Erişim: 20.10.2025).

⁸⁸ Kanuni Sultan Süleyman 1520-1566 yılları arasında yaklaşık olarak 46 yıl tahtta kalmıştır. Feridun Emecen, "Süleyman I", <https://islamansiklopedisi.org.tr/suleyman-i>, (Erişim: 20.10.2025).

⁸⁹ 3.Murad 1574-1595 yılları arasında yaklaşık 20 yıl tahtta kalmıştır. Bekir Kütükoğlu, "Murad III" <https://islamansiklopedisi.org.tr/murad-iii>, (Erişim: 20.10.2025).

⁹⁰ Hasan Bahar. "Sille" *Konya Ansiklopedisi*, ed. Muhammet Ali Orak, (Konya:Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2015), C.8, s.90-91.

⁹¹ Çiğdem Temple, "Taş Eserler Eşliğinde Sille'nin Bizans Dönemi Mimarisine İlişkin Görüşler". *Art-Sanat Dergisi*, S.2 (2014), s.23.

⁹² Haşim Karpuz - Hakan Aygör. "Sille Evleri", *I. Ulusal Sille Sempozyumu*, haz. Ahmet Çaycı-Mehmet Ali Karpuz, (Konya :Selçuklu Belediyesi Yayınları, 2014), s.113.

14.224'ü Müslümandır. 1901 yılında ise bu rakamlar 3.512 Rum, 15.206 Müslüman şeklinde olduğu görülmektedir.⁹³ Nüfusun 15. yüzyıldan 19. yüzyıla doğru düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir.

Sille'de 17. yüzyılda Satı Keşiş, Kaplan Keşiş ve Koz Mahallesi olmak üzere 3 gayrimüslim mahallesi var iken 18. yüzyılda ise Göni adında başka bir mahalle daha vardır. Sarıköse'nin araştırmalarına göre 1844-1845'de Sille'de bu mahallelere ek olarak Günay Mahallesi ile Takkacı/ Kuzey Yaka Mahalleleri de vardır. Buralarda da gayrimüslimlere ait 76 ev olup ortalama nüfus 228-380 kişi kadardır.⁹⁴ Çeşme-i Kebir, Göni, Kilise, Karhane, Kervansaray, Koz, Kuzey Mahallesi, Mihail Arhangelu, Salahor, Sarıkaya, Kuzey Yaka, Panaya ve Pazar Mahalleleri Konya Şeriye Sicil defterinde geçen ve 19. yüzyılda Sille de bulunan gayrimüslim mahalleleridir.⁹⁵

19. yüzyılda Sille'den Konya merkeze göçler olmuştur. Zira 19. yüzyılda 13 gayrimüslim mahallesi varken bu rakam 20. yüzyılda gerilemiştir. Sille'den Konya merkeze göçlerin yaşanmasının sebepleri arasında Tren Garı'nın Konya merkeze kurulmuş olması etkili olmuştur. İnsanlar işlerini taşıdıkları gibi evlerini de Konya merkeze taşımışlardır. 20. yüzyılda ise Takyacı, Kilise-i Kebir, Çeşme-i Kebir ve Panaya mahalleleri gayrimüslim mahalleleridir.⁹⁶

Sille'den Konya merkeze yaşanan bu göçler sırasında en fazla yerleşim alan mahalleler; Kalecik Mahallesi, Gazialemşah Mahallesi, Şekerfüruş Mahallesi, Çiftemerdiven Mahallesi, Şeyh Osman Rumi Mahallesi, Selimiye Mahallesi şeklindedir. Bunların arasında en fazla nüfusa sahip yer ise Gazialemşah Mahallesi'dir. Merkezde bulunan bu mahalle ticaret potansiyeli yüksek olan bir mahalledir.⁹⁷

⁹³ Hasan Özönder. *Sille: Tarih, Kültür, Sanat*. (Konya: Merhaba Yayınları, 1998), s.11.

⁹⁴ Barış Sarıköse. *Sille: Bin Yıllık Birliktelik, Tarihçesi Ve Sosyal-Ekonomik Yapısı*. (Konya: Çizgi Kitabevi, 2009), s.31.

⁹⁵ Barış Sarıköse. *Sille: Bin Yıllık Birliktelik, Tarihçesi Ve Sosyal-Ekonomik Yapısı*. (Konya: Çizgi Kitabevi, 2009), s.26.

⁹⁶ Hasan Basri Sayı. *Medeniyet Başkenti Sille*. (Konya: Sille'yi Kalkındırma ve Tanıtırma Derneği Kültür Yayınları, 2017), s.215, 216, 223, 238.

⁹⁷ Barış Sarıköse. *Sille: Bin Yıllık Birliktelik, Tarihçesi Ve Sosyal-Ekonomik Yapısı*. (Konya: Çizgi Kitabevi, 2009), s.63-69.

Resim 1.2.10: Gayrimüslimlerin ikamet ettikleri mahalleleri gösterir harita.⁹⁸

Sille'den Konya merkez dışındaki ilçelere de göçler olmuştur. Bunları şöyle sıralayabiliriz:⁹⁹

Seydişehir'de; Cami-i Kebir Mahallesi, Değirmenci Mahallesi, Akçalar Köyü Alayer Mahallesi, Bozkır'da; Siristad Kasabası, Ilgın'da; Merkez, Reis Köyü, Beğler Köyü, Beyşehir'de; Dalyan Mahallesi, Kireli Kasabası, Davgana Köyü.

1893, 1906 ve 1914 yılları Konya nüfus sayımlarına bakıldığı zaman Müslümanlardan sonra en fazla nüfusun Rumlara daha sonra Ermenilere ait olduğu görülmektedir.¹⁰⁰

1.3. GAYRİMÜSLİMLERİN SOSYAL, KÜLTÜREL VE İNANÇ DURUMLARI

1.3.1. MESLEK VE ZANAAT

Gayrimüslimlerin yaşamları incelendiği zaman daha çok ticaretle uğraştıkları tarım ve hayvancılığa pek de rağbet etmedikleri görülmektedir. Bu gayrimüslimlerin çalıştıkları iş dalları sarraflık, halıcılık, ticaret, ekmekçilik, berberlik, terzilik, bakkallık, debbağlık, demircilik, tabiplik, urgancılık, nalbantlık, testicilik, mumculuk, çalgı aletleri yapımı, haşhaş ekimi ve afyon yapımı, dülger, kasap, keçeci

⁹⁸ Mehmet Ali Uz, "Gazi Alemşah Mahallesi", <https://www.konyapedia.com/makale/1567/gazi-alemsah-mahallesi> (Erişim:20.10.2025).

⁹⁹ Barış Sarıköse, *Sille: Bin Yıllık Birliktelik, Tarihçesi Ve Sosyal-Ekonomik Yapısı*. (Konya: Çizgi Kitabevi, 2009), s.63-69.

¹⁰⁰ Ali Güler, *Osmanlıdan Cumhuriyete Azınlıklar*, (Ankara: Berikan Yayınları, 2003), s.103.

ve mezartaşçı şeklindedir.¹⁰¹ 1884 yılında Konya’da büyük çapta ticaretle uğraşan toplumda 47 kişinin varlığından söz edilmektedir. Bunların 18’ini Müslümanlar oluştururken 29’unu gayrimüslimler oluşturmaktadır. Gayrimüslim tüccarlar, fabrikatörlük, kuyumculuk, dövizcilik, kunduracılık, dericilik, camcılık, hırdavatçılık, avukatlık, doktorluk, eczacılık ve tarım aletlerinin satış ve tamiri gibi pek çok alanda ön plandadırlar.¹⁰² 19. yüzyılda, gayrimüslimlerin nüfuslarının artması ile sırf gayrimüslimlere mahsus bir esnaf organizasyonunun kurulduğu görülmektedir.¹⁰³

20. yüzyılda Konyalılar tarafından bilinen gayrimüslimler arasında Bakırcı Karabit Arapyan, Bakırcı Misak, Demirci Bedros, Uncu Yuvani, Bıçakçı Kazancıyan, Perukar Aristi gibi isimler vardır.¹⁰⁴ Yine “Şamlıoğlu Kosti, yemeni satıcısı Baraj, bir atlı arabasıyla seyyar manufakturacılık yapan Anesti, Astarıcı Dimitkari Efendi, Değirmenci Davri oğlu Avram, Enfiye Satıcısı İlya, kumaş satıcısı Uzunoglu İstirati,” Osmanlı Devleti’nin son yıllarındaki tüccarlar arasındadır.¹⁰⁵ Hristo Harlomba ise tenekecilik ile ilgilenen bir esnaftır.¹⁰⁶

Gayrimüslimlerin icra ettikleri meslek dalları şu şekildedir:

Marangozluk: Şeriyeye sicillerinde Sille’deki Karhane Mahallesi’nde yer alan Camii Şerif sokakta bulunan “Madencioğlu Hampo” marangoz ustası olarak geçmektedir.¹⁰⁷

Bakırcılık ve Kalaycılık: Bakırcılık ve kalaycılık meslekleri gayrimüslimlerin meşgul oldukları iş gruplarındandır. Gayrimüslim “Meddari” ünlü bir kalay ustasıdır. “Kalaycı Kostantin”, “Nikola”, “İlya”, “Murat”, “Murad oğlu Hristo”, ve kalaycılık yapan “Petro” kayıtlarda yer alan bakırcılardır.¹⁰⁸

¹⁰¹ Ali Özgökmen. *Konya Şeriyeye Sicilleri Işığında Müslim-Gayrimüslimünasebetleri (1700-1800)* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü / Dinler Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, 1996), s.15-16.

¹⁰² Ahmet Atalay, "2. Abdülhamit Dönemi Konya Ekonomisi". *Konya Kitabı 16.* ed. Abdülkadir Buluş-Caner Arabacı, C.2,(Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları, 2018), s.43-44.

¹⁰³ Birgül Dündar. *19. Yüzyılda Konya Mevlâna Caddesi'nin Fiziksel Yapısı Ve Kullanımı* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), s.136.

¹⁰⁴ A. Sefa Odabaşı, *20. Yüzyılın Başlarında Konya'nın Görünümü.* (Konya: Konya Valiliği, 1998), s. 93.

¹⁰⁵ Hasan Basri Sayı. *Medeniyet Başkenti Sille.* (Konya: SKTDC Yayınları, 2017), s.26-39.

¹⁰⁶ Hasan Basri Sayı. *Medeniyet Başkenti Sille.* (Konya: SKTDC Yayınları, 2017), s.22.

¹⁰⁷ Hasan Basri Sayı. *Medeniyet Başkenti Sille.* (Konya: SKTDC Yayınları, 2017), s.26.

¹⁰⁸ Hasan Basri Sayı. *Medeniyet Başkenti Sille.* (Konya: SKTDC Yayınları, 2017), s.27.

Kürkçülük: Sille giyiminde özel bir yeri olan kürk ticaretini gayrimüslim “Papazoğlu Dimitri” yapmıştır.¹⁰⁹

Kunduracılık: “Papa Hriston kızı İrini” kuyumculuk ve kunduracılık yapmıştır.¹¹⁰ “Kunduracı Silvi”, “Sava Heci İsa Veledi Heci Tarkuni” ve “Soya” ustalarda kunduracılık ile meşgul olup alanında son derece iyi ustalardandır.

“Papazoğlu Konstantin” ile “Serdengeçtioglu Heci” ise gayrimüslim yemeni ustalarından bazılarıdır.¹¹¹

İnşaat: Bu alanda “Kel Kozma” “Heci Andon” ile kardeşleri “Murat ve Pantelis” önemli taş duvar ustaları arasındadırlar.¹¹²

Duhancılık: Sille’de tütün işi ile “Bakkal Layri oğlu Manan” ilgilenmiştir.¹¹³

Musiki: Sille’de yaşayan hanende ve sazadeler vardır. Bunların icra ettiği müzik konuşmalarında da olduğu gibi Türk Müziği’dir. Tanınmış kişileri, “Tefçi Kör Sokraf”, “Kemani Sarı Yorgi”, “Knarnetçi Dimitraki”, “Kemancı Virgi”, “Udi Kara Yorgi”, “Sanatçı Hristo”dur.¹¹⁴

Bağcılık: bağcılık ile uğraşan Hristiyanların Selifar ve Çerid İçi diye anılan yerlerden bağ satın aldıkları ve bağcılık ile uğraştıkları bilinmektedir.¹¹⁵ Bağcılıkla uğraşan gayrimüslimler üzümlemlerini genellikle şarap yapımında kullanmışlardır. İçkinin onlar için normal bir içecek olmasının yanı sıra komünyon¹¹⁶ ayinlerinde kullanılıyor olması şarap imalatına verdikleri önemi de artırmaktadır. Meyhanecilik işinde “Heci Vesil Oğlu Hevye” ile “Eviye” isimli gayrimüslim kadın Cami-i Kebir Mahallesi’nde yer alan işletmelerinde hiçbir zorlukla karşılaşmadan işlerini yapmışlardır.¹¹⁷

Doktorluk/Cerrahlık ve Eczacılık: 17. yüzyılda Konya’da cerrahlık yapan 7 gayrimüslimin olduğu bilinmektedir. Bunların bazıları yerleşik iken bazıları gezici

¹⁰⁹ Hasan Basri Sayı. *Medeniyet Başkenti Sille*. (Konya: SKTDK Yayınları, 2017), s.36.

¹¹⁰ Hasan Basri Sayı. *Medeniyet Başkenti Sille*. (Konya: SKTDK Yayınları, 2017), s.37.

¹¹¹ Hasan Basri Sayı. *Medeniyet Başkenti Sille*. (Konya: SKTDK Yayınları, 2017), s.41.

¹¹² Hasan Basri Sayı. *Medeniyet Başkenti Sille*. (Konya: SKTDK Yayınları, 2017), s.50.

¹¹³ Hasan Basri Sayı. *Medeniyet Başkenti Sille*. (Konya: SKTDK Yayınları, 2017), s.36.

¹¹⁴ Hasan Basri Sayı. *Medeniyet Başkenti Sille*. (Konya: SKTDK Yayınları, 2017), s.67.

¹¹⁵Hüseyin Muşmal, "1640-1650 Yılları Arasında Konya’da Sosyal Ve Ekonomik Hayata Dair Bazı Tespitler". *Selçuk Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Dergisi* S.20, (2006), s.219.

¹¹⁶ Komünyon Ayini: Hristiyanlıkta şarap ve ekmek yeme ayini. <https://wol.jw.org/tr/wol/d/r22/lp-1k/1101989247>, (Erişim:20.10.2025).

¹¹⁷ Hasan Basri Sayı. *Medeniyet Başkenti Sille*. (Konya: Sille’yi Kalkındırma ve Tanıştırma Derneği Kültür Yayınları, 2017), s.51, 52.

cerrahdır. Kayıtlara göre İçkale Mahallesi'nde oturan “Aslan Veled-i Nikola” nın 30 adet ameliyat sözleşmesinin, “Andon veled-i Todorov” un ise 65 ameliyat sözleşmesinin bulunduğu bilinmektedir. İsmi geçen başka cerrahlar ise şöyledir:¹¹⁸ Elkesa veled-i Kosta, Dimitri veled-i Miho, Elkesa veled-i Mihor, Ayvaz veled-i Todoros, Elkesyan veled-i Papas.

Sille'de ikamet eden doktorlar da bulunmaktadır. Belediye doktoru “Nikolaki Leunyadi Efendi”, “Enklu Efendi”, “Besali Sava” bunlardan bazılarıdır. Yavani isimli gayrimüslim eczacılık yapmıştır.¹¹⁹

Sille'de oturan “Berber Hampro” ise bölgenin dışısidir. “Marta” ise hem halk hekimi hem de ebedir. Otlarla çok iyi tedavi yaptığı bilinmektedir. Büyük kilisenin yanında bir atölyenin olduğu ve burada gayrimüslimler tarafından ortez-protez üretimi yapıldığı kaynaklarda yer almaktadır.¹²⁰

Resim 1.3.1: Ortez Atölye önünde Macar Ustalar¹²¹

20. yüzyılda Konya merkezde bir Amerikan Hastanesi kurulduğu görülmektedir. 1912 yılı başlarında Amerikan elçiliğinin Bâb-ı Âlî'den ruhsatname onayı isteği bölge halkının bu hastaneden yararlanacak olması düşüncesiyle uygun bulunmuştur.¹²² Dr. Dood, Dr. Post ve arkadaşları tarafından Konya Amerikan Hastanesi ismiyle 1911 yılında kurulmuş, 1913 yılında resmi ruhsatını almış ve 1924

¹¹⁸ Ayşe Erol, "17.Yüzyılın İkinci Yarısında Konya Ve Bursa'da Gayrimüslim Cerrahlar Ve Tedavi Ettikleri Hastalıklar". *Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi* C.1, S.2, (2020), s.436-438.

¹¹⁹ Hasan Basri Sayı. *Medeniyet Başkenti Sille*. (Konya: SKTDK Yayınları, 2017), s.63.

¹²⁰ Hasan Basri Sayı. *Medeniyet Başkenti Sille*. (Konya: SKTDK Yayınları, 2017), s.61-64.

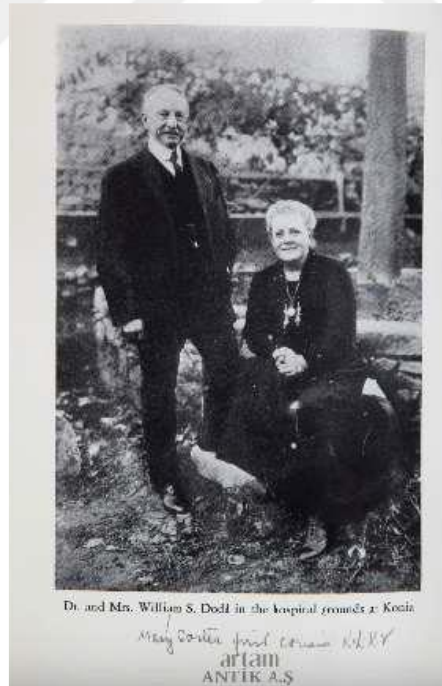
¹²¹ Hasan Basri Sayı. *Medeniyet Başkenti Sille*. (Konya: SKTDK Yayınları, 2017), s.64.

¹²² İdris Yücel, “Yakın Şarkta Batı Nüfuzu Üzerine Bir Değerlendirme: Anadolu'daki Amerikan Misyon Hastaneleri (1880-1930)” Hacettepe Üniversitesi Türkiyad Araştırmaları, C.15, S.15, (2011), s.19.

yılında da kapatılmıştır.¹²³ Zira kurulan bu hastanenin asıl amacı savaştan kaynaklı çıkan kargaşa ortamında misyonerlik faaliyetlerini daha rahat yürütebilmektir.

Resim 1.3.2: Konya Amerikan Hastanesi¹²⁴

Resim 1.3.3: Konya Amerikan Hastanesi Kurucularından Dr. Dood ve eşi¹²⁵

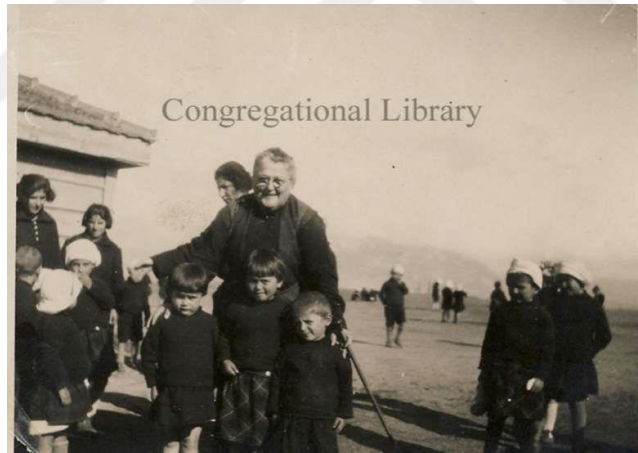
¹²³ Tuğçe Döğer, *Amerikan Board Arşiv Belgelerine Göre Konya'da Tıbbi Misyonerlik Faaliyetleri (1911-1914)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), s.38.

¹²⁴ Salt Research (Sr), "Konia Temporary Hospital Later City Clinic and Dispensary" <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/45903> (Erişim 20.10.2025).

Resim 1.3.4: Konya Amerikan Hastanesi kurucularından Dr. Post ¹²⁶

Miss Cushmanise Amerikan Hastanesi kurulmadan önce Konya'da bireysel olarak çalışan daha doğrusu misyonerlik faaliyetleri yürüten, hastanenin kurulması ile de resmi olarak bu hastanede çalışan bir hemşiredir. ¹²⁷

Resim 1.3.5: Konya Amerikan Hastanesi Hemşiresi Miss Cushmanise ¹²⁸

¹²⁵ Tuğçe Döğer, *Amerikan Board Arşiv Belgelerine Göre Konya'da Tıbbi Misyonerlik Faaliyetleri (1911-1914)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), s.141.

¹²⁶ Find a Grave (Findagrave), "Wilfred Mcilvaine Post" https://www.findagrave.com/memorial/42429454/wilfred_mcilvaine-post, (Erişim: 20.10.2025).

¹²⁷ Tuğçe Döğer, *Amerikan Board Arşiv Belgelerine Göre Konya'da Tıbbi Misyonerlik Faaliyetleri (1911-1914)* ,(Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), s.95, 96.

¹²⁸ Tuğçe Döğer, *Amerikan Board Arşiv Belgelerine Göre Konya'da Tıbbi Misyonerlik Faaliyetleri (1911-1914)* ,(Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), s.143.

Testicilik: 1884-1891 yılları Konya Salnamelerine göre Sille’de 7 adet desti fırını bulunmakta ve çoğunluğunu gayrimüslimler işletmektedir.¹²⁹ “Biberoğlu Killoş” testicilik yapan bir ustadır.¹³⁰

Ekmekçilik: Temel besin kaynağı olan ekmek yapımı ile uğraşan gayrimüslimler vardır. Bunlardan biri de Ermeni “Ekmekçi Hayk Efendi” ‘dir.

Resim 1.3.6: Ermeni Ekmekçi Hayk Efendi At Arabası ile Ekmek Satarken¹³¹

Fotoğrafçılık: Konya’ya fotoğraf 1895 yılında Solakyan isiminde bir Ermeni ile gelmiştir. Garabet K. Solakyan Efendi bu sanatı İstanbul’daki akrabalarının yanında öğrenmiş ve fotoğrafhanesini Çifte Merdiven Mahallesi’nde eski Şahin Sineması’nın arkasındaki sokakta (bugünkü Vali İzzet Bey Caddesi Görücü Sokak) açmıştır.¹³²

Hasan Behçet Bey ve Agop Bey isimli 2 yardımcısı vardır. Solakyan tarafından çekilen 100’e yakın Konya kartpostalı bulunmaktadır. Makinalarının ve stüdyo döşemelerinin modern olduğu bilinmektedir.¹³³

¹²⁹ Emine Nas. "Sille Toprak İşçiliği", *I. Ulusal Sille Sempozyumu*, haz. Ahmet Çaycı-Mehmet Ali Kapar, (Konya :Selçuklu Belediyesi Yayınları, 2014), s.170.

¹³⁰ Hasan Basri Sayı. *Medeniyet Başkenti Sille*. (Konya: Sille’yi Kalkındırma ve Tanıştırma Derneği Kültür Yayınları, 2017), s.45.

¹³¹ Ali Işık. “Ekmekçi Hayk”, <https://konyayazilari.blogspot.com/2017/10/ekmekci-hayk.html>, (Erişim:20.10.2025).

¹³² A. Sefa Odabaşı,. *20. Yüzyılın Başlarında Konya’nın Görünümü*. (Konya: Konya Valiliği, 1998), s.189-190.

¹³³ Haşim Karpuz, "Anadolu’nun İlk Fotoğrafhanesi Konya Foto Behçet’in Tarihi". *Sanat Tarihi Dergisi C. 22, S.1*, (2013), s.132-134.

Resim 1.3.7: Garabet Solakyan ve yardımcısı Hasan Behçet Bey ¹³⁴

Halıcılık ve İpçilik: Başka bir örneği hemen hemen olmayan sille halıları yurtdışında dahi ün salmıştır. Sille’de Müslümanlar da gayrimüslimler de dokumacılık işi ile ilgilenmişlerdir. Halı imalatçıları arasında “Bodos, Hristo, Mösyö, Artur” sayılabilir. “Boyacı İlia” isimli kadın ise ip boyama konusunda son derece uzmandır. Ürettikleri halıları kalitesi sebebiyle 1895 yılında “Bodos ve Bali Efendiler” Osmanlı Devleti tarafından madalya ile ödüllendirilmişlerdir. “Ermeni Kazaros” yün ve tiftik işiyle ilgilenmekte olup Avrupa’ya ihracat yapmıştır.¹³⁵

1899-1900 yıllarında “Mösyö Artur Gün” ün yüze yakın halı tezgahının olduğu ve burada 100 öğretmen ile 500 çırağın çalıştığı bilinmektedir.¹³⁶ 100 yıl öncesinde dokunan bu halıların ipliklerinin gayrimüslimler tarafından ithal edilen ve sağlamlığı ile bilinen manchester ipi olduğu görülmüştür.¹³⁷

¹³⁴ Haşim Karpuz. "Anadolu'nun İlk Fotoğrafhanesi Konya Foto Behçet'in Tarihi". *Sanat Tarihi Dergisi* C. 22, S.1, (2013), s.139.

¹³⁵ Hasan Basri Sayı. *Medeniyet Başkenti Sille*. (Konya: Sille'yi Kalkındırma ve Tanıştırma Derneği Kültür Yayınları, 2017), s.52-56.

¹³⁶ Barış Sarıköse. *Sille: Bin Yıllık Birliktelik, Tarihçesi Ve Sosyal-Ekonomik Yapısı*. (Konya: Çizgi Kitabevi, 2009), s.23-24.

¹³⁷ Meral Akan. "Sille Halıcılığı Ve Bugünkü Durumunun Değerlendirilmesi". *I. Ulusal Sille Sempozyumu*, haz. Ahmet Çaycı-Mehmet Ali Kapar, (Konya :Selçuklu Belediyesi Yayınları, 2014), s. 200-207.

Resim 1.3.8: Bir Rum tarafından dokunan Hac İşareti figürlü bir halı ¹³⁸

Resim 1.3.9: Sille müzesinde bulunan Silleli bir Rum tarafından dokunan bir halı ¹³⁸

Saatçilik: Saatin ekonomik olarak güç göstergesi olduğu 20. yüzyılda Sille’de “Saatçi Bodos ve Kürkçüoğlu Mihail” saat ticareti yapan esnaflardan iki tanesidir.¹³⁹

¹³⁸ Meral Akan. "Sille Halıcılığı Ve Bugünkü Durumunun Değerlendirilmesi", *I. Ulusal Sille Sempozyumu*, haz. Ahmet Çaycı-Mehmet Ali Kapar, (Konya :Selçuklu Belediyesi Yayınları, 2014), s.206.

¹³⁹ Hasan Basri Sayı. *Medeniyet Başkenti Sille*. (Konya: SKTDK Yayınları, 2017), s.37.

Yağcılık: 20. yüzyılda Sille yakınlarında haşhaş ekimi yapıldığı bilinmektedir. Hristiyan Bayan Heci Moşe kızı Heci Katarina'nın yağhanesi olduğu ve burada haşhaş yağı çıkarttığı kaynaklarda yer almaktadır.¹⁴⁰

1.3.2. GİYİM-KUŞAM

Konya'da yaşayan gayrimüslimlerin giyim kuşamları Müslümanlar ile benzerlik göstermektedir. Rum erkekler püsküllü fes giymiş ancak sarık bağlamamışlardır. Gayrimüslim kadınlar ise şalvar ve etekçe ile birlikte cepken giymiş, başörtü olarak da yeşmak kullanmışlardır.¹⁴¹ Erkekler menekşe rengi kumaştan dikilen yarım kollu cübbe giyerken kadınlar altın ve gümüş işlemeli pahalı kumaşları tercih etmişlerdir. Ermeni kadınlar yüzlerini Müslümanlar gibi siyah renkli peçelerle kapatmışlardır.¹⁴²

Düğün vb. günlerinde giydikleri şık kıyafetlerinde ise kadife üzerine sırma ile işlenmiş desenlerin olduğu görülmüştür.¹⁴³

Resim 1.3.10: Yöresel kıyafet giymiş Silleli kadınlar¹⁴⁴

¹⁴⁰ Hasan Basri Sayı. *Medeniyet Başkenti Sille*. (Konya: SKTDK Yayınları, 2017), s.37.

¹⁴¹ Hasan Basri Sayı. *Medeniyet Başkenti Sille*. (Konya: SKTDK Yayınları, 2017), s.14.

¹⁴² Zeynep Uysal. *Şeriyeye Sicilleri Işığında Konya'da Gayrimüslimler (1650-1800)* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), s.78.

¹⁴³ Barış Sarıköse. *Sille: Bin Yıllık Birliktelik, Tarihçesi Ve Sosyal-Ekonomik Yapısı*. (Konya: Çizgi Kitabevi, 2009), s.360.

¹⁴⁴ Osman Eravşar, "Bir İngiliz Ajanının Konya Günlüğü Ve Fotoğrafları". *Konya Kitabı, C.7*. ed.Caner Arabacı, (Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları, 2004), s.136.

1.3.3. İBADETHANELER

Konya şehri erken dönemde Hristiyanlıkla tanıştığı için Konya'nın çeşitli yerlerinde gayrimüslimlere ait ibadethaneleri görmek mümkündür. Kilistra da bulunan kaya şapelleri buna örnektir. Gayrimüslimlerin yoğun bir şekilde yaşadığı Sille'nin güneyinde yer alan kayalıklarda Bizans Dönemi'nde keşişlerin oyarak yaptıkları mağara ve katakomplar vardır. Profidis Ilias Mabedi, Karhane Mahallesi'nde Aya Eleni Kilisesi, Tepe Şapeli gibi birkaç yapı bulunmakla birlikte bugün çoğu harap durumdadır.¹⁴⁵

Alaaddin Tepesi ve çevresi gayrimüslimlerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerden olduğu için, burada iki adet kilisenin varlığından söz edilmektedir. Bu kiliseler 20. yüzyılda yıkıldığı bilinmektedir.¹⁴⁶

1.3.3.1. KİLİSTRA KİLİSELERİ

1- Sümbülini Kilisesi

Kilistra'nın batısında Yöre halkı tarafından Paulönü mevki olarak bilinen yerde bulunan kilise bir kayaya oyularak yapılmıştır. Bu yüzden "Paulönü Kilisesi" adıyla da bilinmektedir.¹⁴⁷ Sümbül kelimesinin "Sen Pol (Saint Paul/ Aziz Pavlus)" den geldiği ve yöre halkı tarafından bu şekilde telaffuz edildiği düşünülmektedir.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Mehmet Önder. *Mevlâna Şehri Konya*. (Ankara: Güven Matbaası, 1971), s.489-494.

¹⁴⁶ Tuncer Baykara. *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*. (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1998), s.72.

¹⁴⁷ Muammer Ulutürk. "Lystra'da İlk Hristiyanlar ve Lystra'nın Hristiyanlıktaki Yeri." *Uluslararası Hatunsaray (Lystra) ve Çevresi, Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu*. Ed. Hasan Bahar. Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 2012. s.10.

¹⁴⁸ İlker Mete Mimiroğlu, *Kilistra/Gökyurt*. (Konya: Meram Belediyesi Yayınları, 2014), s.68.

Resim 1.3.11: Paulönü Kilisesi içerisinden bir görünüm ¹⁴⁹

2- Haçlı Kilise

Kilise Erken ve Orta Dönem Hristiyan tarihi açısından yüksek bir öneme sahiptir. Kilistra'nın kuzeydoğusunda bulunan Konacak Mevkii'nde bulunmaktadır. Kilisenin ismi, üzerinde bulunduğu devasa kaya parçasından gelmektedir.¹⁵⁰ Bu isimle anılmasının bir diğer nedeni ise dış bölgesinde kabartma olarak yapılmış Malta Haçı figürünün bulunmasıdır.¹⁵¹ Bu kilise, mimari olarak monoblok (tek parçadan oluşan) yapısı sebebiyle de önem arz etmektedir.

Resim 1.3.12: Haçlı Kilise'nin dış görünümü ¹⁵²

Ayrıca Kilistra'da 10 adet şapel tespit edilmiştir. Bu şapeller bölgenin kuzeyi hariç diğer üç tarafında oyulmuştur.¹⁵³

¹⁴⁹ Iker Mete Mimiroğlu, *Kilistra/Gökyurt*. (Konya: Meram Belediyesi Yayınları, 2014), s.69.

¹⁵⁰ Iker Mete Mimiroğlu, *Kilistra/Gökyurt*. (Konya: Meram Belediyesi Yayınları, 2014), s.74.

¹⁵¹ Nurcan Bahargülü. "Adana İli Akören Beldesinde Bulunan Üç Kilise", *AMİSOS*, C.9, S:17, (2024), s.107.

¹⁵² Iker Mete Mimiroğlu, *Kilistra/Gökyurt*. (Konya: Meram Belediyesi Yayınları, 2014), s.74.

1.3.3.2. SİLLE KİLİSELERİ

Sille’de yaşayan gayrimüslimler Rum’dur. Yapılan araştırmalara göre burada yaşayan gayrimüslim halkın son derece dindar olduğu görülmektedir. Pazar günleri kesinlikle çalışmamışlardır.

Sille’de 1882-83 yılları arasında 15 kilisenin varlığından söz edilmektedir. Bu kiliselerden ismine ulaşabildiklerimizi şöyle sıralayabiliriz:¹⁵⁴

1- Ahşap Kilise

Çıkan bir yangında yandığı ve yok olduğu dışında başka bir bilgi bulunmamaktadır.

2- Aya Eleni (Arhangelos Mihael) Kilisesi

Sille sınırları içerisinde yer alan kilise Subaşı Mahallesi’nde yer almaktadır. Bizans Dönemi’nde inşa edilen kilisenin yapımında kesme taş ve moloz kullanılmıştır.

Anadolu’daki ilk Hristiyan mabetlerinden olup MS 327 yılında Bizans İmparatoru Konstantin’in annesi Helena tarafından inşa ettirilmiştir. Kilisenin yanında 1 mektep, mezarlık, misafirhane olduğu kaynaklarda geçmektedir. Bugün müze olarak muhafaza edilmektedir.

Resim 1.3.13: 327 yılında yapılan Aya Eleni Kilisesi’nin Bugünkü Görünümü

¹⁵³ Iker Mete Mimiroğlu, *Kilistra/Gökyurt*. (Konya: Meram Belediyesi Yayınları, 2014), s.44.

¹⁵⁴ Barış Sarıköse. *Sille: Bin Yıllık Birliktelik, Tarihçesi Ve Sosyal-Ekonomik Yapısı*. (Konya: Çizgi Kitabevi, 2009), s.173-185.

3- Küçük Kilise

Süt Kilisesi ya da Tepe Şapeli olarak da bilinmektedir. Sille'nin güneybatısında baraj caddesi üzerindeki tepede yer alan bu kilisenin 19. yüzyılda yapıldığı düşünülmektedir. 2014 yılında Selçuklu Belediyesi tarafından restore edilen yapı bugün *Zaman Müzesi* olarak hizmet vermektedir.

Resim 1.3.14: Restorasyon sonrası Zaman Müzesi olarak kullanılan Küçük Kilise.

4- Hızır İlyashk (Kyriakon) Kilisesi

Karhane yani Subaşı Mahallesi'nde papaz deresine yakın bir yerde bulunmaktadır. Kapalı bir Yunan haçı planına sahiptir. 20. yüzyılda testi atölyesi olarak kullanılmıştır. ¹⁵⁵Bugün tamamen harap durumda olan kilise kaderine terk edilmiş durumdadır. Restore edilmezse yok olmaya mahkûmdur.

¹⁵⁵ Muammer Ulutürk. *İnanç Turizmi Konya İçin Bir Dönem Araştırması- Sille ve Kilistra Örneği*. (Konya: KBBK Yayınları, 2025). s.62.

Resim 1.3.15: Hızır İlyas Kilisesi dış görünümü

Resim 1.3.16: Hızır İlyas Kilisesi yakın açıdan görünümü.

5- Panaya/Koimesis Tes Panagias Kilisesi

Sille'nin güney yamacındaki dikili kaya denilen dağın eteğinde yer almaktadır. "Panaghia Kilisesi" ismiyle de anılmaktadır. Bölgedeki kaya oyma kiliselerin en önemlileri arasındadır. Kapadokya Bölgesi'ndeki kaya oyma kiliseler gibi IX. yüzyıldan sonrasına ait olduğu düşünülmektedir.¹⁵⁶ Yapılan kazılar sonucunda içerisinde birçok mezar bulunmuştur.

Kilisede, özellikle kuzey duvarı ve kemer yüzeylerinde kiliseye adını veren Meryem'in ölüm sahnesi (Koimesis) tasvir edildiği görülmektedir. Mağara

¹⁵⁶ Rahmi Erdem vd. "Sille, Bir Koruma Geliştirme Planı ve Sonrası", *Selçuk Üniversitesi Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi Dergisi*, C.25, S.2. (2010). s.32.

kiliselerinin en önemlilerinden olup bugün çökme tehlikesi olduğu için ziyarete kapalıdır.¹⁵⁷

Resim 1.3.17: Banaya Kilisesi'nin görünümü¹⁵⁸

6- Ak Manastır (Aya Hariton)

Ak Manastır diğer adıyla Eflatun Manastırı, Hristiyanlığın Anadolu'daki en eski merkezlerinden bir tanesidir. Konya ile Sille arasında yer alan manastırın beyaz renkli düz bir kayaya oyulduğu görülmektedir. Manastırın MS 274 yılında St. Horiton adındaki bir Hristiyan azizi adına yaptırıldığı bilinmektedir. Selçuklular Dönemi'nde de önemli bir dini kilise olarak varlığını koruyan bu yere Mevlana'nın da ziyarette bulunduğu keşişlerle sohbet ettiği hatta gayrimüslimlerin de Mevlana'nın cenazesine katıldıkları Menakibul Arifin' de ve kaynaklarda geçmektedir.¹⁵⁹ Bu kilise Deyr-i Eflatun adıyla da anılmaktadır.¹⁶⁰

Simon de Saint-Quentin'in ifadesine göre, Hristiyanlar 1247 de bir kilise yapmak istemişler ancak şehrin valisi müsaade etmemiştir.¹⁶¹ Daha sonra ise bu kilise yapılmıştır.

¹⁵⁷ Muammer Ulutürk. "İnanç Turizmi Konya İçin Bir Dönem Araştırması- Sille ve Kilistra Örneği". (Konya: KBBK Yayınları, 2025). s.61.

¹⁵⁸ Tahsin Tapur. "Sille'nin Coğrafi Özellikleri", *I. Ulusal Sille Sempozyumu*, haz. Ahmet Çaycı-Mehmet Ali Kapor, (Konya :Selçuklu Belediyesi Yayınları, 2014), s.179-196.

¹⁵⁹ Ahmed Eflaki. *Ariflerin Menkıbeleri*, Çev.Tahsin Yazıcı, C.1, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1973), s.488.

¹⁶⁰ Semavi Eyice, "Konya ile Sille Arasında Ak Manastır". *Şarkiyat Mecmuası*, S.6 (1966), s.150.

¹⁶¹ Osman Turan. *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*. C.2, (İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu, 1969), s.160.

Resim 1.3.18: Sille yakınlarında bulunan Ak Manastır'ın 1900'lerin başında görünümü ¹⁶²

Resim 1.3.19: Ak Manastır'ın farklı açıdan görünümü ¹⁶³

Yahudilerin Konya da yaşadığı ve din adamlarının bulunduğu kaynaklarda geçmekle birlikte mabetlerinin yerine dair bir kayda ulaşılamamıştır.¹⁶⁴

Bugün yukarıda sayılan kiliselere ek olarak kaynaklarda ismi geçen ancak mevcudiyetini koruyamayan 8 kilisenin isimleri ise şu şekildedir: ¹⁶⁵

1. Aya Trifanonun Katakompu
2. Profidis İlias Mabedi
3. Metamorfiz

¹⁶² İlker Mete Mimirolu, "Konya'da Bizans Mimarisi". *Yeni İpek Yolu, Konya Ticaret Odası Dergisi Konya Kitabı IX*, Haz. Haşim Karpuz-Osman Eravşar, (2006), s.166.

¹⁶³ Osman Eravşar, "Bir İngiliz Ajanının Konya Günlüğü Ve Fotoğrafları". *Konya Kitabı VII*, ed.Caner Arabacı, (Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları, 2004), , s.135.

¹⁶⁴ Ahmed Eflaki. *Menakibu'l Arifin*. Çev.Tahsin Yazıcı, C.1, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1973), s.610.

¹⁶⁵ Barış Sarıköse. *Sille: Bin Yıllık Birliktelik, Tarihçesi Ve Sosyal-Ekonomik Yapısı*. (Konya: Çizgi Kitabevi, 2009), s.173-185.

4. Aya Pavlus
5. Çevrikler Kilisesi
6. Aşağı Kilise
7. Kızıl Kilise
8. Arz-ı Seza Niko Kilisesi

Resim 1.3.20: Sille kaya oyma kilisesi ¹⁶⁶

1.3.3.3. KONYA MERKEZDE BULUNAN KİLİSELER

Alaaddin Tepesi'nde yer alan iç sur içerisinde eski Ordu Evi binasının olduğu yerde bir Rum ve Ermeni kilisesinin varlığı bilinmektedir. 20. yüzyıla kadar varlığından söz ettiren kiliseler 1920'lerde yıkılmıştır.¹⁶⁷

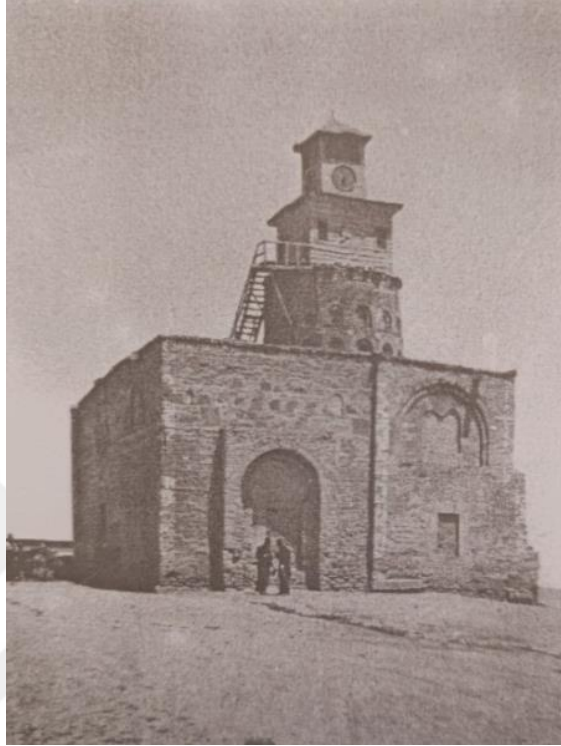
1- Bizans (Amphilochius) Kilisesi

Konya'da merkez olarak Alaaddin Tepesi üzerine St. Amphilochius adıyla ilk Hristiyan Kilisesi yaptırılmıştır. Eflatun'un makberi ya da rasathanesi isimleriyle de bilinmektedir. Alaaddin Camii'nin hemen güneyinde yer alan su deposunun yanında bulunduğu bilinmektedir. Konya iç kalesi içerisinde yer alan bu eser Alaaddin Cami yapılarına kadar Selçuklular tarafından Cuma Mescidi olarak kullanılmıştır. Osmanlı döneminde de mescit olarak kullanılmıştır. 1872 yılında Sultan Abdülaziz tarafından

¹⁶⁶ Osman Eravşar, "Bir İngiliz Ajanının Konya Günlüğü Ve Fotoğrafları". *Konya Kitabı VII*, ed.Caner Arabacı, (Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları, 2004), s.141.

¹⁶⁷ Mehmet Ali Uz - Muhammed Doğan. *Belgelerle Adım Adım Konya*. (Konya: Meram Belediyesi, 2017), s.37.

çan kulesi yerine çalar saat koydurularak saat kulesi olarak kullanılmış ancak 1921 yılında yıkılmıştır.¹⁶⁸

Resim 1.3.21: Saat kulesi olarak da kullanılan Bizans Kilisesi ¹⁶⁹

2- Ermeni Kilisesi

Alaaddin Bölgesi'nde oturan Ermenilerin ibadet ettikleri bir kilise Araboğlu Makası yakınlarında bulunmaktadır. Kaynaklarda ismi geçmekle birlikte yeri ve ne zaman yıkıldığı ile ilgili ayrıntılı bir bilgi bulunmamaktadır.

3- Aziz Pavlus Kilisesi

Kilise ismini Hristiyanlığın yayılmasında büyük öneme sahip Aziz Pavlus'tan almıştır. Birinci yüzyılın ilk yarısında Aziz Pavlus'un (MS 47-53) Hristiyanlığı yaymak için yaptığı seyahatlerde uğradığı şehirlerden birisi de Konya olduğu için, Konya çok erken tarihlerde Hristiyanlıkla tanışmıştır.

¹⁶⁸ İbrahim Hakkı Konyalı. *Konya Tarihi*. (Konya, Enes Kitap Sarayı, 1997), s.353.

¹⁶⁹ Osman Eravşar, "Bir İngiliz Ajanının Konya Günlüğü Ve Fotoğrafları". *Konya Kitabı VII, ed.Caner Arabacı, (Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları, 2004), s.131.*

2. Abdülhamit döneminde Hicaz Demiryolu projesinin ihalesini alan Fransız firmalar tarafından 1910 yılında inşa edilen kilisenin finansal desteğini Assomptionist¹⁷⁰ tarikatına bağlı rahipler vermiştir. Meram ilçesinde yer alan kilise klasik bir Roma Katolik Kilisesi'dir. Kilise şehirde yer alan kiliseler arasında ayakta kalıp halen ziyarete açık olan tek yerdir.¹⁷¹

Resim 1.3.22: Bugün hala ziyarete açık olan Aziz Pavlus Kilisesi

1.3.4. EĞİTİM

Osmanlı Devleti azınlık okullarını ve bu okulların faaliyetlerini zararlı olarak görmemiştir. Bu yüzden de kendi dil ve dinlerinde eğitim almaları konusunda özgür bırakmıştır. 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı sonrasında gayrimüslimlere tanınan haklar genişletilmiş ve güvence altına alınmıştır. Bu

¹⁷⁰ Assomptionist: Meryem'in göğe yükseldiğine inananlar tarafından kurulan ve Katolik Kilisesi'ne bağlı olan bir tarikattır. İsmail Taşpınar. "Katolik Assomptionistler Tarikatı ve Türkiye". Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.C.6, S.10, (2004). s.94-95.

¹⁷¹ "Aziz Pavlos Katolik Kilisesi- Konya Merkez", <https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=838>, (Erişim: 20.10.2025).

fermanlar ile gayrimüslimlere ait okul, hastane ve ibadethanelerin sayılarında artış görülmüştür.

Selçuklulardan Cumhuriyet dönemine kadar gayrimüslimler ile Müslümanlar barış ve huzur içerisinde yaşamışlardır. Konya ve çevresinde bulunan Rum, Ermeni ve Protestan mezhebine bağlı olan Hristiyanlar çocuklarını kendi milli, manevi ve kültürlerine uygun olarak eğitecekleri kurumları yaşadıkları mahallelerde açmışlardır.¹⁷² Bu kurumlarla ilgili bilgiler ise Osmanlı Vilayet Encümenlerine verilmiştir. Osmanlı arşivinde yer alan kayıtlara göre, Konya da ilk defa Ermeni Cemaat tarafından Sahakyan Mektebi kurulmuştur. Daha sonra ise Protestan Mezhebi tarafından Cenanyan Mektebi açılmıştır. 1868-1881 yılları salnamelerine bakıldığı zaman; Konya merkezde 1 Rum, 1 Ermeni Sıbyan Mektebi, Akşehir'de 1 Rum, 1 Ermeni Sıbyan Mektebi, Bozkır'da ise 1 Rum Sıbyan Mektebi olduğu görülmektedir. 1899 yılı salnamesi incelendiği zaman ise, Sille'de 3512 tane Rum'un yaşadığı ve bunlara ait 4 okulun olduğu görülmektedir. Konya merkezde yer alan Rum okulunun 300 öğrencisi, Ermeni okulunun 273 öğrencisi ve Fransız okulunun 70 öğrencisinin bulunduğu görülmektedir.¹⁷³

1891-1892 yıllarında Konya da Hristiyan Mahallesi'nde bulunan Fransız okulunda 83 erkek öğrenci, Rum mahallesinde bulunan Fransız okulunda ise 3 kız öğrencinin ibtidai ve rüştiye derecelerinde öğrenim gördükleri kayıtlarda geçmektedir.¹⁷⁴

1896-1897 yılları arasında Ermenilere ait hane sayısı 1.783'dür. 1911 yılı nüfus kayıtlarına göre ise 2.276'dır. Konya'da yaşayan bu Ermenilerin büyük çoğunluğunun mezhebi Ortodoksluktur. Bu yüzden de çocuklarını genellikle Ortodoks Ermeni Cemaati'nin okulu olarak bilinen Sahakyan Mektebine göndermişlerdir. İlerleyen yıllarda ise Harutune Stefenos Cenanyan tarafından Cenanyan Mektebi açılmıştır.¹⁷⁵

¹⁷² Hayri Erten. *Konya Şer'iyye Sicilleri Işığında Ailenin Sosya-Ekonomik Ve Kültürel Yapısı*. (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001), s.26-27.

¹⁷³ Ahmet Aras. "Konya Salnameleri Işığında Gayrimüslimlere Ait İbadet Ve Eğitim Kurumları". *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, S.5, (2008), s.186, 190.

¹⁷⁴ Şamil Mutlu. *Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları*. (İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2005), s.220.

¹⁷⁵ Kerim Sarıçelik. *Konya'da Modern Eğitim Kurumları (1869-1919)*. (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2010), s. 296-299.

1. Sahakyan Mektebi (1840-1914)

Çifte merdiven Mahallesi'nde Alaaddin Tepesi'nin yakınlarında yer alan Arslan Taş Mescidi'ne¹⁷⁶ komşu olan bu okul, 1840 yılında Tanzimat Fermanı'ndan sonra Ermeni cemaati tarafından açılmıştır. İlk yılların Konyalı tüm Ermeni çocuklarının yanı sıra bazı yetim, öksüz ve kimsesiz Türk çocukları da burada eğitim almışlardır.¹⁷⁷ Protestan Ermeni çocuklarının eğitim görmeleri için açılan bu okul 1898 yılında resmi bir hüviyet kazanmıştır. İbtidai ve Rüştüye derecelerinde eğitim veren okulda eğitim karma olup eğitim 7 senedir. Kaç öğrencisi olduğu hakkındaki bilgilere 1898 yılında resmi olarak tanındıktan sonra ulaşılabilmektedir. 1899-1900 arasında 272 kayıtlı öğrencisi varken 1901-1902 yıllarında 352'ye ulaşmıştır. Okulun giderleri Ermeni Kilisesi Sandığı ile okula ait vakıf tarafından karşılanmıştır.¹⁷⁸

Resim 1.3.23: Sahakyan Mektebi Öğrencileri.¹⁷⁹

¹⁷⁶ Arslan Taş Mescidi: Akıncı Mescidi olarak da bilinir. Kitabesine göre miladi 1210 yılında yaptırılan mescid Karatay Medresesi yakınlarında yer almakta idi. Günümüze ulaşamayan eserler arasındadır. <https://www.anadoluselcuklumimarisi.com/360/veri-tabani/akinci-arslan-tas-mescidi> (Erişim: 20.10.2025).

¹⁷⁷ Ahmet Atalay. "Konyalı Ermeniler ve Eğitim Faaliyetlerine Bir Bakış", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Y. 14, S.26, (2022), s.5.

¹⁷⁸ Beyza Nur Ercan. 2. *Abdülhamit Döneminde Konya Ermenileri* (Konya: KTO Karatay Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2023), s.43-45.

¹⁷⁹ Ahmet Atalay. "Konyalı Ermeniler ve Eğitim Faaliyetlerine Bir Bakış", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Y. 14, S.26, (2022), s.16.

2. Cenanyan Mektebi (1892-1914)

Konya'daki ilk Protestan Ermeni Okulu olan Cenanyan Mektebi 1892 yılında Çifte Merdiven Mahallesi'nde açılmıştır. Apostolik Kilise'nin öğretilerini Ermenilere aktarmak amacıyla Harutune Stefenos Cenanyan tarafından kurulmuştur.¹⁸⁰

Tarsus'dan Konya'ya gelen Cenanyan, o tarihte şehirde olan kolera salgını, savaş sebebiyle ortaya çıkan yetim ve öksüzlerin sayısının fazlalığından istifade ederek hem çocuklara yardım etmek hem de Hristiyanlığı daha iyi yayabilmek amacıyla bu okulu açmıştır.¹⁸¹ Okul misyonerlik faaliyetlerinin Anadolu'da hızlı bir şekilde yayılmasına katkı sağlamıştır.¹⁸² Cenanyan Mektebi; İngilizce eğitim vermesinin yanında Ermenice, Rumca, Türkçe, Almanca gibi dersler de vermiştir. 1910-1911 yıllarında okul tarafından "The Apostolic Institute" başlıklı bir katalog yayınlanmış ve okul ile ilgili detaylı bilgiler verilmiştir. Bu kataloğa göre; okulun amacı üniversite düzeyinde eğitim vermektir. Bu eğitim ise Hristiyanlık öğretilerini temel almaktadır. Ayrıca dini eğitim yoğun bir şekilde desteklenmektedir. Okul ününü geniş bir coğrafyaya duyurmuş olup Osmanlı'nın pek çok yerinden öğrenci kabul etmiştir. Yunanistan, Bulgaristan gibi farklı ülkelerden gelen öğrenciler ise özel olarak yetiştirilmiştir.¹⁸³

1892 yılında açılmış olmasına karşın resmi kimliğini 1898 yılında almıştır.¹⁸⁴ İki ayrı binanın varlığından söz edilen mektebin ilk binası, 50 kadar öğrencinin yatılı olarak kaldığı yurt bölümü iken ikincisi derslerin ve sosyal etkinliklerin şapel egzersizlerinin yapıldığı binadır. Üniversite bölümünde dergiler çıkarılmıştır. Öğrenciler tarafından bir orkestra kurulmuştur.¹⁸⁵

¹⁸⁰ Mehmet Aydın, "Hristiyanlık" *TDV İslam Ansiklopedisi*, Haz. H. Aksoy vd. C.17, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), s.348.

¹⁸¹ Ahmet Atalay, "Konyalı Ermeniler ve Eğitim Faaliyetlerine Bir Bakış", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Y. 14, S.26, (2022), s.3.

¹⁸² Meral Halifeoğlu, *Tarsus Amerikan Koleji'nin Kuruluşu, Gelişimi Ve Faaliyetleri* (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), s.29.

¹⁸³ Beyza Nur Ercan, 2. *Abdülhamit Döneminde Konya Ermenileri* (Konya: KTO Karatay Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2023), s.47-51.

¹⁸⁴ Mehmet Aydın, "Hristiyanlık" *TDV İslam Ansiklopedisi*, Hazırlayan: H. Aksoy vd. C.17, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), s.348.

¹⁸⁵ Tuğçe Döğür, *Amerikan Board Arşiv Belgelerine Göre Konya'da Tıbbi Misyonerlik Faaliyetleri (1911-1914)*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021), s.49.

¹⁸⁵ Beyza Nur Ercan, 2. *Abdülhamit Döneminde Konya Ermenileri* (Konya: KTO Karatay Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2023), s.52-53.

1910- 1911 tarihli “*The Apostolic Institute*” raporuna bakıldığı zaman kurulan bu okulun işleyişi, okutulan dersler, görev yapan idareci ve öğretmenler, okula girebilme şartları, vukuu bulan her türlü faaliyet ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.¹⁸⁶ Yine aynı kataloğa göre buradan mezun olan öğrencilerin, doktorluk, avukatlık, fotoğrafçılık, vaizlik, eczacılık, dişçilik, öğretmenlik, tüccarlık, bankacılık gibi meslekler dallarında hizmet etmiş oldukları görülmektedir. 1913 yılında savaşın başlamasıyla sadece 8 mezun veren Cenanyan Okulu 1914 yılında diğer yabancı okullar gibi kapatılmıştır.¹⁸⁷ Sonraki yıllarda Polis Okulu olarak da kullanılmıştır. Ayrıca Konya’da açılması planlanan İmam Hatip Okulu 1951 yılında bu binada eğitime başlamıştır. Uzun bir süre kullanılmayan yapı restorasyon sonrası bir süre hizmet TİMAY binası olarak da hizmet vermiştir.

Resim 1.3.24: Cenanyan mektebinin öncesi (soldaki) ve sonrasına (sağdaki) ait fotoğraflar.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Tuğçe Döğler, *Amerikan Board Arşiv Belgelerine Göre Konya’da Tıbbi Misyonerlik Faaliyetleri (1911-1914)*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021), s.51, 52.

¹⁸⁷ Beyza Nur Ercan. 2. *Abdülhamit Döneminde Konya Ermenileri* (Konya: KTO Karatay Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2023), s.55-56.

¹⁸⁸ Ahmet Atalay. “Konyalı Ermeniler ve Eğitim Faaliyetlerine Bir Bakış” , *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Y. 14, S,26, (2022), s.18.

1854 yılında Konya’da kurulan bazı azınlık okulları ile ilgili bilgilere Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü Arşivi “Gayrimüslim Mektepleri Ruhsatname Defteri”’nden ulaşmak mümkündür. Bu deftere göre göre gayrimüslim mektepleri, cemaati ve derecesi tabloda verildiği şekildedir: ¹⁸⁹

Mektebin Adı	Tabiiyeti	Derecesi	Kız-Erkek
Çifte Merdiven	Cananyon Ermeni Protestan	Osmanlı İbtidaiye Rüştiye	Erkek
Çifte Merdiven	Cananyon Ermeni Protestan	Osmanlı İbtidaiye İnas	Kız
Çifte Merdiven	Cananyon Ermeni Protestan	Osmanlı İdadi	Erkek
Çifte Merdiven	Sahakyan Ermeni Ortodoks	Osmanlı İdadi	Kız-Erkek
Çifte Merdiven	Sahakyan Ermeni Ortodoks	Osmanlı Rüştiye	Kız-Erkek
Gazi Alemşah	Rum Mektebi Rum	Osmanlı İbtidaiye Rüştiye	Kız-Erkek
İstasyon	Rum Mektebi Rum	Osmanlı İbtidaiye	Kız-Erkek
Gazi Alemşah	Pergan Katolik Fransız Mektebi	İbtidai	Kız-Erkek

Gayrimüslim çocukların eğitim aldığı bir de Fransız Okulu bulunmaktadır. Bu okul bugünkü Cumhuriyet İlkokulu’dur. Konya da yaşayan bir Fransız olmamasına karşın okullarının bulunması, üstelik bu okulun ilköğretim düzeyinde olması dikkat çekicidir. Fransız okullarının Katolik mezhebini benimsediği düşünüldüğünde niçin açıldığı da anlaşılabilir olmaktadır. ¹⁹⁰

¹⁸⁹ Ahmet Şeref Ceran. “Özel İdare Ve Maarif Arşivi Kayıtlarına Göre Konya’da 1854-1908 Arası Ermeniler Ve Okulları”, Konya Kitabı VII, ed: Caner Arabacı, (Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları, 2004), s.154.

¹⁹⁰ Ahmet Şeref Ceran. “Özel İdare Ve Maarif Arşivi Kayıtlarına Göre Konya’da 1854-1908 Arası Ermeniler Ve Okulları”, Konya Kitabı VII, ed: Caner Arabacı, (Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları, 2004), s.155.

Resim 1.3.25: Fransız Okulu bugünkü Cumhuriyet İlkokulu ¹⁹¹

Konya’da bulunan yabancı okullar kendi musikilerinin yanında halk musikisi ile de yakından ilgilenmişlerdir. Pergan Katolik Fransız Mektebi’nin bir bando takımı kurduğu bilinmektedir. Yine ilk piyano Kurtuluş Savaşı’nda önce Fransız Kız Okulunda bulunmaktadır.¹⁹²

Sille’de Bulunan Okullar

Sille’de 1880-1900 yılları arasında 4 okul bulunmaktadır. Bunların 3’ünün Hristiyan 1’inin Fransız Okulu olduğu kayıtlarda geçmektedir. Kaynaklarda ismi geçen Sille okulları şu şekildedir:

1. Alnikan Mektebi: 19. yüzyılda eğitim veren bu okul faaliyetlerini Silleli gayrimüslimlerin yardımları ile yürütmüştür.

2. Kilise Mektebi: İbtidai ve rüştiye derecesinde eğitim vermiştir. Öğretmenlerinin çoğu kilise papazları olmuştur. 1903 yılında 55 ibtidai, 80 tane de rüştiye derecesinde öğrencisinin olduğu kayıtlarda geçmemektedir.

3. Rum Erkek ve Kız Rüştiyesi ve İbtidai Mektebi: Kuruluş tarihi belli olmayan okulun 1904 yılında 200 erkek 100 kız toplamda 300 öğrencisinin olduğu görülmektedir.

4. Rum İnas Mektebi: Sille’de oturan gayrimüslim kız çocuklarının eğitim gördüğü bu okul, 19. yüzyıl boyunca eğitim vermiştir.

¹⁹¹ Ahmet Şeref Ceran. “Özel İdare Ve Maarif Arşivi Kayıtlarına Göre Konya’da 1854-1908 Arası Ermeniler Ve Okulları”, Konya Kitabı VII, ed: Caner Arabacı, (Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları, 2004), s.157.

¹⁹² Hâşim Karpuz, *Dünden Bugüne Konya’nın Kültür Birikimi Ve Selçuk Üniversitesi*, (Konya, Selçuk Üniversitesi Basımevi, 1999), s.194-195.

5. Sille Rum Mektebi: Rüştiye derecesinde eğitim vermektedir. 1903 yılında 45; 1905 yılında ise 120 öğrencisi kayıtlı olduğu görülmektedir.¹⁹³

¹⁹³ Barış Sarıköse. *Sille: Bin Yıllık Birliktelik, Tarihçesi Ve Sosyal-Ekonomik Yapısı*. (Konya: Çizgi Kitabevi, 2009), s.198-200.

İKİNCİ BÖLÜM

GAYRİMÜSLİMLERDE ÖLÜM, DEFİN VE YAS SÜRECİ FAALİYETLERİ

Yahudilik ve Hristiyanlığa göre Tanrı'dan bağımsız olma arzusu ile işlenen ilk günah neticesinde insan, ölümsüzlüğünü kaybetmiş ve zorluklarla dolu bir hayatı tercih etmiştir. Bu yüzden ölüm aslında bir cezadır ve insanın bundan yani ölümden kurtulması gerekmektedir.¹⁹⁴

2.1. KUTSAL KİTAP'TA ÖLÜM

Gayrimüslimlere göre insan ruh ve beden olmak üzere bir bütündür. Bu açıdan ruh ile beden arasında bir ayırım yapılmamaktadır. Ruh ve beden ile ilgili yorumlar Rabbiler tarafından yapılmıştır. Rabbilere göre ruh Tanrı'nın bedene üflediği şeydir. Bu yüzden de ruhun konaklama yeri olan bedene saygı göstermek gerekmektedir. Rabbilere göre 903 tane ölüm şekli olmakla birlikte, bunun en basit olanına ölüm öpücüğü denilmiştir.¹⁹⁵

Yahudilerce bedenın ölmesi ve gömülmesi hayatın sonu değildir. Ruh yaşamaya devam eder. Dünya hayatı bir sonraki hayat için bir hazırlıktır. Yaşam hakkını kişiye Tanrı verir ve yine Tanrı alır. Yahudiliğe göre ölüm inkâr edilemeyecek bir gerçektir. Ama canın korunması da kutsaldır. Canı korumak için gereken her şey yapılmalıdır. Erken gelen ölüm bir talihsizlik olarak görülürken uzun yaşam bunun aksine kutsanmadır.¹⁹⁶

Tanah'da geçen "Şeol" kavramı ölüm sonrası ruhların gittiği ve "Ölüler Diyarı" anlamına gelen yerdir.¹⁹⁷

Yahudilere göre ölüm kirliliğin kaynağı olmakla birlikte cesedin bulunduğu yerdeki eşyalar, nesnelere, yiyecek ve içecekler kirliliğe maruz kalmaktadır. Ölüye

¹⁹⁴ Zeynep Nermin Aksakal, "Semavi Dinlerin Kutsal Kitaplarında İlahi Bir Karşılık Olarak Ölüm Ve Yaşam". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C.12, S.5, (2023), s.3009.

¹⁹⁵ Mustafa Güre. *Dinlerde Geçiş Dönemleriyle İlgili İnanç Ve Uygulamalar* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), s.73-76.

¹⁹⁶ Yusuf Besalel. "Ölüm", *Yahudilik Ansiklopedisi*. (İstanbul:Gözlem Yayıncılık, 2001), C.1, s. 473.

¹⁹⁷ *Kutsal Kitap*. (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2011), Mez. 49:14.

dokunan kişi pis sayıldığı için bu kişinin dokunduğu herkes ve her şey pis sayılmaktadır.¹⁹⁸ Tevrat'a göre cesede dokunan kişi 7 gün murdar sayılmaktadır.¹⁹⁹

Hristiyanlığa göre asli günahattan kurtulmanın aracı Hz. İsa'nın ölümüdür. Yani Âdem ile ölüm kirine bulaşan insan vaftiz ile yeniden o ilksel saflığına dönecektir.²⁰⁰ İncil'e göre ruh ölümsüz olduğu için ölüm ile sadece görünüş değişmektedir.²⁰¹ Yine İncil'e göre zamanı geldiğinde mezardaki ölümler çıkacak iyiliklerle dolu olanlar yaşamak, kötülüklerle dolu olanlar ise yargılanmak üzere dirileceklerdir.²⁰²

2.2. MEZAR VE MEZARLIK KAVRAMI

İnsanın var oluşundan bu yana doğum nasıl doğal ise ölüm de öyle doğal bir olgudur. Ölümün doğal kabul edilmesi beraberinde mezar anlayışını da getirmiştir. Bu sebeple mezarların tarihi de insanlık kadar eskidir.²⁰³ Mezar kelimesi, Arapçada "ölünün gömüldüğü yer" anlamında "kabr" kelimesinden gelmektedir. "Kabirlerin bulunduğu yer" karşılığında "makber veya makbere" (çoğulu mekâbir) kelimeleri kullanılır.²⁰⁴

Mezar taşı sözlükte "mezarların üzerlerine konulan taş" olarak geçmektedir.²⁰⁵ "Mezar taşı" terimi ile akla ilk gelen uzun ve dikdörtgen olan üstü yazılı ya da yazısız taşlar olsa da bulunduğu yerin mezar olduğunu akla getiren her türlü taş mezar taşı denilmektedir.²⁰⁶ "Matzavah" Yahudilerde mezar taşına verilen

¹⁹⁸ Nurettin Akcan, "Dinlerde Ölüm Olgusu Üzerine Oluşmuş Ritüel Arınma Uygulamaları". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.10, S.2 (2023/2), s.475.

¹⁹⁹ *Kutsal Kitap*. (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2011), Say: 19:1-22.

²⁰⁰ Nurettin Akcan, "Dinlerde Ölüm Olgusu Üzerine Oluşmuş Ritüel Arınma Uygulamaları". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.10, S.2 (2023/2), s.478.

²⁰¹ Saliha Uysal, "İslam Ve Diğer Dinlerde Ölüm". *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, S.54 (2020), s.31.

²⁰² *Kutsal Kitap*. (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2011), Yu. 5:28-29.

²⁰³ Şevket Büyükaslan. *Konya İli Selçuklu İlçesinde Bulunan Sulutaş Mahallesi Ve Civarı Tarihi Coğrafyası* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), s.49.

²⁰⁴ Kürşat Demirci. "Kabir" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Hazırlayan: H. Aksoy vd. C.24, (İstanbul:Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), s. 33.

²⁰⁵ Nüzhet İslimyeli. "Mezar Taşı" *Sanat Terimleri Ansiklopedisi*. (Ankara, Ankara Sanat Yayınları, 1976), C.2, s.537.

²⁰⁶ Hümeyra Türk. *Konya'da Bulunan Anadolu Selçuklu Ve Beylikler Dönemi Mezar Taşlarında Süsleme* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), s.4.

isimdir. Mezar taşları dikey ve yatay olarak değişmektedir.²⁰⁷ Şehirlerin yalnızca bugünkü hali değil geçmişi de mezarlıklardan öğrenilir. Mezarlıklar, bizimle aynı anda soluk alıp vermeyen ancak bir zamanlar bizimle aynı yerleri paylaşan insanların yeridir. Mezarlıklar katil, hırsız, devlet adamı, tüccar, Müslüman, Hristiyan, olsun hemen her insanın eşitlendiği; aralarındaki her türlü farkın ortadan kalktığı yerlerdir. Mezarların farklı olması, toplumsal sınıf, zenginlik, din, ırk gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bir nevi istirahatgâh olarak değerlendirilseler de aslında ait oldukları grubun dini kimliğini de ortaya koymaktadırlar. Çoğunlukla yerleşim yerlerine yakın olarak yapılan mezarlıklar ölümlerin gömülmesi veya defnedilmesi için belirlenmiş yerlerdir.²⁰⁸

İncil'in yazıldığı dönemlerde de mezar taşlarının kullanılması ölenlere verilen değeri göstermektedir. Mezar taşlarının (genellikle "anıt taşı" da denilmektedir) değerli malzemelerden oluşması, ölen kişinin hatırasının sonraki nesiller tarafından da canlı tutulması amacı taşımaktadır.²⁰⁹ Mezarlık ziyareti yapmak ise aslında bireysel olarak dindar olup olmamanın önemli bir göstergesidir. Mezarlara dikilen taşlar, kitabeler, isimler vb. bize mezarlıkların benimsendiğini ve artık aile yeri olduklarını göstermektedir.²¹⁰

Geçmiş dönemlerde mezarların kiliselerin çevresinde yer alması ölümle ilgili ve definle ilgili tüm faaliyetlerin kilise tarafından yürütüldüğünü göstermektedir. 19. yüzyıldan itibaren bu iş kiliselerden alınmış ve belediyeler ile özel şirketlere verilmiştir.²¹¹ Şehirlerin genişlemesi, nüfusların artması vb. sebeplerle kilise mezarları dolmuş ve kiliselerden uzak yerlerde mezarların kurulmasına neden olmuştur.²¹²

²⁰⁷ Raket Mizrahi. *İzmir Yahudi Mezarlıkları* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), s.52.

²⁰⁸ Julie Rugg. "Defining the Place of Burial: What Makes a Cemetery a Cemetery?". *Mortality* C.5, S.3, (2000), s.260.

²⁰⁹ Tim Corbett. "Gustav Cohn's Jewish Cemetery: A Cultural History". *The Leo Baeck Institute Year Book* 63/1 (2018), s.305.

²¹⁰ A.D. Colombo, Vlach, Eleonora. "Why Do We Go to the Cemetery? Religion, Civicness, and the Cult of the Dead in Twenty-First Century Italy". *Review of Religious Research* C.63, S.2 (2021), s.221.

²¹¹ Julie Rugg. "La wn Cemeteries: The Emergence of a New Landscape of Death". *Urban History* C.33, S.2, (2006), s.214.

²¹² Saša Čaval. "Layering Segregation in Life and Death: The Social and Environmental Character of the Bois Marchand Cemetery, Mauritius". *International Journal of Historical Archaeology* C.29, S.1. (2025), s.361.

18. yüzyılda ABD ve Batı Avrupa’da mezarlara ve mezar yerlerine karşı büyük ilgisizlik varken ülkemizde hangi zaman diliminde olursa olsun Müslüman ya da gayrimüslim fark etmeksizin mezarlıklara daima önem verilmiştir.²¹³ Ülkelerin ve dinlerin mezarlıklara verdiği önem farklıdır. Cenaze törenleri ölen kişiye olan saygı ve bağlılığın bir göstergesi durumundadır. Definlerin ve ritüellerin toplumlarda değişiklik göstermesi kültür ve dinin birbirleri ile bağdaştırılması ya da bağdaştırılmaması ile ilgilidir.²¹⁴

Kişilerin atalarıyla gömülme arzusu aile mezarlarının varlığını oluşturmuştur.²¹⁵ Bazı ülkelerde olduğu gibi ülkemizde bazı şehirlerde ve mezarlıklarda ikincil gömmenin yapılmasının sebeplerinden biri yer sorunu olurken bir diğeri ise hiç şüphesiz atalara yakın olma istek ve arzusudur. Ölülerin eşyaları ile gömülmesi olayı İslam’da yoktur. Ancak Hristiyanlık ve Yahudilikte karşımıza çıkmaktadır. Mezar kazıları ile gün yüzüne çıkartılan kutsal metinler, kaplar, takılar, kıyafetler ölümün bir son olmadığı, başka bir hayatın varlığını göstermesi yönünden son derece önemlidir.²¹⁶ Gömülme tarzlarının farklılığı mezarda bulunan eşyaların niceliği ve niteliği de ölenin içinde bulunduğu topluma ait bilgiler vermektedir.²¹⁷

Ölümlerle ortaya çıkan yas süreci günlük yaşamın tam da ortasındadır. Bu da toplumların dolayısı ile kültürlerin birbirinden etkilenmesini beraberinde getirmektedir. Defin ve yas süreci konularında benzer uygulamaların görülmesi bu etkileşimin doğal bir sonucudur.²¹⁸

²¹³ Stanley French. "The Cemetery as Cultural Institution: The Establishment of Mount Auburn and the 'Rural Cemetery' Movement". *American Quarterly* C.26,S.1, (1974), s.40.

²¹⁴ Daniel. W Gade. "Cemeteries as a Template of Religion, Non-Religion and Culture". *The Changing World Religion Map: Sacred Places, Identities, Practices and Politics*. Springer Netherlands, 2014), s.630.

²¹⁵ M. Eric Meyers. "The Theological Implications of an Ancient Jewish Burial Custom". *The Jewish Quarterly Review* C.62, S.2 (1971), s.96.

²¹⁶ Thomas Swan vd. "The Role of Implicit and Explicit Beliefs in Grave-Good Practices: Evidence for Intuitive Afterlife Reasoning". *Cognitive Science*, C.47, S.4, (2023), s.5.

²¹⁷ David Ben-Shlomo. "The Cemetery of Azor and Early Iron Age Burial Practices". *Levant* C.40, S.1, (2008), s.29-30.

²¹⁸ Olivia Stevenson vd. "And Now the End Is Near: Enlivening and Politizing the Geographies of Dying, Death and Mourning". *Social & Cultural Geography* C.17, S.2, (2016), s.157.

2.3. HRİSTİYANLIKTA ÖLÜM

Günümüzde en yaygın din olan Hristiyanlık, Filistin’de MS 1. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Ölümünden sonra yeniden dirilişin olması Hristiyanlar için inkâr edilemez bir gerçektir. Onlara göre de tıpkı bizde olduğu gibi ölüm bir son değil aksine yeni bir başlangıçtır. Hz. İsa’nın dirilmiş olması insanların da dirileceğinin garantisidir.²¹⁹

Hristiyanlara göre ölümlü olmanın nedeni ilk günah ve insanın Tanrı’ya olan itaatsizliğidir. Herkesin ölecek olması doğal bir olaydır. Ancak insan Mesih’in ölümünü paylaştığı gibi dirilişini de paylaşacaktır. Yani yeniden diriliş elbette ki vardır. Çünkü insan bedeni insanların müdahalesi ile ortadan kaldırılabilir. Ancak ruh kaldırılamaz. Ölüm denen şey ruh ve bedenin birbirinden kopmasıdır. Ruhun ölümsüzlüğü karşısında bedene düşen ölümlü olmaktır.²²⁰ Pavlus’a göre beden tabii ki de ölümlüdür. Ama bir kişi İsa’ya iman etmiş ise bedeni de ölümden kurtulabilir.²²¹

Ölüm, ilk insanın işlediği ve bu yüzden bütün insanlarında kendisinden etkilendiği asli günahın bir sonucudur. İnsanın Tanrı’dan bir uzaklaşmasıdır. Ölüm işlenen o asli günahın kefaretidir. Yeni Ahit’e göre ölüm İsa Mesih’e inananlar için bir uykudur.²²² İsa’ya inanarak ölenler bir gün yattıkları yerden kaldırılacak ve ona yükseltileceklerdir.²²³ İsa Mesih’e inananlar Onunla yaşayacaklardır.²²⁴

Hristiyanlığın ilk dönemlerde kabir geleneğinin Yahudiliğin etkisi altında kalmıştır. Bir Hristiyan öldüğü zaman gözleri kapatılıp yıkanıp, güzel koku sürülerek kefenlenmiş veya toprağa gömülmüş ya da kaya mezarlara koyulmuştur. 4. yüzyıl öncesinde Hristiyanlıkta ölüyü yakma geleneği görülme de sonradan az sayıda uygulanmıştır. Katolik ve Ortodoks Hristiyanlara göre defin konusunda asıl

²¹⁹ Mehmet Paçacı. *Kur’an’da Ve Kitab-ı Mukaddes’te Ahiret İnancı*. (İstanbul: Nun Yayınları, 1994), s.267.

²²⁰ Mustafa Güre. *Dinlerde Geçiş Dönemleriyle İlgili İnanç Ve Uygulamalar* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), s.129-131.

²²¹ *Kutsal Kitap*. (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2011), Rom. 8:9-11.

²²² *Kutsal Kitap*. (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2011), Yu. 11:13.

²²³ *Kutsal Kitap*. (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2011), Va. 7:9-17.

²²⁴ Mehmet Aydın. "Hristiyanlık" *TDV İslam Ansiklopedisi*, Hazırlayan: H. Aksoy vd. C.17. (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), s.348.

olan ölenin toprağa gömülmesidir. Buna göre de beden iyice temizlenmeli, bir bez ile sarılmalı ve tabut ile birlikte mezara yerleştirilmelidir.²²⁵

2.3.1. ÖLÜ GÖMME RİTÜELLERİ

Hristiyan inancına göre ölümün gerçekleşmesi ile birlikte ruh bedenden ayrılmakta, beden çürümekte ancak ruh Tanrı'ya gitmektedir.²²⁶ Hristiyanlığın yayıldığı coğrafyanın genişliği defin ve ritüellerin de farklılaşmasına neden olmuştur. Hristiyanlıkta yer alan sakramentlerin her birinin farklı bir anlamı vardır. Vaftizin amacı asli günahtan kurtulmak iken, günah itirafının amacı büyük günahların bağışlanmasıdır. Son yağlamadaki amaçta küçük günahların bağışlanmasıdır.²²⁷

Ev, hastane ve kilisede de uygulanabilmekte olan son yağlama ölümün eşliğindeki kişiye uygulanan ritüellerden biri olup Katolik ve Ortodokslar tarafından uygulanmakla birlikte Protestanlar bu ritüeli kabul etmezler. Protestanlar sadece evharistiya ve vaftizi uygularlar. Uygulanan bu ritüeldeki amaç hastanın hastalığı hafif ise ona şifa vermek, ağır ise hastayı son yolculuğuna uğurlamaktır. Din görevlileri tarafından gerçekleştirilen son yağlama da kullanılan yağ kutsanmış bir yağdır. Burada inanılan şey İsa'nın hastanın yanında olduğunu vurgulamaktır. Son yağlama ölenin kiliseye olan aidiyetini gösterdiği gibi günahlarının affedilmesi konusunda da yardımcı olmaktadır.²²⁸

Katoliklerde yağlama, rahibin elindeki kutsanmış yağ ile hastanın alın el ve ihtiyaç duyulan organlarını mesh etmesi şeklinde olmaktadır. Burada kullanılan yağ daha önce gerçekleştirilen evharistiya ayininde kutsanmıştır.²²⁹ Ortodokslarda ise, son yağlama iki amaçla yapılmaktadır. Birincisi hastanın iyileşmesine yardımcı olmak ikincisi ise ölüm hastalığından kurtulup özgürlüğüne kavuşmasını sağlamak amacı taşımaktadır.²³⁰ Hasta yağlama yapılmadan önceki gün imkânı varsa rahibin

²²⁵ Kürşat Demirci. "Kabir" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Hazırlayan: H. Aksoy vd. C.24, (İstanbul:TDV Yayınları, 2001), s.33-34.

²²⁶ Kürşat Demirci. "Kabir" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Hazırlayan: H. Aksoy vd.), C.24, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001 s.33-34.

²²⁷ Muhammet Tarakçı. *Protestanlıkta Sakramentler*. (Bursa: Emin Yayınları, 2012), s.221-222.

²²⁸ Şinasi Gündüz. *Hristiyanlık*. (İstanbul: İSAM Yayınları, 2008), s.149.

²²⁹ Mustafa Güre. *Dinlerde Geçiş Dönemleriyle İlgili İnanç Ve Uygulamalar* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), s.135.

²³⁰ Münir Yıldırım. *Yunanistan Ortodoks Kilisesi*. (Ankara: Aziz Andaç Yayınları, 2005), s.141.

yanında günah itirafında bulunulmakta ve rahip tarafından organlarına kutsal yağ sürülmektedir. Ayrıca rahip elindeki haç ile hastanın organlarına dokunmakta, kutsanma duaları okunduktan sonra hasta kişiye kominyon vererek işlemi sonlandırmaktadır. Protestanlıkta yağlama sakrament olarak kabul edilmemektedir. Luther “Eğer bir şey sakrament olacaksa bunu İsa’nın yapmış olması gerekir” demektedir. Ve İsa’nın yağlama yaptığına dair herhangi bir dayanağın olmadığını söylemektedirler.²³¹

Hristiyanlıkta vaftiz doğumda olduğu gibi ölüm zamanında da uygulanmaktadır. Ölürken uygulanan bu vaftiz ile ölümsüzlüğe geçiş sağlanmaktadır. Vaftiz sonrası ise Hz. İsa’nın havarileri ile yediği son yemek gibi bir yemek yenir ve böylelikle perhiz başlar.²³²

Kişi öldüğü zaman hemen gömülmeye çalışılmamakta göğsüne bir haç koyulmakta, İncil’den bölümler okunarak cenaze töreni için hazırlanacağı yere götürülmektedir.²³³

Cenaze yıkanıp kefenlenmekte ya da ölenin isteğine bağlı olarak sergilenmek üzere gelinlik, damatlık gibi belirlenen kıyafetleri giydirilmektedir. Tabuta koyulurken ellerinin ve bedeninin haç şeklini oluşturmasına özen gösterilmekte ve üzerine kutsanmış su serpilmiştir. Burada da Yahudilikte olduğu gibi ölüye dokunan kirliliği kabul edildiği için kendisi de yıkanmak zorundadır. Ceset tabuta alınmak ve dört kişi ile taşınmak suretiyle papazların ilahileri eşliğinde kiliseye götürülmektedir. Taşıma esnasında söylenen ilahilerden bir tanesi de “Ey havarilerin efendisi, onlar senin yüce merhametine güvenerek öldüler. Ve yine senin merhametinle günahlarından arınacaklar.” şeklindedir. Tabut kiliseye getirilince etrafına kandil yakılmakta burada okunan dua ve ilahilerden sonra defin için mezarlığa götürülmektedir. Genellikle tören esnasında 3 rahip ve ölen kişinin

²³¹ Mustafa Güre. *Dinlerde Geçiş Dönemleriyle İlgili İnanç Ve Uygulamalar* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), s.137.

²³² Kürşat Haldun Akalın. "Hristiyanlığa Aktarılmış Ritüeller Olarak İsis Kültüründeki Vaftiz Ve Günah Çıkarma Ayinleri". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* S.42, (2014), s.47, 69.

²³³ "Hristiyanlık". *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, Çev: Zeynep Akbay vd. (İstanbul: Gelişim Yayınları, 1976), C.2, s.332-333.

yakınları hazır bulunmaktadır. Ölüye olan saygı ve matem sebebiyle de genellikle siyah giyilmektedir.²³⁴

Cenaze ayakları doğuya gelecek şekilde mezara konulmaktadır. Buradaki amaç Mesih'in ikinci gelişinde doğudan bir güneş gibi doğacağı inancına binaen ölümlerin yüzleri Mesih'e dönük şekilde dirilmeleri ve ona secde etmeleridir.²³⁵ Mezara genellikle tabut ile koyma geleneği bulunmaktadır.

Cenaze töreninden sonra herkes ölen kişinin evine gitmekte, burada bir şeyler yemekte ve üzüntülerini dile getirerek ayrılmaktadır. İkinci gün ölen kişi için yeni bir tören yapılmakta, ölen kişinin yakınları kilisenin kapısında ihtiyaç sahiplerine yemek dağıtmaktadır. Üçüncü gün papaz ve ölene en yakın olan kadın yakını saat 4'te mezara giderek mezarı tutsülemektedir. 3 gün boyunca komşular ve yakınlar ölenin evine gelerek üzüntülerini bildirmektedir. Cenazenin defninden sonra bazı yiyecek ve içeceklerden uzak durmak suretiyle perhiz şeklinde olan yas süreci başlamaktadır. Hristiyan inancına göre ruhun bedenden ayrılma süresi 42 gündür. Bu yüzden kırkıncı gün anma töreni yapılması son derece önemlidir. Ölüm ya da gömülme yıl dönümlerinde ve “*Memorial Day (anma günlerinde)*” denilen günlerde mezarlık ziyareti yapılması son derece önemlidir. Katoliklerde bu tören Kasım ayının ilk 2 günü *All Souls Day* yani “Tüm Ruhların Günü” adını verdikleri günde yapılmaktadır. Mezarlık ziyaretleri 3. 9. ve 33. günlerde de yapılmaktadır. Ortodoksların yas sürecini en sistematik şekilde yürüten mezhep oldukları görülmektedir. Ölünün 40'ı çıktıktan sonra her 3 ayda bir anma törenleri de yapılır. Hristiyan inancına göre *kremasyon (ölüyü yakma)* aslında yoktur. Ancak günümüzde fazlaca uygulanmaya başladığı görülmektedir. Kremasyon gerçekleştirilmeden önce de kilisede tören yapılmalıdır. Kremasyon uygulaması Protestanlar arasında yaygın bir şekilde uygulanmakta iken Ortodoks Kilisesi kesinlikle reddetmekte ve izin vermemektedir. Katolik kilisesi ise önceden yasaklamış olmasına karşılık sonraları kişinin kendi tercihine bırakmıştır.²³⁶ Türkiye de bu işlemin gerçekleştirilebileceği bir mekân bulunmadığı için uygulanmamaktadır.

²³⁴ Mustafa Güre. *Dinlerde Geçiş Dönemleriyle İlgili İnanç Ve Uygulamalar* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), s.139.

²³⁵ *Kutsal Kitap*. (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2011), Mat. 24:27-33.

²³⁶ Mustafa Güre. *Dinlerde Geçiş Dönemleriyle İlgili İnanç Ve Uygulamalar* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), s.139-140.

Kiliseler cesedin nasıl defnedilmesi gerektiğini ve cenaze töreninde neler yapılacağını belirlemişlerdir. Tabii ki mezhepleri farklı olan bu dinin mezarları ve cenaze törenleri de farklıdır. Bu yüzden bir cemaate mensup bir kişinin cenaze töreni ve defin işlemleri de diğer cemaat tarafından gerçekleştirilmez. Hatta farklı bir mezhebin mezarlığına defnine dahi izin verilmemektedir.²³⁷ Yas anlayışı ile ilgili olarak geçmiş dönemlere ait kültürel uygulamalarda da Yeni Ahit ile birlikte değişiklikler olmuştur. Buna göre Hz. İsa'nın ölmesi ve dirilişi hüznü yani yası sonlandırmıştır. Tam da bu sebeple Hristiyanlar artık ümitsiz olmamalıdır. Bu yüzden de ağıtçılık ve her türlü aşırılık kiliselerce yasaklanmıştır.²³⁸ Kutsal Kitap'a göre Hz. İsa kıyamet günü yeryüzüne incek ölüleri yeniden diriltecek ve Tanrı ile göğe çıkararak buluşacaktır. Ve orada ölüm, hüznü, matem gibi şeyler olmayacaktır.²³⁹

Modern hayatla birlikte ölüme ve defin ritüellerine verilen önem de azalmıştır. Nüfus artışı neticesinde kilise bahçelerine sığmayan definler şehirden dolayısıyla gözden uzak yerlere yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca yapılan bu mezarların yüksek duvarlarla çevrenmesi insanların duygusal rahatsızlığını engellemek anlamı da taşımaktadır.²⁴⁰

20. yüzyıl insanı ölümlerde de bireyselliği bir kenara bırakmıştır. Evlerde huzur içinde gerçekleşen ölümlerin yerini hastane ve bakımevlerinde gerçekleşen ölümler almaya başlamıştır.²⁴¹ Toplumun vazgeçilmez parçası olan insan, evinde sevdiklerinin yanı başında olduğu bir anda hayata gözlerini kapatırken modernite ile birlikte hastane köşelerinde bir başına hayata veda etmeye başlamıştır.²⁴²

²³⁷ "Hristiyanlık". *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, (İstanbul: Gelişim Yayınları, 1976), C.2, s.334.

²³⁸ Ömer Faruk Harman. "Matem" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Hazırlayan: H. Aksoy vd. C.28 , (İstanbul:Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), s.127-128.

²³⁹ Emine Öztürk. *Taziye Gelenekleri Ve Ziyaret Fenomeni (Kars Örneği)*. (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016), s.77-78.

²⁴⁰ Zygmunt Bauman. *Ölümlülük, Ölümsüzlük Ve Diğer Hayat Stratejileri*. Çev: Nurgül Demirdöven, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018), s.187-189.

²⁴¹ Nurullah Yelboğa. "Ölüm Ve Yas Ritüelleri: Din, Modernizm Ve Batı Medeniyetleri Ekseninde Bir Değerlendirme". *Kültür Araştırmaları Dergisi* C.20 , S.20, (2024), s.332.

²⁴² Kadriye Durmuşoğlu - Kemal Ataman. "Kutsaldan Sekülere: Değişen Ölüm Algısı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* C.5, S.1, (2018), s.130.

2.3.2. YAS SÜRECİ

Hristiyanlıkta cenaze defnedildikten sonra “teselli ayını” yapılmaktadır. Bu ayinde cenaze yakınları cumartesi günü gerçekleştirilecek giramutk (pazara giriş) töreninin mekânını ve vaktini ilan ederek herkesi davet etmektedir. Bu törende ölenin yedisi yapılmış olmaktadır. Bu törende gelen misafirlere papaz tarafından okunup kutsanmış helva dağıtıldığı için bu güne “helva” da denilmektedir.²⁴³

Cenazenin çıktığı evde ölenin yakınları tarafından kırk gün mum yakılmaktadır. Mum yakma geleneği yas tutmanın bir çeşit göstergesidir. Ayrıca üçüncü, dokuzuncu ve kırkıncı günlerinde ölen kişi için dualar edilmektedir.²⁴⁴

Hristiyan toplumlarda cenaze işlerinin ilk kısmını matemler oluşturmaktadır. İnsanlar yaşadıkları acıları farklı şekillerde açığa vurmaktadırlar. Saç yolma, kıyafeti parçalama, vücuda zarar verme gibi eylemler cenaze törenlerinin bir parçası konumundadır. Matem yoğun bir şekilde uygulanmaktadır.²⁴⁵

Yas sürecinin dolayısıyla matem bir rengi vardır ve bu renk siyahtır. Orta çağ Avrupası’nda siyah giyinmek bir ritüel halini almıştır. Cenazenin sahip olduğu mevki matemlerin de şeklini ve kurallarını belirlemiştir. Bir örnekle açıklamak gerekirse eşinin ölüm haberini alan Fransa kraliçesi bir yıl boyunca odasından çıkmadığı gibi hep siyah giyinmiştir.²⁴⁶ 14. ve 15. yüzyıllarda cenaze konvoylarında ağıtçılar yer almaktadır. 19. yüzyılda da ev halkı hatta eşyaların dahi siyah renge büründüğü görülmektedir.²⁴⁷

²⁴³ Canan Seyfeli. “Ermeni Kilisesi’nin Bir Ritüeli Olarak Sivil Cenaze Merasimleri” *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.30, (2014), s.124.

²⁴⁴ Rasilya Karimova. “Kreşinlerde Ölüm İle İlgili Örf, Adet, Gelenek ve Ritüeller”. *9.Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2018), s.200.

²⁴⁵ Nurullah Yelboğa. "Ölüm Ve Yas Ritüelleri: Din, Modernizm Ve Batı Medeniyetleri Ekseninde Bir Değerlendirme". *Kültür Araştırmaları Dergisi* C.20 , S.20, (2024), s.334, 335.

²⁴⁶ Johan Huizinga. *Orta Çağın Günbatımı*, çev: Mehmet Ali Kılıçbay, (Ankara: İmge Kitabevi, 1997), s.78-79.

²⁴⁷ Nurullah Yelboğa. "Ölüm Ve Yas Ritüelleri: Din, Modernizm Ve Batı Medeniyetleri Ekseninde Bir Değerlendirme". *Kültür Araştırmaları Dergisi* C.20 , S.20, (2024), s.335.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KONYA'DA BULUNAN GAYRİMÜSLİMLERE AİT MEZAR VE MEZARLIKLAR

İslamiyet'in ilk devirlerinde de Türk-İslam devletlerinde de birlikte yaşama olgusunun bir sonucu olarak gayrimüslimlere birtakım haklar tanınmıştır. Bunlardan biri de gayrimüslimlerin kendi inançlarına göre ölülerini gömebilme ve mezarlık oluşturmalarıdır.²⁴⁸ Anadolu'da Hristiyanlığın kabulünden yani 4. yüzyıldan sonra mezarlıklar Alaaddin Tepesi dolaylarında yapılmıştır. Konya iç ve dış kaleleri içerisinde 5 tane Hristiyan Mezarlığı'nın bulunduğu kaynaklarda geçmektedir. Bu mezarlıkların en geniş iç kale içerisinde surların güney yamacında Mimar Muzaffer Caddesi üzerinde Terziler İşhanı'nın karşısında yer almıştır. Ayrıca Alaaddin Tepesi'nde bulunan kiliselerin çevresinde ise biri Rumlara biri Ermenilere ait olmak üzere 2 mezarlık yer almıştır. 19. yüzyılın sonlarında girerken Zindankale'nin kuzeyinde de 2 adet Hristiyan Mezarlığı olduğu kaynaklarda yer almaktadır. 1923 mübadelesine kadar Hristiyanların bu yerleri mezarlık olarak kullandıkları bilinmektedir.²⁴⁹

3.1. KİLİSTRA

3.1.1. MEZARLARIN TARİHİ

Kilistra da tarihi pek çok mezar bulunmaktadır. Burada yer alan mezarlar kaya mezarı şeklindedir. 150'ye yakın açık mezar nişi²⁵⁰ vardır. Burada bebek mezarı olduğu gibi büyük insan mezarları da vardır. Oda tarzında olan birkaç mezarda ise yoğun bir süsleme bulunmaktadır. Kilistra da bulunan eserler arasında Orta çağa ait olduğu düşünülen mezarlar geniş yer kaplamaktadır. Orta çağda

²⁴⁸ Nevzat Erkan. "Üsküdar'da Gayrimüslim Mezarlıkları Ve Mezarlık Tartışmaları". *History Studies Dergisi* C.5,S.3, (2013), s.51.

²⁴⁹ A. Sefa Odabaşı., *20. Yüzyılın Başlarında Konya'nın Görünümü*. (Konya: Konya Valiliği, 1998), s.68.

²⁵⁰ Niş: Duvarlarda bırakılan boşluklar demektir. Ahu Antmen. "Geleneksel Mimari Ögeden Çağdaş Sanat Enstalasyonu'na: Bir Nişin Kullanım Biçimleri". *Akdeniz-Sanat Dergisi*, C.2, S.3. (2009),s.1.

Hristiyanlıkla birlikte lahitlere ve oyulmak suretiyle kayalara gömme süreci başlamıştır. Kilistra’da da yer alan mezarların ana kaya üzerine oyulan mezarlar ile oda mezarları olarak iki çeşit olduğu görülmektedir. Kilistra’nın doğusundaki girişte ve kuzeydoğusunda toplu mezarlar yer almaktadır. Burada bulunan oda mezarlarının tespit edildiği kadarıyla 44 tane olduğu, bu oda mezarlarından iki tanesi hariç diğerlerinin yetişkin mezarı olduğu görülmektedir. Bu mezarlar tabii ki kayalara oyularak yapılmıştır.²⁵¹

Kilistra’ya komşu olan Botsa’da²⁵² yer alan Roma dönemi kaya mezarlarının bir kısmı Hristiyanlar tarafından şapel ya da keşiş hücresi olarak kullanılmıştır. Köyün Gavur Gölü çıkışında yer alan iki katlı Roma mezarı da sonraki zamanlarda bir keşiş hücresi olarak kullanılmıştır”.²⁵³ Afyon merkezli Frigya Bölgesi’nde yer alan Roma mezarları Kilistra’daki ve Botsa’daki yapılarla benzerlik göstermektedir. Bu ise aynı yapıların Orta çağda yeniden kullanıldığına kanıt olabilir. Frigya’daki yapılara benzeyen Kilistra mezarlarında haç motiflerinin yer alması bu mezarların erken Hristiyanlık dönemine ait olduğu kanısını güçlendirmektedir.²⁵⁴

Resim 3.1.1: Kilistra Kaya Mezarlarının uzaktan alınmış görüntüsü²⁵⁵

²⁵¹ İlker Mete Mimiroğlu. *Kilistra/Gökyurt*. (Konya: Meram Belediyesi Yayınları, 2014), s.86-98.

²⁵² Özlem Karakul “Bozkırda Yeşeren Köy Botsa” Bugün Konya İli, Meram İlçesi sınırları içerisinde yer alan ve merkeze 45 km uzaklıkta bulunan Listra’ya komşu olan bir mahalledir. <https://yapidergisi.com/bozkirda-yeseren-koy/> (Erişim: 20.10.2025).

²⁵³ Hasan Bahar. "Botsa (Güneydere) Erken Tarihi". *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5.7, (2021), s.103-104.

²⁵⁴ İlker Mete Mimiroğlu. *Kilistra/Gökyurt*. (Konya: Meram Belediyesi Yayınları, 2014), s.96.

²⁵⁵ İlker Mete Mimiroğlu. *Kilistra/Gökyurt*. (Konya: Meram Belediyesi Yayınları, 2014), s.70.

3.1.2. MEZARLAR

Kilistra'da yer alan mezarlar genellikle kaya mezarları şeklindedir.

Burada yer vereceğimiz ilk mezar Paulönü Kilisesi içerisinde bulunan mezar odasıdır. Kilise içerisinde doğu-batı yönünde olan 2 adet mezar nişi bulunmaktadır.

Resim 3.1.2: Poulönü Kilisesi içerisinde yer alan oda mezar nişleri ²⁵⁶

Söz edilmesi gereken bir başka mezar ise Kilistra'nın Konacak Mevkii'nde Haç Kilisesi içerisinde yer alan köşe mezar odasıdır. Burada da doğu-batı yönünde 3 tane mezar nişi bulunmaktadır.

Resim 3.1.3: Haç Kilisesi içerisinde bir görünümü ²⁵⁷

²⁵⁶ İlker Mete Mimiroğlu. *Kilistra/Gökyurt*. (Konya: Meram Belediyesi Yayınları, 2014), s.70.

²⁵⁷ İlker Mete Mimiroğlu. *Kilistra/Gökyurt*. (Konya: Meram Belediyesi Yayınları, 2014), s.75.

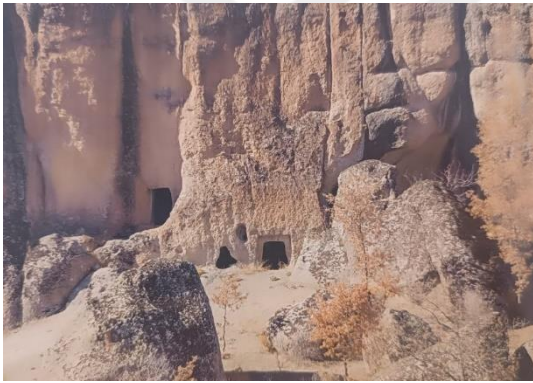
Kilistra’da yer alan tüm mezarları tespit etmek mümkün olmayıp belli başlı örnekleri resimler halinde verilecektir. Bazı kaya mezarlarına ait örnekler ise aşağıdaki şekillerdedir:

Resim 3.1.4: Farklı bir kaya mezarı ²⁵⁸

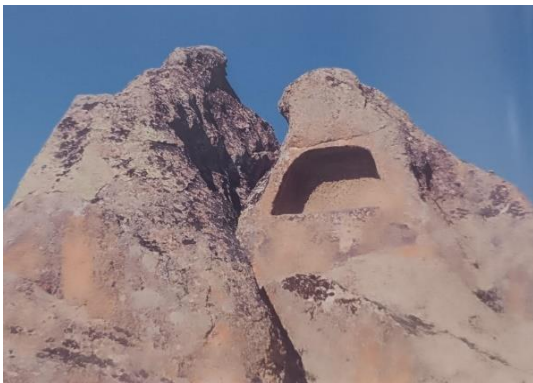
Resim 3.1.5: Haç şeklinde bir kaya mezarı ²⁵⁸

Resim 3.1.6: Kaya mezarın uzaktan görünümü ²⁵⁸

Resim 3.1.7: Bir kaya mezar girişi ²⁵⁸

Resim 3.1.8: Farklı bir kaya mezar örneği ²⁵⁸

Resim 3.1.9: Bir kaya mezar girişi ²⁵⁸

²⁵⁸ İlker Mete Mimiroğlu. *Kilistra/Gökyurt*. (Konya: Meram Belediyesi Yayınları, 2014),s.86-98.

Resim 3.1.10: Farklı bir kaya mezar örneği²⁵⁸

Resim 3.1.11: Toplu bir kaya mezar örneği²⁵⁸

Resim 3.1.12: Haç şeklindeki başka bir kaya mezar örneği²⁵⁸

3.2. SİLLE MEZARLARI

3.2.1. MEZARLARIN TARİHİ

Sille’de Ortodoks Hristiyanlar, Osmanlı idaresi altında Fener Rum Patrikhanesi’ne bağlı olarak yaşamışlardır. Ancak Rum değil Karamanlı olarak adlandırılmışlardır. Çünkü bu gayrimüslimler Karamanlı Türkler olarak bilinmektedirler. Ve ibadet dilleri her zaman Rumca değil Türkçe olmuştur.²⁵⁹

Sille’de mübadeleye kadar Rumlar ve Müslümanlar birlik ve beraberlik içinde yaşamışlardır. Mübadele öncesinde Silleli Ortodoksların, cenazelerini kilise çevresine defnettikleri bilinmektedir.²⁶⁰ Sille’de gayrimüslimlere ait mezarlıkların

²⁵⁹ Barış Sarıköse. *Osmanlı Döneminde Sille* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Bölümü / Tarih Ana Bilim Dalı / Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2008), s.38.

²⁶⁰ Ali Işık. "Geçmişten Günümüze Sille Mezarlıkları Ve Buralardaki Osmanlı Dönemi Mezar Taşlarından Bazı Örnekler". *Akademik Sayfalar Dergisi* C.18, S.1 (2018), s.10.

eski Rum mahallelerinin üstünde yer alan tepenin eteğinde Aya Eleni kilisesi çevresi ile Küçük Kilise'nin çevresinde ve Sille'nin batısında olduğu bilinmektedir. Sille'de bulunan Eflatun Manastırı'nın güney tarafındaki tepe kabristandır. Zaman zaman kazılar yapılmıştır. Kazılış şekillerine bakıldığı zaman bunların Hristiyan Mezarlığı olduğu anlaşılmaktadır.²⁶¹

3.2.2. MEZARLAR

Aya Eleni Kilisesi'nin yamacındaki tepe gayrimüslimlerin gömüldükleri mezarlıklardan bir tanesidir.

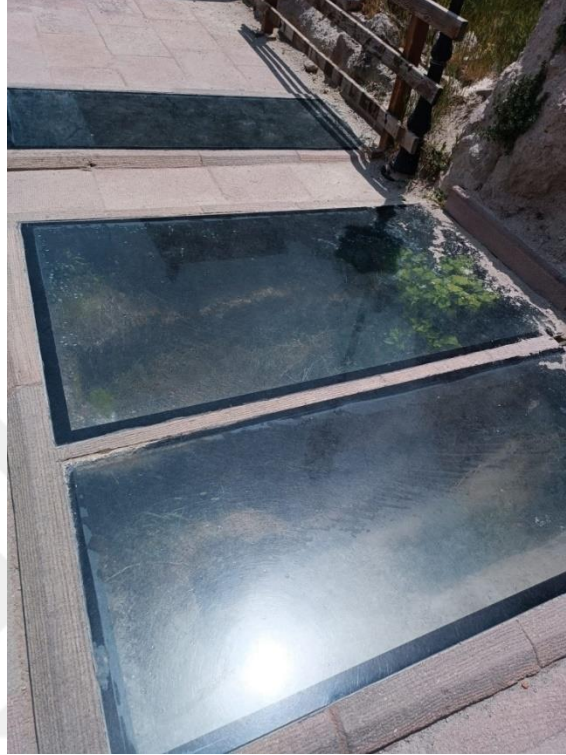
Resim 3.2.1: Aya Eleni Kilisesi yanında Hristiyan Mezarlığı

Resim 3.2.2: Küçük Kilise'nin yanında bulunan Müslüman ve gayrimüslim mezarları

²⁶¹ İbrahim Hakkı Konyalı. *Abideleri ve Kitabeleri İle Konya Tarihi*. (Konya: Yeni Kitap Basimevi, 1964), s.189.

Süt Kilisesi²⁶² olarak da bilinen Küçük Kilise'nin yanında yer alan mezarlığa Müslümanlar ve gayrimüslimler birlikte gömülmüşlerdir.

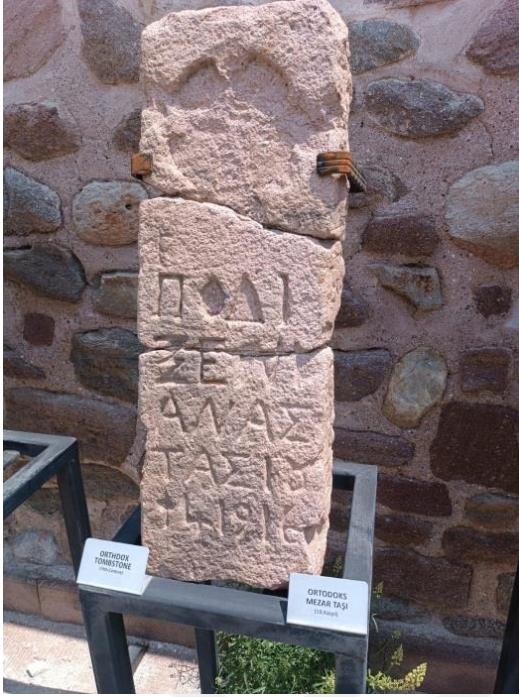

Resim 3.2.3: Aya Eleni Kilisesi bahçesinde yer alan ve restorasyon sonrası düzenlenmiş mezarlara ait bir resim

Aya Eleni Kilisesi bahçesinde restore çalışmaları sırasında bulunan ve kilise görevlilerine ait olduğu tahmin edilen mezarlıklar da mevcuttur.

Ayrıca kilise bahçesinde gayrimüslimlere ait mezar taşları da sergilenmektedir.

²⁶² Aya Eleni Kilisesi'nin kuzeybatısında baraj yolu üzerinde Mormi Mezarlığı'nın da bulunduğu tepecik üzerinde yer almaktadır. Haşim Karpuz. <https://www.konyapedia.com/makale/2502/sille-sapeli> (Erişim: 20.10.2025)

Resim 3.2.4: Başka bir gayrimüslime ait mezar taşı

Resim 3.2.5: Üzerinde haç işareti olan mezar taşı

Resim 3.2.6: Üzerinde İsa Mesih kabartması olan mezar taşı

Resim 3.2.7: 1826 yılına ait mezar taşı

3.3. MUSALLA MEZARLIĞI

Konya merkezdeki gayrimüslim mezarlığı Selçuklu ilçesi, Ankara Caddesi, No: 41’de yer alan Musalla Mezarlığı’nın hemen bitişiğinde bulunmaktadır. Nalçacı tarafında bulunan bu küçük mezarlık Hazım Uluşahin İmam Hatip Ortaokuluna bakmaktadır. Musalla Mezarlığı encümen kararıyla defne kapatılmış haldedir.

3.3.1. YAHUDİ MEZARLARI

3.3.1.1. MEZARLARIN TARİHİ

Musalla Mezarlığı’nın içerisinde Parsana girişine yakın bir yerde iki tane Yahudi mezarı bulunmaktadır. Birbirine oldukça yakın olan mezar taşları dikey değil yatay konumdadır. Mezarların üstü tek parça bir sille taşıyla kapatılmıştır. Bu iki gayrimüslim mezarının mezar taşlarında “Davud Yıldızı” olduğu görülmektedir.

İkinci Dünya Savaşı zamanında 1941 yılında, Türkiye sınırlarında yaşayan tüm 20-40 yaş arasındaki gayrimüslim erkekler askere alınmıştır. Bu askerlere silah verilmemiş amele taburlarında ağır işlerde çalıştırılmışlardır ki tarihte bu olaya “Yirmi Kura İhtiyatlar” denilmiştir. Musalla Mezarlığı’nda da bu şekilde askere alınan ancak Konya’da ölen 2 Yahudinin mezarı bulunmaktadır. Bu askerlerden biri Vitali Benbasat’a diğeri ise İzmirli Yuda oğlu Liya Asayaş’a aittir.²⁶³

3.3.1.2. MEZARLAR

Vitali Benbasat 1906 doğumlu olup 1942 yılında öldüğü görülmektedir.

Mezar taşında ise şunlar yazmaktadır:

*“Ocağına dönemedin
Asker iken vefat ettin
Zalim ölüm pençeledi
Gençliğini heder etti
Mezarını erken buldun
Ruhun Rahmete kavuşsun...
Doğumu 1906- Vefat Tarihi 5.4.1942”*

²⁶³ Ali Işık. “Konya’da Yirmi Kur’a Garipleri”, <https://konyayazilari.blogspot.com/2017/10/konyada-yirmi-kura-garipleri.html>, (Erişim: 20.10.2025).

Resim 3.3.1: Vitali Benbasat(1906-1942).

İzmirli Yuda oğlu Liya Asayaş'ın mezar taşında doğum tarihi yazmamakta ancak ölüm tarihi 1942 olarak yer almaktadır. Mezar taşında ise şunlar yazmaktadır:

*“Hayal oldu genç yaşında
Hem de bu yazılı başında
Rahmet olsun sana Liya
Rahat uyusun naşın da
İzmirli Yuda Oğlu Liya Asayaş
Ruhuna Rahmet
8.8.1942”*

Resim 3.3.2: İzmirli Yuda oğlu Liya Asayaş (...-1942)

3.3.2. HRİSTİYAN MEZARLARI

3.3.2.1. MEZARLARIN TARİHİ

Musalla kabristanının Nalçacı tarafında, etrafı duvarlarla çevrili küçük bir Gayrimüslim Mezarlığı bulunmaktadır. Burası Hristiyan Mezarlığı olarak bilinmektedir. Mezarlıkta tespit edilen 16 Hristiyan vatandaşın mezarı bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de dökümcü ve Türk dostu olarak bilinen Panos Özararat'a aittir. 4 mezarda hiç isim bulunmazken 3 tanesinde silik de olsa sadece isim yazmakta diğer 9 tanesinde ise isimler, doğum ve ölüm tarihleri bulunmaktadır. Mezarlıkta bulunan isimler şu şekildedir:

- 1-Demirci Kevork ustanın eşi Madam Mannos Kırçımanyanyan (1882-1943)
- 2-Ekmekçi Hayık'ın eşi Yeranhui Buğdaycı (1910-1987)
- 3-Panos Özararat'ın annesi Balıkesirli Asrine Özararat (1890-1954)
- 4-M. P. Yalnizyal (1882-1949)
- 5-Kirkor Özararat (1921-2006)
- 6-Panos Özararat (1919-1985)
- 7-Silva Özararat (1928-2010)
- 8-Grazyna Şentürk (1933-2006)
- 9-Nurşirando Şem'un ed-Darkin (1950-2018)

3.3.2.2. MEZARLAR

Resim 3.3.3: Gayrimüslim Mezarlığının toplu bir görüntüsü

Resim 3.3.4: Gayrimüslim Mezarlığının farklı açıdan toplu görüntüsü

Mezar Taşında Bilgi Bulunan Hristiyan Mezarları

Resim 3.3.5: Nurşirando Şem'un ed-Darkin (1950-2018)

Diriliş ve yaşam benim.
Bana iman eden kişi ölse
bile yaşayacaktır. (Yuhanna
11:25)

Narcissus Rando Şimon ed-
Darkin

Cennetin en güzel yerine
gitti. 15.07.2018

1.7.1950'de Irak'da doğdu.
Ey Rab! Ona ebedi huzur
ver ve üzerine ebedi ışık
parlasın.

Resim 3.3.6: M. P. Yalnizyal (1882-1949)

D:1882 Ö:1949

M.P. Yalnizyal

Ruhunu Allah
Rahmet Eylesin

Resim 3.3.7: Silva Özararat (1928-2010)

1928-2010

SİLVA ÖZARARAT

Babamız Panos
Özararat'ın Biricik Eşi,
Sevgili Annemiz Nur
İçinde Yatsın

Amin

Resim 3.3.8: Ekmekçi Hayık'ın eşi Yeranhui Buğdaycı (1910-1987)

D.191Ö.1987

YERANHUI
BUĞDAYCI

Rahmetli Ekmekci
Hayk'ın Sevgili eşi

Allah Rahmet Eylesin

Amin

Resim 3.3.9: Grazyna Şentürk (1933-2006)

GRAZYNA
ŞENTÜRK

D. 7.3.1933
Ö. 7.3.2006

D.1882- Ö.1943
Burada Ebedi
İstirahata Kavuşan
Demirci Kevork Usta
Zevcesi

MADAM MANNOS
KIRÇIMANYAN

Ruhuna Allah Rahmet
Eylesin

Resim 3.3.10: Demirci Kevork ustanın eşi Madam Mannos Kırçımanyan (1882-1943)

KIRKOR
ÖZARARAT

1921-2006

Ustaların Ustası
Nur İçinde Yatsın

Amin

Resim 3.3.11: Kırkor Özararat (1921-2006)

Resim 3.3.12: Panos Özararat (1919-1985)

D.1919- Ö.1985

PANOS
ÖZARARAT

Konya'nın Biricik
Panos'u Nur İçinde
Yatsın

Amin

Resim 3.3.13: Balıkesirli Arsine Özararat (1890-1954)

D.1890 – Ö.1954

Aslen Bitlisli Artin
Özararat'ın Zevcesi
Balıkesirli

MD. ARSİNE
ÖZARARAT

Ruhuna Allah
Rahmet Eylesin

Amin

Musalla Mezarlığı'ndaki Mezar Taşında Sadece İsim Yazan Hristiyan Mezarları

Resim 3.3.14: Anatolii Devkin

Resim 3.3.15: Antonia Peret

Resim 3.3.16: İsmi yazılmış ancak okunamayan bir meza

Musalla Mezarlığı'ndaki Hiçbir Bilgi bulunmayan Mezarlar

Resim 3.3.17: Bilgi bulunmayan mezarı 1

Resim 3.3.18: Bilgi bulunmayan mezarı 2

Resim 3.3.19: Bilgi bulunmayan mezarı 3

Resim 3.3.20: Bilgi bulunmayan mezarı 4

3.4. BOSNA HERSEK MEZARLIĞI

3.4.1. MEZARLARIN TARİHİ

Gayrimüslimlerin ölülerini defnettikleri Sille ve Musalla'da yer alan mezarlıkların 12 Şubat 2021 tarih ve 98 sayılı Konya Büyükşehir İl Encümen kararı ile 1 Nisan 2021 tarihinden itibaren defne kapatılması neticesinde gayrimüslimler için yeni bir mezarlık alanı belirlenmiştir. Selçuklu ilçesi Bosna Hersek Mahallesi Temizcan Sokak, No:23'de yer alan Bosna Hersek Mezarlığı'nın içinde duvarlarla ayrılmış olan bu mezarlık Konya'da gayrimüslimler için defne açık olan mezarlıktır. Konya'da bir gayrimüslim vefat ettiği zaman bu mezarlığa defnedilmektedir. Bosna Mezarlığı'na girilen ana kapıdan dümdüz bir şekilde yolun sonuna ilerleyince sağ tarafa dönülür. Yolun sonunda sol tarafta duvarlarla ayrılmış olarak görülmektedir.

Yapılan araştırma ve inceleme neticesinde bu alanda 8 adet mezarın varlığı tespit edilmiştir.

3.4.2. MEZARLAR

Resim 3.4.1: Bosna Hersek Mezarlığı'nda bulunan Gayrimüslim mezarlığına giriş

Resim 3.4.2: Gayrimüslim mezarlarının toplu görüntüsü

Resim 3.4.3: Darejan Tsaava (Guli) 1954-2021)

Resim 3.4.4: Macken Dy Jeanso Sefh

Resim 3.4.5: Genson Alibinson

Resim 3.4.6: Larsya

*Resim 3.4.7: Anna Mihayilova Plotnikova
(1947-2024)*

Resim 3.4.8: Elande Louis

Resim 3.4.9: Gabriela

*Resim 3.4.10: Tamara Dmitrievna Sibileva
(1950-2021)*

3.5. EREĞLİ MEZARLIĞI

3.5.1. MEZARLARIN TARİHİ

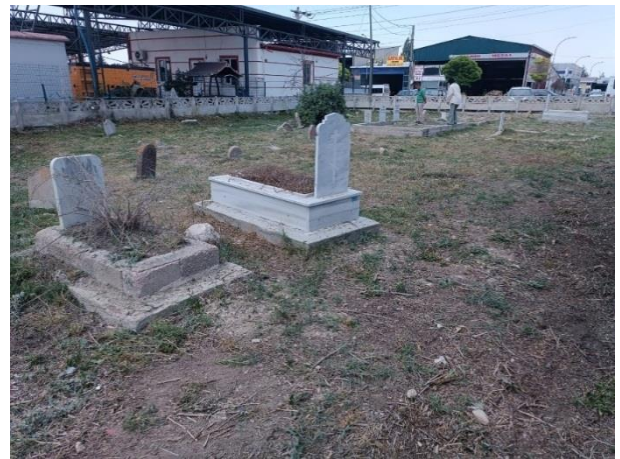
Konya'nın ilçelerinden Ereğli'de de bir gayrimüslim mezarlığı mevcuttur. İlçenin doğusunda bulunan mezarlığın ismi "Ermeni Mezarlığı" 'dır. Bu mezarlıkta mübadeleye kadar vefat eden Ermenilere ait mezarlar olduğu gibi mübadele ile göç etmeyip bir şekilde Ereğli'de kalmayı başarmış olan Ermenilerinde mezarları yer almaktadır.

Bu mezarlığın Ereğli sanayi yolu üzerinde Aktay Beton'nun hemen yanında yer aldığı görülmüştür. Oldukça bakımlı bir halde olan mezarlık halen defne açık olup en son defin 2019 yılında vefat eden Halyna Sukhanova'ya aittir. İçerisindeki 26 tane mezarda isim yazmaktadır. Bu 26 tane mezarın da 10 tanesinin etrafı çevrilmiştir. 21 tane ismi yazmayan sadece başına küçük ya da büyük taş dikilmiş mezar tespit edilmiştir. Oldukça eski olan bu mezarlıkta taşı sökülmüş ve kaybolmuş mezarların olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Yapılan saha çalışması neticesinde burada 47 tane mezar tespit edilmiştir.

3.5.2. MEZARLAR

Resim 3.5.1: Ereğli'deki gayrimüslim mezarlığından görüntüler 1

Resim 3.5.2: Ereğli'deki gayrimüslim mezarlığından görüntüler 2

Resim 3.5.3: Halyna Sukhanova (1961-2019)

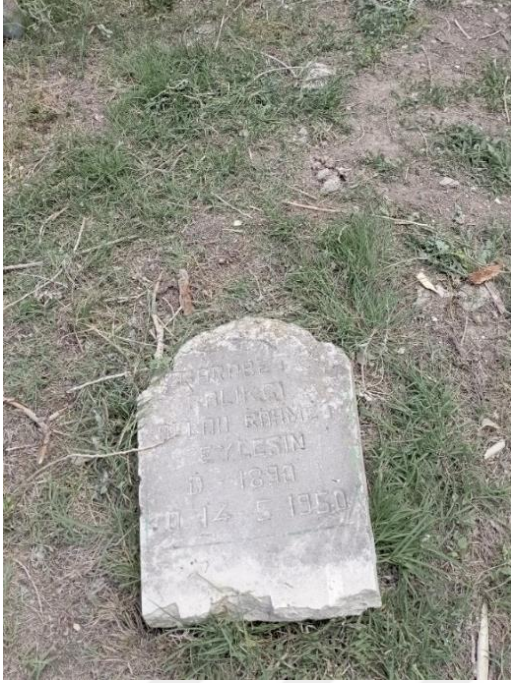
Resim 3.5.4: Kivork Tatar (1910-1971)

Resim 3.5.5: Giragos Oğlu Kirkor Çamkerten (1913-1970)

Resim 3.5.6: Hacı Garabet Mıhçı (...-1947)

Resim 3.5.7: Garabet Balıkçı (1890-1950)

Resim 3.5.8: Agop Eşi Nazlı Mihçı (...-1889)

Resim 3.5.9: Vekili Hagıp Kurt (...-1948)

Resim 3.5.10: Agop Telliöğlü (1882-1959)

Resim 3.5.11: Porsık Kızı ... Kürkçü (tarih silinmiş)

Resim 3.5.12: Giragos ... (tarih yok)

Resim 3.5.13: İsmi okunamayan mezar taşı.

Resim 3.5.14: Mırdıç Toros (...-1945))

Resim 3.5.15: Garabet Oğlu ... (... 1957)

Resim 3.5.16: Hacı Turhanpa (tarih silinmiş)

Resim 3.5.17: Karabet Oğlu Setrak Sahbender
(...-1943)

Setrak Oğlu Karabet Sahbender (1923-1947)

Resim 3.5.18: İsmi okunamayan mezar taşı.

Resim 3.5.19: Ohannes Yıldız (1883-1953)

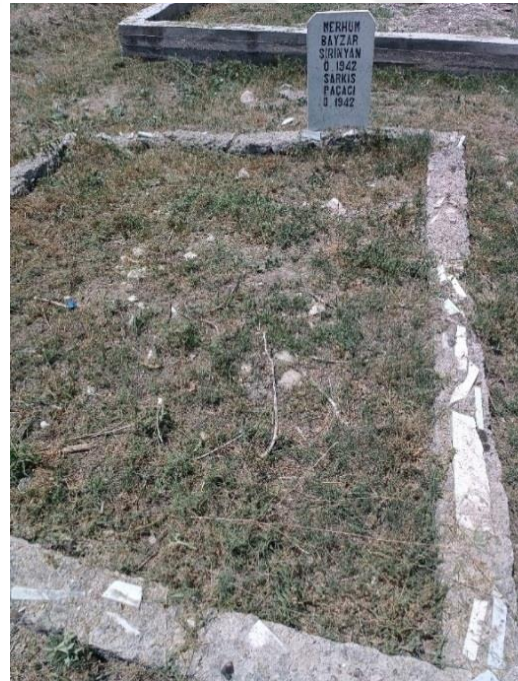
Resim 3.5.20: Yeksabet Tatar (1878-1945)

Resim 3.5.21: Agop Oğlu Bedros Palancı (...)

*Resim 3.5.22: Sahak Gürün (1906-1961)
Miran Gürün (1924-1976)*

*Resim 3.5.23: Bayzar Şirinyan (...-1942)
Sarkis Paçacı (...-1942)*

*Resim 3.5.24: Gülbenk Kürkçüoğlu (1916-1958)
Olim Kürkçüoğlu (1890-1958)
Bedros Oğlu Agop Kürkçüoğlu (1879-1950)*

Resim 3.5.25: Sadece taşı olan mezarlardan birkaçı

SONUÇ

Anadolu, kültür mozaığının bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira bir toplumda yaşayan insanlar gerek kültürel gerek dini bakımdan birbirini etkilemektedir. Tarih boyunca Hititlerden Lidyalılara, Romalılarından Türklere kadar pek çok milletin yaşamış olduğu Anadolu topraklarında farklı din ve kültürlerin izleri ile karşılaşmaktadır. Konya konumu itibariyle önemli mekânlardan bir tanesidir. Çatalhöyük, binlerce yıl öncesinde bu topraklarda yaşayan insanlara ev sahipliği yapmıştır. Aziz Pavlus'un Anadolu'ya yaptığı ziyaretler sırasında Konya'ya uğraması ve burada verdiği vaazlar neticesinde, bu topraklarda yaşayan insanlar Hristiyanlık ile tanışmışlardır.

Çalışmamızda, özellikle son iki asırda gayrimüslimlerin Konya ve çevresindeki var olma süreçleri hakkında toplanan bilgiler bir araya getirilerek sentezlenmiştir. Sosyal ve kültürel hayatta önemli bir rol oynayan gayrimüslimlerin ikamet ettikleri yerler belirlenmiştir. Bunun yanı sıra meşgul oldukları iş dallarının, kendilerine ait açtıkları ibadethanelerin, hastanelerin ve okulların neler olduğu araştırılmıştır. Yerleşik buldukları mahallelerde hayvancılık ve tarımdan ziyade ticaret ve esnafılık ile ilgilenmişlerdir. Ayrıca kendilerine ait açmış oldukları okullar 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında faal bir şekilde hizmet vermiştir. Yapılan araştırmalarda bu okullara bazı Müslüman öğrencilerin de gittikleri görülmektedir. 1911 yılında şehrin kalbi sayılacak bir konumda açılan Amerikan Hastanesi hem gayrimüslimlere hem de Müslümanlara hizmet vermiştir. Mübadeleye kadar ibadet mekânları hep açık kalmış rahat bir şekilde ibadetlerini yerine getirebilmişlerdir. Gerek İstanbul'daki yönetim gerekse Konya halkından gelen herhangi bir engel ile karşılaşmamışlardır.

Ölüm ile birlikte gelen defin konusu, dinsel olmaktan ziyade sosyal ve kültürel bir boyuttur. Defin konusundaki ortak hedef cenazenin bir şekilde ortadan kaldırılmasıdır. İlahi dinlerde defin konusunda ilahi bir emir olmamakla birlikte, müntesipleri tarafından ortaya koyulan uygulamalar, tutum ve tavsiyeler bulunmaktadır. Kültürel olarak defin ve mezarlıklar konusunda geçmişten günümüze çokta farklı bir uygulamanın olmadığı görülmektedir. Müslümanlarda ve

gayrimüslimlerde ortaya çıkan uygulamalar birbirine benzemektedir. Bu benzerlik ise hiç şüphesiz kültürel birlikteliğin bir sonucudur.

Gayrimüslimler ve Müslümanlar bu topraklarda hem Selçuklular Devri'nde hem de Osmanlı Dönemi'nde iç içe yaşamışlardır. Özellikle Osmanlı Devleti zamanında diğer şehirlerde kendilerine ait mahalleleri var iken Konya'da pek çok mahallede birlikte yaşamışlardır. Bu birlikte yaşama bakıldığı zaman büyük bir hoşgörünün varlığı ile karşılaşılmaktadır. Sosyal hayattaki tören ve uygulamalarını Cumhuriyet Dönemi'nde de günümüzde de devam ettirmiş olmaları, bu hoşgörü ve anlayışın bir göstergesidir. Elimizde bulunan bu çalışmada bu hoşgörünün göstergesi olarak mezarlıklar ele alınmıştır. Zira gayrimüslimlere ölülerini defnetmeleri için tahsis edilen bu alanlar, İslam'ın olduğu kadar Türk Milletinin de hoşgörüsünü yansıtmaktadır. Ülkemizde belediyelere bağlı olarak kurulan Mezarlıklar Şube Müdürlükleri, il merkezleri, ilçe ve köylerde yer alan mezarlıkların duvarlarının yapılması, mezarlıkların düzeni ve temizliği, gerektiğinde yeşillendirme çalışmalarının yapılması gibi pek çok görevi yerine getirmektedirler. Gayrimüslim mezarlıklarına ait iş ve işlemler yine bu kurumlarca yapılmakta, güvenliği bu kurumlarca sağlanmaktadır.

Bugün geçmişe dönüp bakıldığında görülen şey; insanların barış ve huzur çerçevesinde yaşamış olduklarıdır. Bu da dinlerin mensuplarının saygı çerçevesinde hareket ettiklerinin bir göstergesidir. Yapılan incelemeler neticesinde bu topraklar üzerinde yaşayan gayrimüslimlere ayrı mezarlık alanlarının tahsis edildiği, bu alanlarda temizlik ve bakımın düzenli bir şekilde yapıldığı, Müslüman mezarlıkları gibi titizlikle korunduğu görülmüştür. Bu da saygı ve hoşgörünün farklı bir boyutudur. Gayrimüslimlere ait mekânların restorasyonunun yapılması, gün yüzüne çıkarılması, müze olarak halka açılması ve insanların bunu saygıyla karşılaması, toplumumuzun kültürel bakışının yanı sıra dini bakışının da bir yansımasıdır.

Konya'da bulunan gayrimüslim mezarlıkları ile ilgili olarak, Sille'de yaşayan Rumlar burada bulunan mezarlıklara Müslümanlar ile karışık bir şekilde gömülmüşlerdir. Musalla Mezarlığı'nın içerisinde küçük bir gayrimüslim mezarlığı bulunmaktadır ki burada 16 tane mezar tespit edilmiştir. Ereğli'de bulunan gayrimüslim mezarlığında ise 50 kadar Ermeni'nin bulunduğu söylenmektedir. Encümen kararı ile Sille ve Musalla Mezarlıkları'nın gayrimüslimler için defne

kapatılması ile Bosna Mezarlığı içerisinde yeni bir alan oluşturulmuştur. Burada ise 8 adet mezar bulunmaktadır. Mezarlıklar bir topluluğun yaşadıkları yerlere dair kanıt oluşturmaları bakımından oldukça önemlidir. Zamanın ilerlemesi, modern yaşamın insana hep daha iyiyi dayatması sonucunda bu tarihi alanlar zaman içerisinde âtil hale gelebilmektedir. Yapılan bu ve benzeri çalışmalar bahse konu alanların en azından kayıt altına alınması açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- ALP, Ayhan. Konya Arkeoloji Müzesindeki Roma Çağı Mezar Stelleri. Ankara: Feyzi Halıcı Güven Matbaası, 1984.
- AYDIN, Mehmet. Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- BALİVET, Michel. Konya Dönen Dervişler Şehri. Çev. Mehmet Aydın, Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2011.
- BAUMAN, Zygmunt. Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri. Çev. Nurgül Demirdöven. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018.
- BAYKARA, Tuncer. Türkiye Selçukluları Devrinde Konya. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1998.
- BOZKURT, Gülnihal. Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1996.
- DURUKAN, Aynur. "Selçuklular Öncesinde Konya". Gez Dünyayı Gör Konya'yı. Hazırlayan: Ahsen Erdoğan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- DÜLGERLER, Osman Nuri. Konya'nın Dünyü Bugünü Yarını. Ankara: Feyzi Halıcı Güven Matbaası, 1984.
- EFLAKİ, Ahmed. Ariflerin Menkıbeleri, Çev. Tahsin Yazıcı. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1973.
- ERTEN, Hayri. Konya Şer'iyye Sicilleri Işığında Ailenin Sosya-Ekonomik Ve Kültürel Yapısı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.
- GÜL, Muammer vd. Selçukludan Günümüze Konya'nın Sosyo-Politik Yapısı. Konya: Konya İl Emniyet Müdürlüğü AR-GE Yayınları, 2003.
- GÜLER, Ali. Osmanlıdan Cumhuriyete Azınlıklar. Ankara: Berikan Yayınları, 2003.
- GÜNDÜZ, Şinasi. Hristiyanlık. İstanbul: İSAM Yayınları, 2008.
- HUIZİNGA, Johan. Orta Çağın Günbatımı, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Kitabevi, 1997.
- KARPUZ, Hâşim. Dünden Bugüne Konya'nın Kültür Birikimi ve Selçuk Üniversitesi, Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 1999.
- KONYALI, İbrahim Hakkı. Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi. Konya: Yeni Kitap Basımevi, 1964.
- KONYALI, İbrahim Hakkı. Konya Tarihi. Konya: Enes Kitap Sarayı, 1997.
- Kutsal Kitap. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2011.
- MİMİROĞLU, İlker Mete. Kilistra/Gökyurt. Konya: Meram Belediyesi Yayınlar, 2014.
- MUTLU, Şamil. Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları. İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2005.
- ODABAŞI, A. Sefa. 20. Yüzyılın Başlarında Konya'nın Görünümü. Konya: Konya Valiliği, 1998.
- ÖNDER, Mehmet. Mevlâna Şehri Konya. Ankara: Güven Matbaası, 1971.
- ÖZÖNDER, Hasan. Sille: Tarih, Kültür, Sanat. Konya: Merhaba Yayınları, 1998.
- ÖZTÜRK, Emine. Taziye Gelenekleri ve Ziyaret Fenomeni (Kars Örneği). İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.
- PAÇACI, Mehmet. Kur'an'da ve Kitab-ı Mukaddes'te Ahiret İnancı. İstanbul: Nun Yayınları, 1994.

- SARIÇELİK, Kerim. Konya'da Modern Eğitim Kurumları (1869-1919). Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2010.
- SARIKÖSE, Barış. Sille: Bin Yıllık Birliktelik, Tarihçesi Ve Sosyal-Ekonomik Yapısı. Konya: Çizgi Kitabevi, 2009.
- SAYI, Hasan Basri. Medeniyet Başkenti Sille. Konya: Sille'yi Kalkındırma ve Tanıştırma Derneği Kültür Yayınları, 2017.
- TARAKÇI, Muhammet. Protestanlıkta Sakramentler. Bursa: Emin Yayınları, 2012.
- TURAN, Osman. Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi. İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu, 1969.
- TÜRKHAN, M. Sait. Osmanlı Döneminde Konya, Tarih ve Kültür Başkenti Konya. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2003.
- ULUTÜRK, Muammer. İnanç Turizmi Konya İçin Bir Dönem Araştırması -Sille Ve Kilistra Örneği. Konya: KBBK Yayınları, 2025.
- UZ, Mehmet Ali - DOĞAN, Muhammed. Belgelerle Adım Adım Konya. Konya: Meram Belediyesi, 2017.
- UZ, Mehmet Ali. Konya Mahalleleri Tarihi "12 Şükran". Konya Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2016.
- UZ, Mehmet Ali. Tarihi Konya Mahalleleri (Abdülaziz). Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015.
- ÜZÜLMEZ, Hüseyin. Geçmişten Günümüze Konya Fotoğraf Albümü, Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları, 2018.
- YILDIRIM, Münir. Yunanistan Ortodoks Kilisesi. Ankara: Aziz Andaç Yayınları, 2005.
- MAKALELER**
- AKALIN, Kürşat Haldun. "Hristiyanlığa Aktarılmış Ritüeller Olarak İsis Kültüründeki Vaftiz ve Günah Çıkarma Ayinleri". Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi S.42, (2014), s.47-69.
- AKAN, Meral. "Sille Halıcılığı ve Bugünkü Durumunun Değerlendirilmesi", I. Ulusal Sille Sempozyumu, haz. Ahmet Çaycı-Mehmet Ali Kapar. Konya: Selçuklu Belediyesi Yayınları, (2014), s.199-208.
- AKCAN, Nurettin. "Dinlerde Ölüm Olgusu Üzerine Oluşmuş Ritüel Arınma Uygulamaları". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.10, S.2, (2023/2), s.461-485.
- AKSAKAL, Zeynep Nermin. "Semavi Dinlerin Kutsal Kitaplarında İlahi Bir Karşılık Olarak Ölüm ve Yaşam". İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, C.12, S.5, (2023), s.2992-3012.
- ALTUNSOY, Nazlı. "Selçuklu Konyası'nda Gayrimüslimler". Konya Kitabı XIX, Ed. Caner Arabacı vd. C.3. Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları, (2023). s.447-467.
- ANTMEN, Ahu. "Geleneksel Mimari Ögeden Çağdaş Sanat Enstalasyonu'na: Bir Nişin Kullanım Biçimleri". Akdeniz-Sanat Dergisi, C.2, S.3. (2009), s.1-9.
- ARAS, Ahmet. "Konya Salnameleri Işığında Gayrimüslimlere Ait İbadet ve Eğitim Kurumları". Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, S.5, (2008), s.183,192.
- ATAÇ, Nergis- PEKAK, M. Sacit. "Konya'da Yeni Tespit Edilen Kilise ve Şapeller: Konya İlyas Baba Tekke Köyü Kiliseleri". Orta çağ Araştırmaları Dergisi, C.4, S.1, (2021), s.1-13.

- ATALAY, Ahmet. "2. Abdülhamit Dönemi Konya Ekonomisi". Konya Kitabı 16. Ed. Abdülkadir Buluş-Caner Arabacı, C.2, (2018), s.37-79.
- ATALAY, Ahmet. "Konyalı Ermeniler ve Eğitim Faaliyetlerine Bir Bakış", Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, Y.14, S.26, (2022), s.1-20.
- BAHAR, Hasan. "Botsa (Güneydere) Erken Tarihi". Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi S.7, (2021), s.81-108.
- BAHAR, Hasan. "İlkçağ ve Bizans Döneminde Sille" Konya Ansiklopedisi, Ed. Muhammet Ali Orak. C.8. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, (2015), s.87-88.
- BAHARGÜLÜ, Nurcan. Adana İli Akören Beldesinde Bulunan Üç Kilise. Amisos, C.9, S.17, (2024), s.96-120.
- BEN-SHLOMO, David. "The Cemetery of Azor and Early Iron Age Burial Practices". Levant C.40, S.1, (2008), s.29-54.
- ÇAVAL, Saša. "Layering Segregation in Life and Death: The Social and Environmental Character of the Bois Marchand Cemetery, Mauritius". International Journal of Historical Archaeology C.29, S.1, (2025), 345-364.
- CERAN, Ahmet Şeref. "Anadolu Selçuklularında Hristiyan Türkler". ATA Dergisi (1997), 315-322.
- CERAN, Ahmet Şeref. "Özel İdare ve Maarif Arşivi Kayıtlarına Göre Konya'da 1854-1908 Arası Ermeniler ve Okulları", Konya Kitabı VII, Ed. Caner Arabacı, C.7. Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları, (2004), s. 151-161.
- COLOMBO, D. Asher- VLACH, Eleonora. "Why Do We Go to the Cemetery Religion, Civicness, and the Cult of the Dead in Twenty-First Century Italy". Review of Religious Research C.63, S.2, (2021), 217-243.
- CORBETT, Tim. "Gustav Cohn's Jewish Cemetery: A Cultural History". The Leo Baeck Institute Year Book C.63, S.1, (2018), 299-318
- CUÏNET, Vital. La Turquie d'Asie. (Paris, Leroux,1892), Akt. "Konya". Yurt Ansiklopedisi. C.7, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, (1983), s.5131.
- ÇELİK, Ahmet. "Konya'da Marunilik ve Marunilerin Göçü". Geçmişten Günümüze Göçler, Konya Kitabı XVII, Ed. Alaattin Aköz vd. C.2. Konya: Ticaret Odası Yayınları, (2019), s.95-108.
- DİŞLİ, Gülşen- ÖZYURT, Mehmet. "Tarihi Sille Kenti Unesco Dünya Miras Adaylığı Önerisi". Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.25, S.1, (2021), s.169-192.
- DURMUŞOĞLU, Kadriye- ATAMAN, Kemal. "Kutsaldan Sekülere: Değişen Ölüm Algısı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme". Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi C.5, S.1, (2018), s.149.
- ERAVŞAR, Osman. "Bir İngiliz Ajanının Konya Günlüğü ve Fotoğrafları". Konya Kitabı, Ed. Caner Arabacı. C.7. Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları, (2004), s.115-150.
- ERAVŞAR, Osman. "Sille Tarihi Su Yapıları" I. Ulusal Sille Sempozyumu, haz. Ahmet Çaycı-Mehmet Ali Kapar. Konya: Selçuklu Belediyesi Yayınları, (2014), s.57-90.
- ERDEM, Rahmi vd. Sille, Bir Koruma Geliştirme Planı ve Sonrası. Selçuk Üniversitesi Mühendislik, Bilim ve Teknoloji Dergisi, C.25, S.2, (2010) s. 25-46.
- ERKAN, Nevzat. "Üsküdar'da Gayrimüslim Mezarlıkları ve Mezarlık Tartışmaları". History Studies Dergisi, C.5, S.3, (2013), s.49-57.

- EROL, Ayşe. "17.Yüzyılın İkinci Yarısında Konya ve Bursa'da Gayrimüslim Cerrahlar ve Tedavi Ettikleri Hastalıklar". Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi C.1, S.2, (2020). s.433-454.
- EYİCE, Semavi. "Konya ile Sille Arasında Ak Manastır". Şarkiyat Mecmuası, S.6, (1966). s.135-160.
- FRENCH, Stanley. "The Cemetery as Cultural Institution: The Establishment of Mount Auburn and the 'Rural Cemetery' Movement". American Quarterly C.26, S.1, (1974), s. 38-60.
- GADE, Daniel. W. "Cemeteries as a Template of Religion, Non-Religion and Culture". The Changing World Religion Map: Sacred Places, Identities, Practices and Politics. Springer Netherlands, (2014), 623-647.
- İŞİK, Ali. "Geçmişten Günümüze Sille Mezarlıkları ve Buralardaki Osmanlı Dönemi Mezar Taşlarından Bazı Örnekler". Akademik Sayfalar Dergisi C.18, S.1, (2018), s.6-14.
- KARİMOVA, Rasilya. "Kreşinlerde Ölüm İle İlgili Örf, Adet, Gelenek ve Ritüeller". 9.Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018. s.195-205.
- KARPUZ, Haşim- AYGÖR, Hakan. "Sille Evleri", I. Ulusal Sille Sempozyumu, haz. Ahmet Çaycı-Mehmet Ali Kapar. Konya: Selçuklu Belediyesi Yayınları, (2014), s.113-155.
- KARPUZ, Haşim. "Anadolu'nun İlk Fotoğrafhanesi Konya Foto Behçet'in Tarihi". Sanat Tarihi Dergisi C. 22, S.1, (2013), s.131-144.
- KURT, Mehmet. "Karaman'da Eski Çağlara Ait Kültürel Unsurlar ve Turizm Açısından Önemi" Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, S.21, (2009), s.165-196.
- KURTULGAN Kürşat- AYDIN, Efe. "Konya İli Abdülaziz Mahallesi'ndeki Rum Emval-I Metrukesi (1924)". Korkut Ata Türk Araştırmaları Dergisi, S.15, (2024), s.1026-1038.
- KURTULGAN, Kürşat. "Konya Konevi Mahallesinde Rum Varlıkları (1924)". Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.46, (2024), s.431-460.
- KURTULGAN, Kürşat. "Meram İlçesi Şükran Mahallesindeki Rum Emval-I Metrukesi (Konya 1924)". Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi C.12, S.38, (2024), s.237-255.
- MEYERS, M. Eric. "The Theological Implications of an Ancient Jewish Burial Custom". The Jewish Quarterly Review C.62, S.2, (1971), s. 96.
- MİMİROĞLU, İlker Mete. "Konya'da Bizans Mimarisi". Yeni İpek Yolu, Konya Ticaret Odası Dergisi Konya Kitabı 9, Haz. Haşim Karpuz-Osman Eravşar, Konya: KTO Yayınları, (2006), s.139-171.
- MUŞMAL, Hüseyin vd. "Osmanlı'nın Son Dönemlerinde Bazı Alman Seyyahlara Göre Konya". Seyahatnamelerde Konya. Hazırlayan. Ahmet Çaycı. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, (2016), s.213-265.
- MUŞMAL, Hüseyin. "1640-1650 Yılları Arasında Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair Bazı Tespitler". Selçuk Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Dergisi S.20, (2006), s.201-232.
- MUŞMAL, Hüseyin. "17. Yüzyılın Ortalarında Konya Mahalleleri". Yeni İpek Yolu Dergisi, Ed. Yusuf Küçükdağ, C.4. Konya: KTO Yayınları, 2001. s.71-78.

- MUTLU, Mehmet- BOZKURT, Tolga. "Konya-Hatunsaray (Listra) ve Çevresindeki Su Yapıları". Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, S.63, (2023), s.686-745.
- NAS, Emine. "Sille Toprak İşçiliği", I. Ulusal Sille Sempozyumu, haz. Ahmet Çaycı-Mehmet Ali Kapor. s.169-176. Konya: Selçuklu Belediyesi Yayınları, 2014.
- ÖZTÜRK, Nermin. "Yeni Ahit'te Konya ve Çevresi". Marife Dergisi, Y.10, S.2, (2010), s.159-169.
- RUGG, Julie. "Defining the Place of Burial: What Makes a Cemetery a Cemetery?". Mortality C.5, S.3, (2000), s.259-275.
- RUGG, Julie. "Lawn Cemeteries: The Emergence of a New Landscape of Death". Urban History C.33, S.2, (2006), 213-233.
- SARIKÖSE, Barış. "Türk Hâkimiyetinde Sille" Konya Ansiklopedisi, Ed. Muhammet Ali Orak, C.8, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, (2015), s.88-92.
- SEYFELİ, Canan. "Ermeni Kilisesi'nin Bir Ritüeli Olarak Sivil Cenaze Merasimleri" İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.30, (2014), s.101-134.
- STEVENSON, Olivia vd. "And Now the End Is Near: Enlivening and Politizing the Geographies of Dying, Death and Mourning". Social & Cultural Geography C.17, S.2, (2016), s.153-165.
- SWAN, Thomas vd. "The Role of Implicit and Explicit Beliefs in Grave-Good Practices: Evidence for Intuitive Afterlife Reasoning". Cognitive Science, C.47, S.4, (2023), s.5.
- TAPUR, Tahsin. "Sille'nin Coğrafi Özellikleri", I. Ulusal Sille Sempozyumu, haz. Ahmet Çaycı-Mehmet Ali Kapor. Konya: Selçuklu Belediyesi Yayınları, (2014), s.179-196.
- TAŞPINAR, İsmail. "Katolik Assomptionistler Tarikatı ve Türkiye". Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. C.6, S.10, (2004), s.93-113.
- TEMPLE, Çiğdem. "Taş Eserler Eşliğinde Sille'nin Bizans Dönemi Mimarisine İlişkin Görüşler". Art-Sanat Dergisi, S.2, (2014), s.81-100.
- TUNCER, Bayram- ŞAFAK, Leyla. "Tarihi Coğrafya Açısından XVI. Yüzyıl'da Konya Şehri ve Şehirsel Fonksiyonları". 19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi Y.3, S.3, (2022), s.319-333.
- ULUTÜRK, Muammer. Lystra'da İlk Hıristiyanlar ve Lystra'nın Hıristiyanlıktaki Yeri. Uluslararası Hatunsaray (Lystra) ve Çevresi, Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu. Ed. Hasan Bahar. Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2012), s. 1-12.
- UYANIK, Necmi- BERK, Fatih Mehmet. "Mekân, Şehir ve Medeniyet Bağlamında Çatalhöyük". Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi. S.16, (2016), s. 1-13.
- UYSAL, Saliha. "İslam ve Diğer Dinlerde Ölüm". Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, S.54, (2020), s.28-33.
- YELBOĞA, Nurullah. "Ölüm ve Yas Ritüelleri: Din, Modernizm ve Batı Medeniyetleri Ekseninde Bir Değerlendirme". Kültür Araştırmaları Dergisi C.20, S.20, (2024), s.323-344.
- YILMAZ, Emrah. "Konya Atlı Tramvayı ve Kent İçi Ulaşımına Etkisi (1906-1914)". SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi S.55, (2022), s.1-20.

YÖRÜK, Doğan. "11. Yüzyılda Konya Şehrindeki Ticari Faaliyetleri Etkileyen Unsurlar", Konya Kitabı XVI, Ed. Caner Arabacı vd. C.1, Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları, 2018, s.229-248.

YÜCEL, İdris. "Yakın Şarkta Batı Nüfuzu Üzerine Bir Değerlendirme: Anadolu'daki Amerikan Misyon Hastaneleri (1880-1930)" Hacettepe Üniversitesi Türkiyad Araştırmaları, C.15, S.15, (2011), s.229-251.

TEZLER

BİLDİK, Ferhat. 1837-1840 Tarihlerinde Konya'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (83 Numaralı Konya Şer'iyye Siciline Göre). Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

BÜYÜKASLAN, Şevket. Konya İli Selçuklu İlçesinde Bulunan Sulutaş Mahallesi ve Civarı Tarihi Coğrafyası. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

ÇAKIR, Esmâ. Evliya Çelebi ve Yabancı Seyyahların Gözünden 17. yy. da Anadolu'da Hristiyanlık. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

DİNÇ, İdris. Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Tarihi Sille Köyünün Sosyal ve Psikolojik Taşıma Kapasitesinin Analizi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

DÖĞER, Tuğçe. Amerikan Board Arşiv Belgelerine Göre Konya'da Tıbbi Misyonerlik Faaliyetleri (1911-1914). Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

DÜNDAR, Birgül. 19. Yüzyılda Konya Mevlâna Caddesi'nin Fiziksel Yapısı ve Kullanımı Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

ERCAN, Beyza Nur. 2. Abdülhamit Döneminde Konya Ermenileri. Konya: Konya Ticaret Odası Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

ERDOĞAN, Hacer. 17. Yüzyılda Konya'da Yaşayan Gayrimüslimlerin Sosyal ve Dini Yaşayış Durumları (1650-1700). Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1992.

GÜRDAL, Kamile. Konya İlinin İnanç Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi ve Konya'daki Turist Rehberlerinin İnanç Turizmine Bakış Açılıarı. Aksaray: Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

GÜRE, Mustafa. Dinlerde Geçiş Dönemleriyle İlgili İnanç ve Uygulamalar. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

HALİFEOĞLU, Meral. Tarsus Amerikan Koleji'nin Kuruluşu, Gelişimi ve Faaliyetleri. Elâzığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

MİMİROĞLU, İlker Mete. Konya'nın Bizans Dönemi Dini Mimarisi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

MİZRAHİ, Rakel. İzmir Yahudi Mezarlıkları. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

ÖZGÖKMEN, Ali. Konya Şer'iyye Sicilleri Işığında Müslim-Gayrimüslim Münasebetleri (1700-1800). Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.

SARIKÖSE, Barış. Osmanlı Döneminde Sille. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.

TEKCAN, Ahmet Recep. Anadolu Selçuklu Devleti Merkezi Şehirlerinden Konya ve Kayseri’de Şehir Hayatı. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

TEMPLE, Çiğdem. Konya/İkonion ve Çevresinde Bulunan Bizans Dönemi Taş Eserleri Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

TÜRK, Hümeysra. Konya’da Bulunan Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Mezar Taşlarında Süsleme. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

UYVAL, Zeynep. Şeriye Sicilleri Işığında Konya’da Gayrimüslimler (1650-1800). Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

YILMAZ, Emrah. 2. Abdülhamit Döneminde Konya ve Kentin Yapısal Değişimi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

ANSİKLOPEDİLER

"Hristiyanlık". Dinler Tarihi Ansiklopedisi, Çev. Zeynep Akbay vd. C.2, s.332-333. İstanbul: Gelişim Yayınları, 1976.

"Konya". Konya Ansiklopedisi, Ed. Muhammet Ali Orak, C.7, s.513-516. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2014.

"Konya". Yurt Ansiklopedisi. C.7, s.5132. İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1983.

AYDIN, Mehmet. "Hristiyanlık" TDV İslam Ansiklopedisi, Hazırlayan: H. Aksoy vd. C.17, s.345-348, İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

BESALEL, Yusuf. "Ölüm". Yahudilik Ansiklopedisi. C.1, s.471-473. İstanbul: Gözlem Yayıncılık, 2001.

DARKOT, Besim. "Konya" İslam Ansiklopedisi. C.6, s.841-853. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977.

DEMİRCİ, Kürşat. "Kabir" TDV İslâm Ansiklopedisi, Hazırlayan: H. Aksoy vd. C.24, s. 33-35. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.

HARMAN, Ömer Faruk "Matem" TDV İslâm Ansiklopedisi, Hazırlayan: H. Aksoy vd. C. 28, s.127-128. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

İSLİMYELİ, Nüzhet. "Mezar Taşı" Sanat Terimleri Ansiklopedisi. C.2, s.537. Ankara: Ankara Sanat Yayınları, 1976.

ERİŞİM

1.Alaaddin Keykubat. <https://tdb.alanya.edu.tr/kurumsal/alaaddin-keykubat-kimdir/>, (Erişim: 20.10.2025).

Arslan Taş Mescidi. <https://www.anadoluselcuklumimarisi.com/360/veritabani/akinci-arslan-tas-mescidi> (Erişim: 20.10.2025).

Aziz Pavlos Katolik Kilisesi. <https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=838> (Erişim: 20.10.2025).

BORAN, Ali. "Eflatun Mescidi", <https://www.konyapedia.com/makale/1184/eflatun-mescidi> (Erişim: 20.10.2025).

Botsa. <https://yapidergisi.com/bozkirda-yeseren-koy/> (Erişim: 20.10.2025)

EMECEN, Feridun. "Süleyman I", <https://islamansiklopedisi.org.tr/suleyman-i>, (Erişim: 20.10.2025).

- Find a Grave (Findagrave), "Wilfred Mcilvaine Post" (https://www.findagrave.com/memorial/42429454/wilfred_mcilvaine-post) (Erişim: 20.10.2025).
- IŞIK, Ali. "Ekmekçi Hayık", <https://konyayazilari.blogspot.com/2017/10/ekmekci-hayk.html> (Erişim:20.10.2025).
- IŞIK, Ali. "Konya'da Yirmi Kur'a Garipleri", <https://konyayazilari.blogspot.com/2017/10/konyada-yirmi-kura-garipleri.html> (Erişim: 20.10.2025).
- KARAKUL, Özlem. "Bozkırda Yeşeren Köy Botsa" (<https://yapidergisi.com/bozkirda-yeseren-koy/>) (Erişim: 20.10.2025).
- KARPUZ, Haşim. "Augustus Otel", <https://www.konyapedia.com/makale/257/augustus-oteli> (Erişim:20.10.2025).
- KARPUZ, Haşim. <https://www.konyapedia.com/makale/2502/sille-sapeli> (Erişim: 20.10.2025).
- Komünyon Ayini, <https://wol.jw.org/tr/wol/d/r22/lp-tk/1101989247> (Erişim:20.10.2025).
- Küçük Ermenistan. https://tr.wikipedia.org/wiki/Kilikya_Ermeni_Krall%C4%B1%C4%9F%C4%B1 (Erişim: 20.10.2025).
- Kültür Envanteri, "Augustus Otel", <https://kulturenvanteri.com/yer/augustusoteli/#17.1/37.867321/32.477379> (Erişim: 20.10.2025).
- KÜTÜKOĞLU, Bekir. "Murad III" <https://islamansiklopedisi.org.tr/murad-iii>, (Erişim: 20.10.2025).
- Merhaba Gazetesi, "Konya'daki Bağdat Otel Romanlara Konu Oldu: 129 Yıl Önce İnşa Edilmiş", <https://www.merhabahaber.com/konyadaki-bagdat-oteli-romanlara-konu-oldu-129-yil-once-insa-edilmis-1881185h.htm>, (Erişim:20.10.2025).
- ÖZEL, Nazlı Gamze. "Selçuk Palas (Augustus Otel)" Ed. N. Kozak. Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/selcuk-palas-augustus-otel> (Erişim tarihi: 20.10.2025)
- Salt Research, "Konia Temporary Hospital Later City Clinic and Dispensary", <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/45903> (Erişim 20.10.2025).
- TURAN, Şerafettin. "Bayezid II" <https://islamansiklopedisi.org.tr/bayezid-ii>, (Erişim: 20.10.2025).
- Türkiye Kültür Portalı, "Çatalhöyük Neolitik Kenti", <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/catalhoyukneolitikkenti> (Erişim 20.10. 2025).
- UZ, Mehmet Ali, "Gazi Alemşah Mahallesi", <https://www.konyapedia.com/makale/1567/gazi-alemsah-mahallesi> (Erişim 6.10.2025).
- UZ, Mehmet Ali. "Kalecelp Mahallesi", <https://www.konyapedia.com/makale/1643/kalecelp-mahallesi> (Erişim 20.10.2025).
- UZ, Mehmet Ali. "Mücellit (Altınçeşme) Mahallesi", <https://www.konyapedia.com/makale/3184/mucellit-altincesme-mahallesi> (Erişim:20.10.2025).